

DR. SERES ZSUZSANNA:
KÖZGAZDASÁGI ALAPISMERETEK
A MŰVELŐDÉS SZERVEZÉSBEN
(Előadások vázlatai)

2006.

VITÉZ JÁNOS RÓMAI KATOLIKUS TANÍTÓKÉPZŐ FŐISKOLA
ANDRAGÓGIA SZAKOS HALLGATÓI SZÁMÁRA

I. BEVEZETÉS A KÖZGAZDASÁG TUDOMÁNYBA: a tudomány tárgya, alapfogalmai

Miért fontos egy kulturális szakembernek, művelődésszervezőnek, tanítónak ismernie a közgazdaság alapjait?

(Avagy leszünk-e ettől jobb kulturális szakemberek, s tudjuk-e jobban végezni kulturális munkánkat?)

Mindennapjaink világában – ma még inkább – állandósult gazdasági kifejezésekkel „bombáznak”. ***Pénz – piac – infláció – államháztartás – államháztartási hiány – költségvetés – gazdasági hatékonyság – állami tulajdon – és rosszul gazdálkodó állami tulajdonos – magántulajdonos – és jól gazdálkodó magántulajdonos – pazarlás és hiány – szegények és gazdagok – esélyek és egyenlőtlenségek.***

Többek között e kifejezések értelmezésével fogunk foglalkozni e félévben, hogy eligazodjunk gazdasági törvényszerűségekkal átszőtt világunkban.

Módszertan – modell – értelmezési keret saját tevékenységünk jobb megértéséhez, szervezéséhez, amiért fontos, hogy nem közgazdászok, sőt nem is a gazdasági élet területén dolgozók ismerjék a gazdaság néhány alapvető jelenségét.

1. ***Mindennapi életünkben – háztartásunkban*** folyamatosan, laikusan és gyakorlati módon gazdálkodunk: pénzt keresünk, bevételre törekszünk, családi „kasszánk” van, megtervezzük kiadásainkat – és állandóan át is alakítjuk azt a pillanatnyi és azonnal felmerülő szükségletek; kiadások miatt. Piacra megyünk, vásárolunk, megismerjük az árfolyam fogalmát, a kamat fogalmát, a banki műveletek fogalmát, a tartós befektetések fogalmát...
2. A ***munka világában*** munkavállalóként, vagy munkaadóként, egyéni vállalkozóként, betéti társaságot, korlátolt felelősségű társaságot alakítva – termelünk, szolgáltatunk, mások számára értékes termékeket állítunk elő, keresletet elégítünk ki, hogy ezért pénzbeli ellenszolgáltatást kapjunk. A „piaci viszonyok” szabják meg gazdasági jellegű tevékenységeinket.
3. A ***szabadidő világában*** is szolgáltatásokat, tárgyakat vásárolunk: kulturális termékeket és szolgáltatásokat. Szabadidőközpontokba járunk (a szabadidő üremeibe), moziba, könyvtárba, múzeumba, vagy kikapcsolódni ún. „wellness-központokba”. Ismét csak a termékek és szolgáltatások kínálatából választunk, keresletet támasztunk ezekre.
4. Az ***állam által „elhagyott területeken”***, tehát a gyermeknevelés bizonyos helyein, a jótékonyság, a ***társadalmi segítség közösségi érdeket megtestesítő területein alapítványokat, nonprofit*** szervezeteket hozunk létre: hogy a piacról kimentett területeken a piaci-gazdasági törvényszerűségektől egyáltalán nem független tevékenységeket, - amelyek fontosak a közösség számára - továbbra is végezhesük és elláthassuk.

Mai világunk – a gazdaság, a szervezett piacok világa, szinte minden tevékenységünk szervezett keretek között folyik. A modern kor sajátossága ez – amely az egész társadalmat átszövi, méghozzá globális méretekben. A régebbi korokban még nem így volt, ma már a ***születés*** – kórházakban, ***egészségügyi „nagyüzemekben”*** történik, a társadalomba való beilleszkedés szabályainak, a társadalmi normáknak a megismerése és átadása a ***gyermeknevelés óvodai és iskolai nagyüzemekben, az állami közoktatási rendszerben történik, a munkavégzés*** is többnyire valamilyen ***szervezetben*** zajlik – gazdasági társaságokban: vállalatokban, üzemekben, cégekben. Szabadidőnket kulturális szervezetekben, vagy általuk szervezett rendezvényeken töltjük, s ha ***eltemetnek egy temetkezési vállalkozásra*** bízunk földi maradványainkat. S minden tevékenység-területünket átfogja, érinti a ***pénz, a piac, és a szervezetek.***

II. A közgazdaság tárgya – meghatározások

Elterjedt, leggyakoribb definíció:

- *A szűkösen rendelkezésre álló, alternatív módon felhasználható erőforrások közötti választás tudománya. (Bod, 1999.)*
- *A közgazdaságtan annak a tanulmányozásával foglalkozik, hogy az emberek és a társadalom miként választják meg a szűkösen rendelkezésre álló, alternatív módon felhasználható erőforrások alkalmazását annak érdekében, hogy különböző árukat termeljenek, és hogy elosszák b azokat a társadalom különböző tagjai és csoportjai között a folyó vagy jövőbeli fogyasztás céljaira. (P. Samuelson – W. Nordhaus: Közgazdaságtan I. Bp. 1990.)*

Összegezve:

- 1. a közgazdaságtan a választás (döntés) tudománya,
- 2. a gazdaság döntéshozói, szereplői pedig az emberek és a társadalom,
- 3. a szereplők az erőforrások alkalmazásáról döntenek,
- 4. az erőforrások többféle módon használhatók fel, szűkösen állnak rendelkezésre,
- 5. a döntések áruk (termékek és szolgáltatások értelmében) termelésére és azok elosztására irányulnak,
- 6. az áruval való gazdálkodás célja a jelenlegi és jövőbeli fogyasztás.

Adam Smith és a „Nemzetek gazdasága” – közgazdaság meghatározása:

Miként keletkezik anyagi érték, miként válik egy nemzet gazdaggá vagy szegénnyé?

A munkamegosztás és gazdaság kapcsolata: gazdasági körforgásban jövedelemforrások:

- munkabér – földjáradék – tőkehaszon: profit.

Jövedelmek társadalmi csoporthoz kapcsolódtak: munkavállalóhoz – földbirtokoshoz – tőkéshez. → munkamegosztáson és piaci tevékenységcserére épülő rendszer = piacgazdaság

→ kereslet és kínálat rendszerint találkozik: a „láthatatlan kéz” elmélete – ez nem mindig igaz – mitől függ a kettő egymásra találása: a nagy kérdés a közgazdaságban

Mi történik a gazdasági válságok idején?

A modern gazdaságban a javak termelését és cseréjét **pénzbeli kalkulációk** mozgatják, de a pénz bizonytalan helyzetben kimenekül az adott gazdaságból → pénztelenség → nincs kereslet → nincs kinek termelni → gazdasági válság.

Mindezekre a kérdésekre a közgazdaságnak kell választ adnia.

Láthatóan a tárgy – társadalomtudomány, mert az emberi viselkedésre – a gazdasági cselekvésekre és számításokra is vonatkozik, s változó a különböző korok kérdésfeltevései szerint.

A közgazdaságtan a gazdasági élet szereplői (a háztartások, vállalkozások, pénzintézetek, az állam, a nonprofit szervezetek) viselkedésével foglalkozó társadalomtudomány, mely elsősorban a termelés, a csere és fogyasztás pénzmozgások által összekapcsolt rendszerét elemzi. Vizsgálja a gazdasági folyamatok és a társadalom, valamint a gazdaság és a természeti környezet kölcsönhatásait, ajánlásokat ad a gazdaság szabályozásához és a gazdasági intézmények működéséhez.

III. A tudomány területei:

Többféle szempont szerint osztályozhatjuk a közgazdaságtan területeit, leggyakrabban használt osztályozás szerint megkülönböztetünk: **mikroökonómiát és makroökonómiát.**

Mikroökonómia:

Az egymástól elkülönült piaci szereplőket vizsgálja, egyes termékek piacát elemzi, az adott termék keresletének és kínálatának alakulására keresi a magyarázatot. Termékfajtákban gondolkodik és a gazdaságot elkülönült döntéshozó egységek együtteseként ábrázolja.

Makroökonómia:

Összevont mutatók segítségével a gazdaság egészének teljesítményét, állapotát, fejlődési tendenciáit elemzi. A makroökonómia az éves nemzeti jövedelem, az összes fogyasztás, összes megtakarítás, foglalkoztatottság, infláció kategóriáit használja.

A két szint összefügg – de: az egyes szereplők szándékai nem egyszerően összegeződnek az együttes tevékenységekben, szükségletekben, vásárlói magatartásokban, fogyasztásokban. Ezt nevezik az **összetétel csapdájának**: ha mindenki egyszerre vásárolna x terméket, attól még nem törvényszerűen csökkenne az ára.

Gazdasági folyamatok és a munkamegosztás kapcsolata

Minden társadalomban kialakultak cserefolyamatok, s már az ókorban is ismertek a bonyolult elosztási rendszerek.

PÉLDA: A PIRAMIS ÉPÍTÉSE

A piramisok az ókori Egyiptom teljesítőképségének nagyságát dicsérik: építészetileg is csoda, az emberi munka megszervezésének csodájáról nem is beszélve. Egy piramis építéséhez az építőanyagokon kívül, az építő rabszolgákon kívül, a komoly műszaki-matematikai tudáson kívül ismerni kellett a munkaszervezés minden fontos titkát. Mikor – hol – hány ember – mennyi építőanyag – milyen időjárási viszonyok között – lehet az adott piramist, mint építészeti munkateljesítményt létrehozni.

Ehhez ismerni kellett a **munkamegosztást, az építőanyagok mozgatásának szabályait, útját, megvalósítását, az emberi teljesítőképséget, s azt, hogy hány rabszolga, hány „munkavezető” szükségeltetik.**

Tehát már az ókorban is kellett műszaki, gazdasági és – mai szóval élve az „emberi teljesítőképeség=humán erőforrás” –ra vonatkozó számításokat, kalkulációkat végezni.

(Ez még akkor is igaz, hogy a rabszolga könnyen pótolható, beszerezhető volt, s nem tömörült szakszervezetbe, nem kötöttek vele „kollektív szerződést”: vagy életben maradt, vagy nem.

De: a rabszolgának is ára volt!)

A gazdaság-elméletek tehát már a kezdetektől fogva foglalkoznak a munkamegosztással, a szakosodással, az elosztás viszonyaival, a termelés tényezőivel és a mindig fennálló szűkösség korlátaival.

TERMELÉSI TÉNYEZŐK:

Mire irányul a gazdálkodói tevékenység?

- bizonyos javak felhasználásával más hasznos javak létrehozására. Egy bizonyos közgazdasági modell szerint ezek a tényezők az INPUTOK(BEMENETEK) – a termelés, előállítás, létrehozás a TRANSZFORMÁCIÓ (ÁTALAKÍTÁS) – s a termék/szolgáltatás, ami létrejön: az OUTPUT (KIMENET, EREDMÉNY).

Az input-output elemzés

Minden termék munka, vagy másképpen termelési folyamat eredménye. A termelés folyamata átalakítást tartalmaz. De egy-egy gazdasági tevékenység esetében sokféle bemenet: ráfordítás van, és sok kimenet: termék, szolgáltatás=szándékolt kimenet. Ezen kívül vannak nem szándékolt kimenetek is (pl. környezetszennyező „melléktermékek”). A tényleges átalakítás sokféle bemenetet és kimenetet jelent, s maga az átalakítás is többféle.

PÉLDA:

ALMALÉ GYÁRTÁSA

Bemenetek: a „lé-alma” termesztése, a megfelelő áron a termelőktől való megvétel, még előtte: almafák telepítése, szerződés a termelőkkel. A megfelelő üzem felszerelése: telephely, gyártósorok, gépek. Csomagolóanyag megtalálása: üveg, műanyagpalack, doboz. Gyártósor. A megfelelő szállítók megtalálása, szerződések. Munkaerő: irányító, szervező tudás, megfelelő képzettségű munkaerő megtalálása és szerződése. A gyártósoron a fizikai munka megszervezése, megfelelő munkaerő, létszám. A megfelelő egészségügyi körülmények biztosítása, a közegészségügyi előírások betartása. Alma szállítás – a megfelelő időben. Idényjelleg beszámítása a gyártásba. Gyártás – „csomagolás” – raktározás – szállítás.

Kimenetek: a kész, palackozott almalé eljuttatása a keresletet megjelenítő vállalatokhoz. Szerződések, szállítások, pénzbeli eredmény.

Gazdasági szemlélet szerint:

*A bemenetek - amelyek a pénzgazdaságban ráfordításokat – jelentenek, miként aránylanak a kimenethez, vagyis az eredményhez. A pénzbeli ráfordításoknak a pénzben mért eredményhez viszonyított aránya adja meg a transzformáció **hatékonyságát**.*

$$H = \frac{\text{pénzbeli eredmény}}{\text{pénzbeli ráfordítások}}$$

Termelési tényezők:

► **Munka** (termelő szolgáltatás, az ember szellemi, fizikai képességeinek összessége, amelyet felhasználhat tevékenysége során. **Ellenértéke: a munkabér**

► **Természeti tényezők** a földterület, erdők, vizek, bányakincsek, amelyek **eredeti formájukban** alkalmasak a termelési folyamatban való felhasználásra. *(Később lesz szó a természet kirablásáról, a mostani kitermelések jövőbeli hiányáról és káiról, és a természeti kincsekkel való legújabb kori gazdálkodás következményeiről!)*

► **Tőkejavak** a termelésben alkalmazott a természeti javakból már létrehozott, másodlagos javak: épületek, eszközök, felszerelések: együttesen közgazdasági kifejezéssel: „**reáljavak**”, valamint a **pénz és értékpapír**.

► **Vállalkozói szolgáltatás** tulajdonosi, szervezési, vezetési, üzleti tevékenységek az emberek és a többi termelési tényező összehangolásáért.

Szűkösség és gazdálkodás

Közgazdaságtan kulcsfogalma a **szűkös erőforrásokkal való gazdálkodás**: végső soron a társadalom szükségletei korlátlanok, mindig lehetnek további szükségletek, amihez képest az erőforrások, az energia, a képzett munkaerő, sőt még az idő is nagy valószínűséggel korlátozottan állnak rendelkezésre,

Ezért a **szűkösség a gazdaságot általánosan jellemző jelenség, amikor a termelés rendelkezésére álló erőforrások nem elégségesek a szükségletek kielégítésére.**

A szűkösség döntési helyzeteket okoz, választanunk kell alternatívák között.

A közgazdaságtan három alapkérdése

A közgazdaságtan arra keresi a tudományos válaszokat, hogyan alakul ki, hogy:

- **mit termeljenek**, azaz milyen javakat (termékeket és szolgáltatásokat), milyen mennyiségben állítsanak elő;
- **hogyan termeljenek**, azaz az erőforrások milyen kombinációjának felhasználásával termeljenek, és a mai döntéseink hogyan befolyásolják a jövőbeni lehetőségeket;
- **kinek termeljenek**, azaz a társadalomtagjai, csoportjai között milyen elosztás érvényesül a javak adott termelési feltételrendszerében, s milyen okok, tényezők határozzák meg az egyes emberek és társadalmi csoportok jövedelmének alakulását.

II. A GAZDASÁGSZERVEZÉS ALAPVETŐ PROBLÉMÁI

Minden társadalomnak meg kell oldani a gazdaságszervezés alapvető problémáinak **hármását**.
Társadalmi nézőpontból:

- **Mit termeljenek** – milyen mennyiségben? Az alternatív javak és szolgáltatások közül éppen melyeket, milyen arányban, mikor: élelmiszert, ruházati cikket, könyvet, elektronikai cikkeket, operát vagy operettet, színházat vagy kiállítást.
- **Hogyan állítsa elő a javakat?** – kikkel, milyen erőforrásokkal, milyen technológiai módszerekkel termelje meg azokat. – Társadalmi berendezkedéstől függetlenül el kell dönteni: ki vadászik, ki termeszt gabonát. Az energiát hogyan állítjuk elő: szénnel, vízzel, széllel, esetleg atommal? Kire hárulnak a költségek? Magáncégek vagy állami vállalatok? Ha több forrásból, milyen arányban? EKKOR MÉG NEM BESZÉLTÜNK A KÖLTSÉGEKRŐL!
- **Kinek a számára termelje a javakat?** - ki fogja élvezni az ország javait, szolgáltatásait, kinek lesz haszna belőlük, azaz: hogyan osztják el a nemzeti terméket az egyes családok, személyek, csoportok között? Az elosztás elvei és módszerei. Az elosztás preferenciái: a fizikai munkát végzőt részesítsük előnyben – ld. a szocializmus kezdetei: az intelligencia leértékelése; vagy fordítva. A javak elosztásában az egyenlőség érvényesüljön? De hogyan: a hozzájutás esélyeinek egyenlősége, méltányosság, rászorultság, vagy a befektetett tudás, munka társadalmi hasznossága szerint? KI DÖNTI EL MINDEZT?

Gazdasági nézőpontból:

Ráfordítás és kibocsátás (ld. input – output-elemzés)

Ráfordítás vagy termelési tényező: olyan áru/szolgáltatás, amelyet a cégek a termelési folyamatukban felhasználnak – a ráfordításokat összekapcsolják, hogy kibocsátásokat állítsanak elő, míg a kibocsátások azon különféle hasznos javak/szolgáltatások hosszú sora, amelyeket vagy elfogyasztanak, vagy további termelés céljára használnak fel.

Mit – hogyan – kinek hármás kérdés eldöntése - **szokás – ösztön – utasítás – piac** azaz a gazdasági koordináció, a döntések rendje szerint megkülönböztetünk:

- tradíción alapuló ,
- bürokratikus és/vagy utasításokon: tervutasításokon alapuló
- piaci koordinációt.

Egy-egy mai, modern nemzetgazdaságban, egy-egy társadalomban sohasem csak egyetlen koordinációs elv érvényesül, hanem **vegyes gazdaságról, vegyes gazdasági koordinációról beszélünk**.

Szűkösség következménye: mindig választani kell az erőforrásokból, az elosztás kérdése központi kérdés marad a társadalmakban. (Az elosztás, újraelosztás kérdése.)

A társadalom termelési lehetőségeinek határa

Probléma: pl. mennyi földet használjanak gabonatermesztésre, mennyit legeltetésre, gyümölcsfák ültetésére, hány gyár termeljen autóbust, vásznat, húsipari terméket, edényeket, számítógépeket, hány bank kölcsönözzön pénzt, foglalkozzon befektetéssel, stb... Ezek a kérdések csak elméletben

feltehető kérdések, - noha volt egy rövid időszak, a szocialista tervutasításos rendszer, amikor valóban azt hitték, hogy egy központban el lehet ezt dönteni néhány embernek - mert a valóságban ezeket az arányokat, méreteket a gazdasági koordinációs rendszerek: a **piaci, a tradicionális és bürokratikus koordináció alakítja ki.**

PÉLDA:

Egy ország sok jó minőségű földdel rendelkezik, amelyen gabonát lehet termeszteni. Ezt a gabonát jó áron lehet eladni hazai és külföldi piacokon. A kormányzat úgy gondolja, érdemes ezt a lehetőséget úgy kihasználni, hogy támogatja – gazdasági eszközökkel a gabonatermelőket. Meghozza intézkedéseit. A piaci értékesítés azonban mégsem sikerül, mert az adott évben éppen gabona túltermelés van, zuhan a gabona ára. A piaci törvények tehát máris befolyásolják azt az egyszerű, egytényezős gazdasági kérdést, hogy mennyi gabonát termeljenek. A termelők magatartása megváltozik: ha a gabona nem megy, belefognak másfajta hasznosításába a földnek. A hagyományok (pl. a termelési, kulturális) azonban nagyjából határokat is szabnak: megpróbálkoznak egyéb növényekkel, esetleg állattartással. Lehet, hogy gazdaságosabb lenne szabadidő-központot, panziót építeni, vagy feldolgozóipart telepíteni. Ennek eldöntése már sohasem egyéni döntés: egyéni választás az alternatívák közül, hanem a gazdaság egészét érintő összetett döntés.

A bonyolult kérdést leegyszerűsítve az alábbi módon lehet megválaszolni:

Alternatív termelési lehetőségek:

Lehetőségek	Cipő (ezer pár)	Számítógép (ezer db)
A	0	100
B	100	90
C	110	80
D	120	70
E	150	0

Egyik véglet: a rendelkezésre álló technológiával és erőforrásokkal előállítható számítógép maximális mennyisége: 100 000 db. Másik véglet: a társadalom erőforrásait száz százalékban cipő gyártására használják: 150.000 pár cipőt gyártanak. E két szélső lehetőség között – számtalan egyéb lehetősége van: 100.000 pár cipőt és 90.000 db számítógépet, 120.000 pár cipőt és 70.000 db számítógépet. Ha hajlandó a társadalom bizonyos mennyiségű cipőről lemondani, úgy szert tehetünk még néhány számítógépre. De az adott erőforrások csak azt teszik lehetővé, hogy ha az egyikből X mennyiséget gyártunk, akkor a másiból Y-t. Az A és E pont a két szélső érték: a közbülső lehetőségek azt jelentik, hogy az egyik termék számának növekedése érdekében a másik termék számából valamennyiről lemondunk.

A gazdaságnak, bizonyos jószág előállítás fejeében mindig szükségszerűen le kell mondania egy másik jószág termelésének egy bizonyos hányadáról. A helyettesítés az egyik gazdasági szabályszerűség.

A termelési lehetőségek határa a társadalom választási lehetőségeit jelenti.

Hatékonyság

A közgazdaság egyik központi problémája. A hatékonyság tartalma: nincs vesztesség.

A „termelési lehetőségek határa” lényegében azt jelenti, hogy a gazdaság hatékonyan működik.

Hatékonyság akkor működik, amikor nem képes az egyik jószágból többet előállítani anélkül, hogy a másiktól viszont kevesebbet ne termeljen.

Honnan lehet ezt tudni?

Ha megnöveljük – minden tényező változatlanul hagyása mellett – (a ceteris paribus-elv) - az egyik jószág termelését – az túllép a lehetőségek határán. (pl. nincs hozzá elég munkaerő, vagy alapanyag, vagy pénz .)

Hatékony termelésről beszélünk, amikor a társadalom nem tudja növelni egy jószág kibocsátását anélkül, hogy ezzel vissza ne fogná egy másikat. A hatékony gazdaság a termelési lehetőségeinek határán van.

Gyenge hatékonyság

Mindennapi tapasztalat, hogy a gazdaság nincs mindig termelési lehetőségeinek határán, sőt: az erőforrások gyakran kihasználatlanok, felduzzad a munka nélkül élők száma, sok a bezárt üzem, vagy politikai zűrzavar miatt a gazdaság szervezetlen. A történelem számtalan példát szolgáltatott erre.

A termelési lehetőségek határa sok alapvető gazdasági folyamatot szemléltethet:

- gazdasági növekedés feljebb tolja ezt a határt,
- a fejlődés során viszonylag egyre kevesebb erőforrást használunk fel pl. élelmiszer szükségletek kielégítésére, s az erőforrásokat másfajta szükségletek kielégítésére fordítjuk,
- a gazdasági növekedés következtében megváltozik a magánpiaci javak és a közjavak közötti választás aránya.

PÉLDA:

Egy szegény ország – mondjuk Afrikában – kénytelen az összes erőforrását élelmiszertermelésre fordítani. Kevés erőforrása van, s emiatt az összes többi szükségletet nem, vagy alig tudja kielégíteni, ezért pl. nagy a halálozási arány, mert alacsony az egészségügyi „jószágok” előállítására fordított erőforrás. Ha azonban az országban mondjuk gyémánt lelőhelyre bukkannak, ez fejlődést eredményez, a gyémánt kitermelése munkalehetőséget jelent, gazdagodást jelent, több erőforrást, amiből már pl. egészségügyi javakra is lehet költeni. Tehát nő a termelési lehetőségek határa.

Csökkenő hozadék törvénye

Egy bizonyos pont elérése után, ha egy változó ráfordításból (pl. munkából) egyenlő nagyságú többletadagot adunk hozzá egy változatlan ráfordításhoz (pl. a földhöz), akkor a többletkibocsátás mennyisége vissza fog esni. E törvény esetében az arányokról van szó: a változó ráfordítás mind kevesebb változatlan ráfordítással dolgozik össze.

Hiába fektetünk bele 2-3-szor annyi munkát, nem lesz az eredmény 2-3-szor akkora. Hiába tanulunk 5 órát, az első órában tanultak lesznek a leghatékonyabbak, míg az utolsó órában már csak a megtanulandó anyag felét sikerül elsajátítanunk.

PÉLDA:

Az öt szelet torta élvezeti értéke. Az első szelet torta élvezeti értéke és az utolsóé nem ugyanolyan értékű, mert: csökken az éhségérzetünk, egyszerűen „tele leszünk”, s lehet, hogy az utolsót már meg sem bírjuk enni, sőt: kellemetlen érzést kelt.

Mindez azt jelenti, hogy egyetlen változó erőforrás növelése nem jelenti automatikusan azt, hogy a kibocsátás, vagy másképpen megfogalmazva az élvezeti értéke ugyanolyan arányban nő. Ellenkezőleg: a többletkibocsátás vissza fog esni.
Más szavakkal: az első pohár víz értéke sokszorosa az ötödik pohárénak.

Növekvő relatív költségek törvénye

Ez a törvény akkor érvényesül, ha a társadalom ahhoz, hogy egyik jószágból egyenlő nagyságú többletmennyiségekre tehessen szert, a másik jószágból egyre növekvő mennyiségeket kell feláldoznia.

PÉLDA:

Ha egy háztartásban a rezsiköltségek megemelkednek, tehát az erőforrásokból egyre nagyobb arányt erre a célra fordítanak, akkor ahhoz, hogy mondjuk továbbra is megválthassuk operabérletünket, akkor ez a ráfordítás relatíve nagyobb áldozattal jár már: esetleg másra még kevesebbet költhetünk. Tehát egy olyan döntési helyzetbe kerülünk, amikor a lemondások egész rendszerét kell kialakítanunk, következésképpen az operabérlet megvásárlása növekvő relatív költséget jelent.

III. A GAZDASÁGI KÖRFORGÁS – A FOGYASZTÓI MAGATARTÁS SZEMSZÖGÉBŐL

A modern gazdaságban az erőforrások elosztása a termelési tényezők tulajdonosai és vásárlói közötti egyéni alkufolyamatok eredményeképpen alakulnak ki, és az önkéntesség alapján kölcsönösen előnyös cserében valósul meg.

De sohasem „tisztá” ez a mechanizmus, jelen van a tradíción alapuló elosztás, a bürokratikus elosztás, valamint az agresszióra épülő elosztás is.

A gazdasági élet jelenségeinek bonyolultsága - egész életünket befolyásoló hatása – a tudomány szempontjából többféle osztályozásra ad módot. A közgazdaságtanban – az összetett folyamatok, jelenségek magyarázatára legelfogadottabb felosztás, amikor két szintet különböztetnek meg:

- **a mikroökonómiát, és**

- **a makroökonómiát.**

Mivel foglalkozik a mikroökonómia?

*Az egymástól elkülönült piaci szereplőkkel foglalkozik. Egyes **termékek piacait** elemzi, az adott termék **keresletének és kínálatának** alakulására keresi a magyarázatot. Termékfajtákban gondolkodik, és a gazdaságot elkülönült döntéshozó egységek együtteseként ábrázolja. Vizsgálja a gazdasági folyamatokat, **a fogyasztó és a hasznosság kérdéseit, a kereslet-kínálat kérdéseit, a termelés költségeit, bevétel-haszon** elemzéseket, **a verseny kérdéseit, a tőke-, munka-, föld-, és ingatlanpiac jelenségeit, a nemzetközi piacokat.***

Mivel foglalkozik a makroökonómia?

***Összevont mutatók** segítségével a gazdaság egészének teljesítményét, állapotát, fejlődési tendenciáit elemzi. A makroökonómia az éves **nemzeti jövedelem, az összes fogyasztás, összes megtakarítás, foglalkoztatottság, munkanélküliség, infláció** kategóriáival, valamint a makrofolyamatok állami irányításának kérdéseivel foglalkozik. Nem keres magyarázatot az egyes fogyasztó gazdasági magatartására, nem különböztet meg eltérő jellegű vállalatokat, piaci formákat.*

A makroökonómia céljai és eszközei

CÉLOK	ESZKÖZÖK
Kibocsátás: Magas szint, mind abszolút mércével, mind a potenciális szinthez képest Gyors növekedési ütem Foglalkoztatottság: Magas szintű foglalkoztatottság Alacsony szintű kényszerű munkanélküliség Árszínvonal-stabilitás szabad piacok mellett Külgazdasági mérleg: Az export és az import egyensúlya Árfolyamstabilitás	Költségvetési politika: Kormányzati kiadások Adózás Monetáris politika: A pénzkínálat szabályozása a kamatlábak befolyásolásával Jövedelempolitika: Az önkéntes bér-ár irányelvektől a kötelező bér- és árellenőrzésig Külgazdasági politika: Kereskedelempolitika Árfolyam-intervenció

A továbbiakban a mikroökonómia alapkérdéseivel foglalkozunk, de mindig tudni kell, hogy a két szint összefügg és összetett, s tulajdonképpen az elemzés számára különítjük el.

A mai társadalmakban a vegyes gazdaságban megnyilvánuló a piaci mechanizmusok érvényesülnek, s ennek főbb elemeit fogjuk elemezni.

Piaci mechanizmus:

A gazdaságszervezés olyan formája, amelyben az egyes fogyasztók és üzleti szervezetek a piacokon keresztül lépnek kölcsönhatásba egymással, hogy megoldják a „hármaskérdést: mit-hogyan-kinek”. De számukra ezek a kérdések sosem elviek, hanem a gyakorlati cselekvés kérdései.

Vajon miért nincs a gazdaságban káosz? Hogyan működik a piaci szabályozás? Létezik-e „láthatatlan kéz”?

Központi agy nélkül old meg ismeretlen változók és kapcsolatok millióit tartalmazó problémákat: az árak és a piacok rendszerén keresztül.

Piac: az adott áruk cseréjének színtere. A piacon lép kapcsolatba a vevő és eladó. Másrészt a piac olyan eljárás, amelynek révén a vevők és az eladók kölcsönhatásba lépnek egymással, hogy meghatározzák az illető jószág árát és mennyiségét.

PÉLDA:

Ha valamely jószágból, - pl. gabonából – többre van igény, akkor új rendelések áradatát adják fel. Amikor a vevők tülekednek, hogy több gabonát vegyenek, az eladók emelik az árát. Ezzel szabályozzák a kínálatot. A magasabb árak viszont több gabona termelésére ösztönöznek.

Fordítva:

Gabona túlermelés van. Az eladók szabadulni igyekeznek árujuktól, csökkentik az árakat, az alacsonyabb árak nagyobb keresletet teremtenek, mert többen jutnak hozzá, vagy nagyobb mennyiségben. A nagyobb kereslet növeli a kínálatot.

A gazdaság klasszikus körforgásában a résztvevők szerepe folyton változik: eladóból vevő, vevőből eladó válik – a helyzettől függően. A háztartások jövedelemhez *munkájuk* vagy más tulajdonukban lévő *termelési tényező* eladásával jutnak.

A termelési tényezők piacán (input piacon) a vállalkozások a termelésben használható javak és szolgáltatások vevői – az eladók a termelési tényezők tulajdonosai.

A fogyasztási javak piacán (output piacon) a jövedelemmel rendelkező tulajdonosok a javak és szolgáltatások vevői – az eladók pedig a vállalkozások.

Kereslet - kínálat

A klasszikus közgazdaságtan azt feltételezi, hogy a gazdaság szereplői a *racionalitás* szabályai szerint cselekednek. H. Simon óta tudjuk, hogy ez a racionalitás csak *korlátozott módon* érvényesül. Racionalitás szabályai szerint – a szereplők a saját hasznuk maximalizására törekednek.

A fogyasztók:

- szükségleteinek maximális kielégítésére törekednek, → jövedelmük „legjobb” elköltésével → azokat a javakat szerzik be, amelyek nagyobb hasznosságot biztosítanak.

A termelő: a profit maximalizálására törekszik.

Egyéni kereslet: a fogyasztó hajlandó és képes valamilyen terméket / szolgáltatást megvásárolni.

Egyéni kínálat: a cég képes és hajlandó valamely termék / szolgáltatás előállítására.

Az egyéni kereslet és kínálat a gazdaság egészének csak egy részpiaci mozzanata. Ezeknek összességét nevezzük *piaci keresletnek és iparági kínálatnak*.

Gazdaság egésze: összefüggő részpiacok összessége.

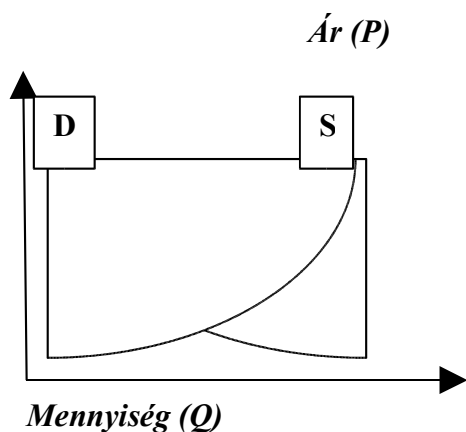
Alapvető piacok:

- a fogyasztási javak és szolgáltatások piaca (termékpiac),
- a termelési tényezők piaca (a munkapiac, a tőkepiac, a föld piaca)

Keresleti függvény: - adott termék/szolgáltatás keresletének mennyiségeit fejezi ki a termék árának függvényében. A keresleti függvény mindenpiaci szereplő számára adottság, amelyet megismerhetünk, de nem befolyásolhatunk. A keresleti függvény nem a ténylegesen megtörtént vásárlásokat képviseli, hanem mindazon árak és keresett mennyiségek összességét, melyek egy áru piacán elvileg megvalósulnak.

Kínálati függvény: - azt fejezi ki, milyen mennyiséget kínálnak a termelők különböző árak mellett.

Keresleti és kínálati függvény egy pontban találkozhat – **Marshall-kereszt.**

Egyensúlyi ár: az a piaci ár, amely mellett a termék keresleti és kínálati mennyisége egyenlő.

Hogyan oldódik meg a piaci mechanizmusban a hármas kérdés?

1. Azt, hogy **Mit** fognak termelni/szolgáltatni, a fogyasztók pénz-szavazatai határozzák meg – nem a választási fülkében, hanem a fizetőképes kereslet alapján. Egyúttal a vállalatok pénztáiraiban a fogyasztók által befizetett összegekből lesz a bevétel, ebből lesz a bár, a járadék, az osztalék. A cégeket pedig a profit hajtja: a nettó bevétel. Olyan területekre fog menni, ahol nagy profitokra számíthat.
2. Azt, hogy **Hogyan** termelnek, a különböző termelők közötti verseny szabja meg. Csak úgy maradnak meg az árversenyben, ha a lehető leghatékonyabban termelnek. Ezt pedig az árrendszer szabja meg.
3. Azt, hogy **Kinek** termeljenek, a termelési tényezők (a föld, a munka, a tőke) piacán kilakuló kínálat és kereslet határozza meg. Ezek a piacok határozzák meg a béreket, a földjáradékot, a kamatlábakat, a profitokat, amelyekből az emberek jövedelme összetevődik. A jövedelemnek a lakosság különböző csoportjai közötti elosztást a birtokolt tényezők mennyisége és ára szabja meg.

A „láthatatlan kéz” és a „tökéletes verseny”hiánya

Adam SMITH felfedezése, *A nemzetek gazdasága* (1776) c. könyvében – amelyet a modern közgazdaságtan alapművének tekintenek – az volt, hogy a gazdasági folyamatokban érvényesül egyfajta rend. Noha minden egyént saját önző haszna vezérel, mégis a piaci mechanizmus segítségével, mintha egy láthatatlan kéz vezérelné, mindenkinek a javára alakulnak a gazdasági folyamatok. Ez a bizonyos láthatatlan kéz a piaci mechanizmus, ma azonban tudjuk, hogy sohasem

érvényesül tökéletesen, s vannak piaci kudarcok. Két fő oka van: nincs tökéletes verseny és vannak külső gazdasági hatások (ún. externáliák.)

A tökéletes verseny hiányát a monopolista elemek okozzák. Komoly szerepe lehet – noha mindig azért avatkozik be, hogy a „gazdaságot rendbe tegye” – a kormányzatoknak is.

A „láthatatlan kéz” szerepének fogyatékossága három ponton tűnik ki:

a hatékonyság, igazságosság és stabilitás kérdéseiben.

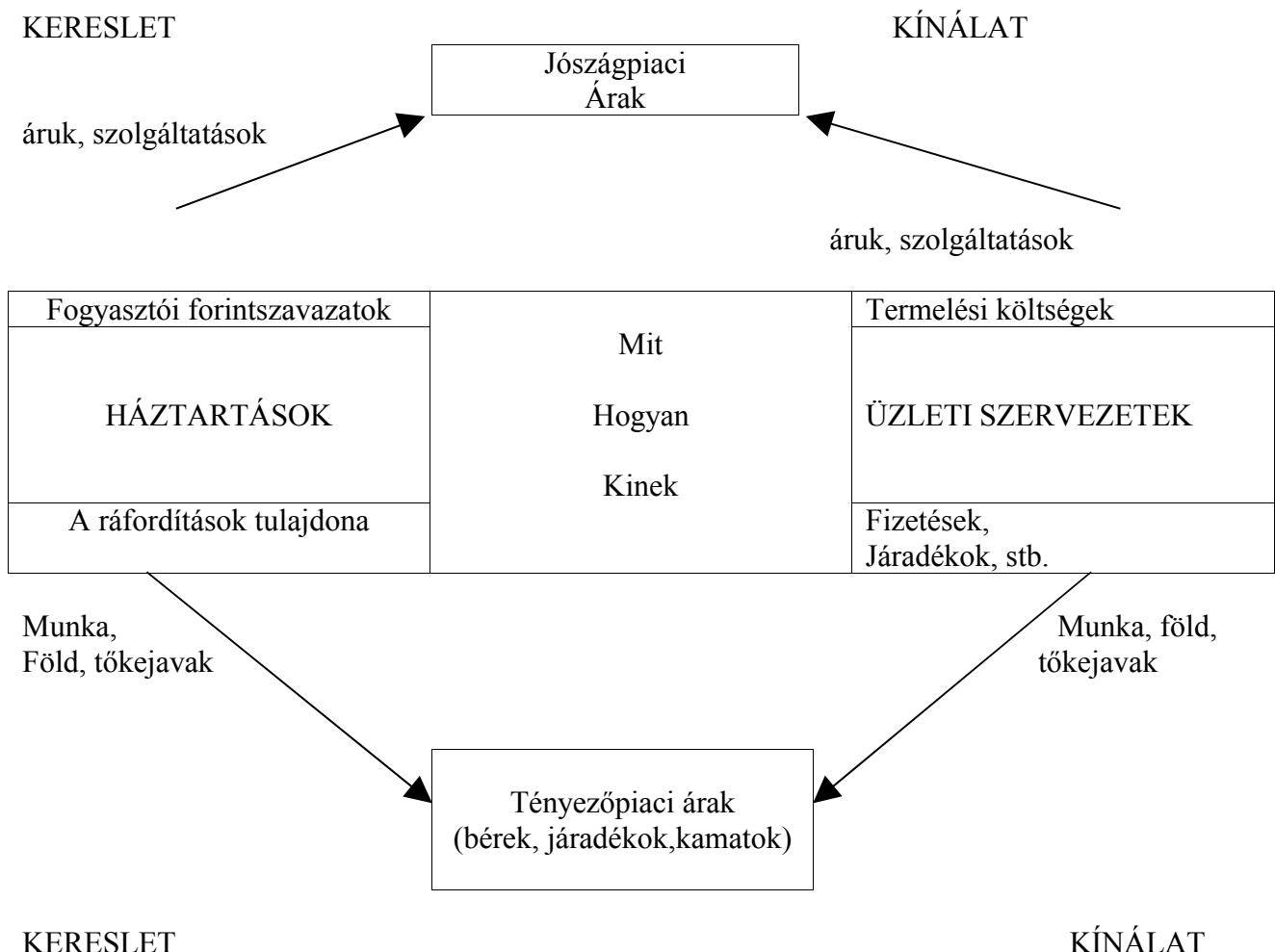
PÉLDA:

Hogyan teremtsük meg a szegény gyerekek számára is, hogy megfelelő módon táplálkozzanak? Ne a gazdag ember macskája igya meg a szegény ember gyereke „elől” a tejet!

Mit tegyünk a nagy gazdasági válságokkal? Hogyan előzhetjük meg és győzhetjük le az inflációt és a nagyfokú munkanélküliséget? - A monetáris és a költségvetési politikák szerepe.

Gazdasági körforgást befolyásoló tényezők

Áru és pénz áramlása a vegyes gazdaságban

A fenti ábra azt a helyzetet mutatja, amely a valóságban sosem létezik, sosem így létezik, ez csupán egy modell, a „tökéletes piaci mechanizmus, tökéletes verseny” modellje. Ez azonban nem tud érvényesülni. A smith-i „láthatatlan kéz” mechanizmusa tehát vagy nem érvényesül maradéktalanul, vagy tévútra viheti a gazdaságot. A modern gazdaságok keverékei a piacoknak, s a kormányzati politika „látható kéz”, amely sokszor beleavatkozik.

Miért avatkozik be a kormányzati politika?

Három okból:

- **1. hatékonyság,**
- **2. igazságosság,**
- **3. stabilitás**

Mit tud mindezekért tenni a kormányzati politika?

(Ez elsősorban jogszabályokon keresztül érvényesül: pl. versenyszabályok, adószabályok)

1. Hatékonyság

Piaci kudarcok kiküszöbölése – pl. **monopóliumok** versenytorzító hatásának korrigálása –pl. monopólium és tröszt-ellenes törvényekkel.

A **külső gazdasági hatások**: azok az előnyök é költségek, amelyeket az emberek okoznak másoknak anélkül, hogy megkapnák érte a fizetséget, vagy fizetnének érte. Pl. környezetszennyezés: az egyik vállalat másokra hárítja a költségeket – a környéken lakókra, miközben saját hasznát növeli. De nem fizet a környéken lakók egészségi károsodásának gyógyításáért.

Ekkor a kormányzat – ismét törvényekkel : pl. környezetvédelmi jogszabályokkal - befolyásolja a gazdaságot.

Közjavak előállítása – a közösség fennmaradása szempontjából fontos, mégis magánvállalkozások számára nem termel profitot – állam bizonyos gazdasági tevékenységet magára vállal. Pl. honvédelem, közrend fenntartása, alapkutatások közegészségügy, közoktatás, stb.

Adók – kormányzati kiadások fedezete, a legkülönbözőbb adórendszerekkel – erről folyamatos vita zajlik. Melyik adónem, milyen arányban, a társadalom mekkora hányadát érintően, milyen beszédesei elvek alapján? **Ki fizeti a révést?**

2. Igazságosság

A társadalom – a közösség érdekei. A piaci rendszer – ha tökéletesen működne – sem követi a szükségét, hanem a fizetőképes keresletet követi.

De mi legyen az öregekkel, a betegekkel, a szegényekkel, a fogyatékosokkal, a nagy családosokkal? A hatékony piaci rendszer – nagy egyenlőtlenségeket okoz, amit korrigálni kell: sem politikailag, sem etikailag nem tartható állapot, ha túl nagy társadalmi csoportok a létminimum alatt élnek. Ellentmond a modern társadalom alapelvének, amely kimondja az emberek közötti egyenlőséget, az emberi szabadságot.

Kormányzati politika feladata → jövedelemkülönbségekből eredő esély-különbségek, és életlehetőségek közötti szakadékok csökkentése.

Eszközei: → progresszív adórendszer, családtámogatási rendszer, közoktatási rendszerben az egyenlő esélyek biztosítása (pl. települések, és jövedelmi különbségek kiszűrésével), különböző jóléti programok.

3. Stabilitás

Gazdasági stabilitás biztosítása → infláció (az emelkedő árak) és a depresszió (nagyfokú munkanélküliség) leküzdése. A társadalmi bizonytalanság, elégedetlenségi hullámok legyőzése.

A kormányzat a legtöbbet a **költségvetési hatalma** révén teheti: adókat szed és kiadásokat eszközöl; valamint **monetáris hatalmával**: valuta és bankrendszer szabályozásával(pl. kamatlábak, hitelfeltételek meghatározásával) hathat a stabilitásra.

IV. TŐKE – MUNKAMEGOSZTÁS – PÉNZ ÖSSZEFÜGGÉSEI

A modern gazdasági élet további három fontos vonása:

- ▶ fejlett ipari technológia hatalmas mennyiségű **tőke** alkalmazásán alapul. (Tőke – gépi berendezések, gyárak, késztermékek, nyersanyagok)
- ▶ nagyfokú specializáció és bonyolult **munkamegosztás**
- ▶ kiterjedt pénzhasználat: a gazdaság éltető eleme a **pénzforgalom**.

▶ **Tőke**

Termelés elsődleges tényezői – ld. korábban tanultak! – munka és a természeti erőforrások: nem tekintik gazdasági folyamat teremtette kibocsátásnak, fizikai és biológiai tényezőknek köszönheti létét.

A tőke – a széles értelemben vett **tőkejavak** – olyan *ráfordítás, ami maga is a gazdaság teremtette kibocsátás*. *Fizikai tőke*: gyárak, berendezések, raktárkészletek – *pénztőke*: pénz, részvény, kötvény.

Az idő szerepe

A gazdasági tevékenység jórészt a **jövőre orientált**. Amikor egy új gyárat, utat építünk, bővítjük a számítógép-állományt, emeljük a tanulással eltöltött évek számát, növeljük a kutatásra fordított összegeket – gazdaságunk **jövőbeli termelékenységét is fokozzuk**. **A jelenlegi életszínvonal a múltbeli beruházások következménye.**

Közgazdasági nyelven megfogalmazva:

A progresszív gazdaságok folyó kibocsátásuk jelentős hányadát nettó tőkeképzésre áldozzák, hogy növeljék a jövőbeli gazdasági kibocsátást.

Magántulajdon és közösségi „részesedés”

A teljesen magántulajdonra épülő piacgazdaságban is az egyén törvényes tulajdonjogai viszonylagosak és korlátozottak – éppen a fenti okok miatt. Azaz: a társadalom meghatározhatja, hogy saját tulajdonának mekkora hányadát örökítheti valakire, s mekkora hányadát kell *örökösödési adó, illeték formájában az államra szállnia*.

(Az egyénnek még a háza sem a vára: helyet kell adnia pl. útépítéskor a telkéből, övezeti törvények szabják meg a „vár” nagyságát.)

▶ **Munkamegosztás**

A munkamegosztás révén az egyén és a szervezet a legelőnyösebben használhatja ki a szakértelem és az erőforrásokban rejlő különbségeket. De ez egyúttal is mélyíti a különbségeket. Túlzott szakosodás veszélyei.

▶ **Pénzhasználat**

A csere eszköze a modern gazdaságban, azaz *közvetítő eszköz*. *A pénzt elszámolási egységként is használják*. (Javak és szolgáltatások árát dollárban, euróban adják meg.) A pénz ezen kívül *értéktároló*: azaz a *vagyongyűjtés eszköze*. (Igaz, a vagyont másban is lehet tartani: „kvázi-pénzekben: takaréketét-számlák, részvények, kötvények, stb.)

A pénz – általánosan elfogadott közvetítő eszköze a cserének, amely nélkül állandó alkudozásokra és termékcsereire szorulnánk.

V. NÉHÁNY MAKROÖKONÓMIAI FOGALOM ÉRTELMEZÉSE: ELIGAZODÁS A NEMZETGAZDASÁGTAN ÚTVESZTŐJÉBEN

Mai világunkban állandóan felmerülő – és a mindennapi gondolkodás számára nehezen megválaszolható kérdések: miért van infláció, munkanélküliség, mit jelent az államháztartási hiány, mi a bruttó nemzeti termék, mi a szerepe a pénznek, az adónak, kiadásoknak egy nemzet gazdaságában? Hogyan lehet befolyásolni? Mit jelent az a mondat, hogy a „monetáris tanács ötven bázisponttal, 7,75 %-ra emelte az alapkamatot”? Értjük-e ennek az intézkedésnek a háttérét és jelentését?

Ahhoz, hogy mindezt megértsük, néhány makroökonómiai fogalmat kell tisztáznunk.

S ez az út fog elvezetni minket ahhoz, hogy megértsük saját kis vállalkozásunk gazdasági szabályait, környezetét, cselekvési lehetőségeit.

Korábban már összegeztük, hogy a makroökonómia – a gazdasággal mint egészszel foglalkozik. A nemzetgazdaságok **kibocsátásának, foglalkoztatottságának, munkanélküliségének és árainak általános szintjét** tanulmányozza. Ehhez különböző mérőszámokat és fogalmakat használ.

Fontossága: az egyes országok gazdaságpolitikájuk – a kiadások, adók és pénzkínálat megváltoztatása révén – befolyásolják az ország gazdasági teljesítményét.

Kibocsátás – a gazdasági siker legfőbb mércéje, egy országnak azon képessége, hogy a gazdasági javak és szolgáltatások kibocsátásában magas szintet érjen el. Ezt a **bruttó nemzeti termékkel mérjük**.

Bruttó nemzeti termék: GNP – Gross National Product

A nemzetgazdaság összteljesítményének mérőeszköze, egy-egy ország kibocsátásának teljes értéke. A nemzeti kibocsátás fogalma nélkül nem érthetnénk az infláció, a munkanélküliség és a gazdasági növekedés kategóriáit, s nélkülözhetetlen a gazdaságpolitika számára.

Meghatározása: a javaknak és a szolgáltatásoknak a teljes dollárértéke, amelyeket a gazdaság egy adott időszakban termel.

Mérhetjük a

- folyó árakon → **nominális GNP**,
- inflációhoz igazodva → **reál GNP**.

A **reál-GNP** mozgásait **konjunktúraciklusoknak** nevezzük, de folyamatosan nő a **potenciális kibocsátás**.

Potenciális kibocsátás: a maximálisan fenntartható, magas szintű foglalkoztatottság mellett előállítható GNP. (De ez csak úgy értelmezhető, hogy ez az a maximum, amit a gazdaság termelni képes, anélkül, hogy az inflációt megnövelné.)

Tényleges kibocsátás: amelyet valójában kibocsát, a kettő közötti különbség a GNP-rés: a potenciális és tényleges kibocsátás közötti különbség.

Egy-egy gazdaság makroökonómiai teljesítményét a piacgazdaságban négy célegyüttes alapján ítélték meg:

- 1. A reálkibocsátás magas és a szintje emelkedő.
- 2. Magas szintű a foglalkoztatottság - alacsony szintű a munkanélküliség, ami jó munkát biztosít magas fizetésért mindazoknak, akik dolgozni szeretnének.
- 3. Stabil, vagy enyhén emelkedő az árszínvonal olyan viszonyok között, hogy az árakat és a béreket a szabad piac határozza meg.
- 4. Stabil valuta árfolyammal és az importot többé-kevésbé ellensúlyozó exporttal jellemezhetők a külgazdasági kapcsolatok.

A gazdaságpolitika eszközei:

→ ***A költségvetési politika: kormánykiadások és adóztatási rendszer.*** A kormánykiadások befolyásolják a közfogyasztásnak a magánfogyasztáshoz viszonyított nagyságát. Az adóztatás levon a jövedelmekből, és így csökkenti a magánkiadásokat, de kihathat a beruházásokra és a potenciális kibocsátásra is. A költségvetési politika kihat az összkidadásokra, s így befolyásolja a tényleges reál-GNP-t és az inflációt.

→ ***A központi bank által működtetett monetáris politika meghatározza a pénzkínálatot.*** A pénzkínálat változásai növelik vagy csökkentik a kamatlábakat, és befolyásolják a gépekre, az épületekre, vagy hasonlókra fordított kiadásokat.

→ ***A jövedelempolitika*** a kormányzatnak az az eszköze, hogy az infláció mérséklése érdekében befolyásolja a béreket és az árakat.

→ ***A külgazdasági politika – az árfolyam alakulásába való beavatkozás. Emellett a kereskedelempolitika, a monetáris és költségvetési politika is megkísérli fenntartani az egyensúlyt a valutapiacon.***

A makroökonómia is VÁLASZTÁSOKAT jelent az alternatív központi célok között. A ***magas inflációs ráta csökkentéséhez*** egy ideig ***nagyfokú munkanélküliséget és alacsony szintű kibocsátást*** kell elviselni, vagy arra van szükség, hogy a kormányzat bér- és árpolitikával avatkozzon be a szabadpiacok működésébe.

Ezek az igazi nehéz választások, amelyeket egy-egy ország kormányának el kell döntenie.

De: mindig szorít az idő, s a legnehezebb meghozni a ***rövid távú döntéseket: választani az infláció és a munkanélküliség között!***

Az infláció leszorításáért mindig nagy árat kell fizetni: nagyfokú munkanélküliség és GNP-visszaesés formájában!

VI. MAKROÖKONÓMIAI RÁFORDÍTÁSOK ÉS KIBOCSÁTÁSOK

GAZDASÁGPOLITIKAI ESZKÖZÖK

Költségvetési politika
Monetáris politika
Jövedelempolitika
Külgazdasági politika

KÜLSŐ VÁLTOZÓK

Időjárás
Háborúk
Külföldi kibocsátás

INDUKÁLT VÁLTOZÓK

Kibocsátás
Foglalkoztatottság
és
munkanélküliség

Árak
Nettó export

MAKROÖKONÓMIA

Mi van a MAKROÖKONÓMIA C. fekete doboz belsejében?

↓
Aggregált (összesített) kínálat és aggregált (összesített) kereslet

Aggregált kínálat:

A kibocsátásnak az a mennyisége, amelyet az üzleti szervezetek előállítanak és eladnak az adott árak, termelőkapacitások és költségek mellett.

Aggregált kereslet:

Az a pénzmennyiség, amelyet a fogyasztók, a cégek és a kormányzatok költenek az adott árak, jövedelmek és más gazdasági változók mellett.

(Rövid távon - néhány hónap, vagy év – az aggregált kínálati görbe emelkedik: ez azt jelenti, hogy a cégek mindig számolhatnak néhány olyan ráfordítással, amelyek rövid távon viszonylag állandóak: pl. a munkaszerződésekben rögzített bérek, az épületek bérleti díjai, közmű árak. Hosszú távon viszont nincsenek ilyen befagyasztott költségű tényezők.)

A MAKROGAZDASÁG SZEREPLŐI

A makroökonómia szereplőit **gazdasági szektoroknak** szokták nevezni.

Gazdasági szektorok - azon gazdasági szereplők összessége, amelyek hasonló gazdasági célokat szeretnének elérni, azonos erőforrásokkal és korlátaó tényezőkkel számolnak, s gazdasági döntések azonos hatókörre vonatkoznak. Eszerint megkülönböztetünk:

- **Háztartási szektort** – szereplők fő célja: a szükségletek mind teljesebb kielégítése, a fogyasztás. A szükségletek kielégítése érdekében jövedelmet szereznek, amit a termelési tényezők szolgáltatása fejében kapnak.

- **Vállalati szektort** – azon gazdasági egységek összessége, amelyek értékesítés céljából árukat/szolgáltatásokat termelnek, állítanak elő. Költségeiket pénzbevételeikből fedezik. Tevékenységük célja a profitszerzés.

- **Állami szektort** - nemzetgazdasági szintű feladatokat ellátó intézmények, szervezetek, amelyek nem a piacon keresztül elégítik ki a társadalom – a közösség tagjainak olyan szükségleteit, amelyek a közösség számára is fontosak. (Pl.: oktatás, egészségügy, honvédelem, rendvédelem, stb.) Kiadásait adókból, és egyéb állami bevételekből fedezik.

- **Nonprofit szektort** – az állam által már nem vállalt feladatok, szükségletek kielégítésére nem profitszerzési céllal létrejött szervezetek összessége, közösségi feladatok ellátása. A civil társadalom részei, többféle szervezeti formában. Legtöbbször kulturális, egészségügyi, szociális szükségletek kielégítését szolgálják.

Klasszikus közgazdaságtan általában 3 szektorról beszél, van olyan felosztás, amely állami és magánszektorra különíti el: a magánszektorba értve a háztartást és a vállalatokat, van olyan felosztás, amely belgazdasági és külgazdasági szektorokat különíti el, ebben a felosztásban a belföldi a fentebb felsorolt 4 szektor.

A mai folyamatok megértéséhez azonban elengedhetetlen a **nonprofit szektor külön szerepeltetése**, hiszen éppen a kulturális-művelődési-oktatási területen látnak el közösségi feladatokat, elégítenek ki szükségleteket, vállalnak át az államtól „leadott” közjavak termelését, előállítását, szolgáltatását.

A makrogazdasági megközelítésben gyakran használt fogalmak:

- **Jövedelem:** - a realizált kibocsátás. Alapja lehet a munka-, tőkejövedelem-, stb.
- **Fogyasztás:** - a jövedelemnek az a része, amelyet a szükségleteket kielégítő árukra/szolgáltatásokra költöttek el.
- **Megtakarítás:** - az el nem költött jövedelem.
- **Felhalmozás:** - olyan javak felhalmozása, amelyeket egy adott időszak termeléséből arra a célra fordítanak, hogy azokkal bővítsék a termékek előállításához szükséges eszközöket. A felhalmozás egyrészt **beruházás**, másrészt **készletfelhalmozás**.
- **Beruházás** - (a) az elhasznált eszközök pótlása; (b) a jövőbeni célokhoz szükséges bővítés.
- **Nettó beruházás:** lényegében a bővítő beruházás: = összes (bruttó) beruházás – pótlás.
- **Árszínvonal:** az adott nemzetgazdaság termékárainak termékmennyiséggel súlyozott átlaga. Megmutatja, mennyibe kerül a kibocsátás.

Hogyan mérhetjük egy-egy nemzetgazdaság jövedelmét?

A nemzet jövedelme: az anyagi és nem anyagi szolgáltatás teljesítménye.

SNA-rendszer: Nemzeti Számlarendszer (= System of National Accounts) – minden társadalmilag szervezett hasznos tevékenységet számba vesz, amelynek végzője *jövedelemhez jut*. Azaz: az egyéni jövedelmeket összegzi, aggregálja, amelyek áruformát öltenek és piaci csere során vezetnek jövedelemhez. A méréshez többféle mutatót ismernek, értelmezések és a használt mutatók gyakran vitapontok is.

Három szemlélet szerint mérnek, eredményük ugyanaz:

1. az ország területén előállított hozzáadott érték = a vállalkozások halmozatlan értékesítésével,
2. az ország területén működő vállalatoknál megtermelt végső felhasználást összegezi,
3. a nemzetgazdaságban keletkező jövedelmek összegzése.

● **Bruttó hazai termék (GDP)** (Gross Domestic Product)

Bel- és külföldiek tőke és munkajövedelme, a termelés nominális mutatója, mert a megtermelt javakat kibocsátásuk idején vett árakon értékeljük. De sokszor beszámítják az árszínvonal változását, ekkor a termelés reálmutatója.

● **Nettó hazai termék (NDP)** (Net Domestic Product)

A nemzetgazdaságban egy év alatt megtermelt nettó jövedelem. Ez azt mutatja, hogy egy termék/szolgáltatás értékébe nemcsak a folyó termelőfelhasználás, hanem a korábban előállított és termelésbe fektetett állótőke értéke is beletartozik. Ezek általában sok éven át használódnak el=amortizálódnak, amelynek egy évre jutó arányos része az évi értékcsökkenési arány.

$$\text{NETTÓ JÖVEDELEM} = \text{BRUTTÓ JÖVEDELEM} - \text{ÉVI AMORTIZÁCIÓ ÖSSZEGE}$$

● **Bruttó nemzeti jövedelem (GNI)** – (Gross National Income)

Belföldiek hazai tőke és munkajövedelme + külföldi tőke és munkajövedelme – külföldiek belföldi tényezőjévédelme. GDP értéke módosul: az adott országban honos személyek és szervezetek termelési tényezői által létrehozott jövedelmek.

Nem tartozik bele: az adott országban megszerzett munkajövedelem, ha a munkaerő birtokosa nem az adott ország polgára (külföldi), és nem itt veszik számba a külföldi tőketulajdonos adott országban előállított tőkejövedelmét!

De: beletartozik a belföldiek (vállalatok, egyének) külföldön szerzett jövedelme.

$$\begin{aligned} &\text{GDP} + \text{hazai gazdasági szereplők külföldi munka- és tőkejövedelme} \\ &\underline{- \text{külföldi gazdasági szereplők hazai munka és tőkejövedelme}} \\ &= \text{GNI} \end{aligned}$$

● **Nettó hazai jövedelem (NNI)** – (Net National Income)

$$\begin{aligned} &\text{NDP} + \text{hazai gazdasági szereplők külföldi munka- és bérjövedelme} \\ &\underline{- \text{külföldi gazdasági szereplők hazai munka- és tőkejövedelme}} \\ &= \text{NNI} \end{aligned}$$

GNP – kétféle megközelítésben

Megközelítések – a nemzeti termék két mércéje: termékáramlás és jövedelemáramlás

Termékoldalról:

Amikor a nemzeti terméket, vagy jövedelmet összegezzük, mindig a *végso javak és szolgáltatások évi áramlásának az összegét számítjuk*. → az ország által előállított végtermékek áramlásának teljes pénzértéke.

Jövedelemoldalról:

Kibocsátás összköltsége = tényezőjévédelmek (bérek, kamatok, járadékok, profitok) összege, amelyek a társadalom rendelkezésére álló végso javak termelésének *költségeit* képezik.

A két megközelítés egyenértékű.

<u>Termékoldalról való megközelítés</u>	<u>Jövedelemoldalról való megközelítés</u>
<i>A bruttó nemzeti termék összetevői:</i>	<i>A jövedelmek vagy költségek mint a bruttó nemzeti termék forrásai:</i>
<i>Fogyasztás</i>	<i>Bér</i>
<i>Bruttó hazai beruházás</i>	<i>Kamat és egyéb tulajdonból származó jövedelem</i>
<i>Kormányzat</i>	<i>Közvetett adó</i>
<i>Nettó export</i>	<i>Értékcsökkenés</i>
	<i>Profit</i>
Egyenlő: bruttó nemzeti termék	Egyenlő: bruttó nemzeti termék

Kiadások oldaláról:

- 1.) Javakra és szolgáltatásokra fordított személyi kiadások,
- 2.) Beruházási kiadások,
- 3.) Javakra és szolgáltatásokra fordított kormányzati kiadások

Költségek oldaláról:

- 1.) Bérek, kamatok, járadékok, profitok (a hozzáadott értéken alapuló eljárással kizárva a más cégektől vásárolt közbülső javak kettős számbavételét),
- 2.) Közvetett üzleti adók, amelyek megjelennek a termékáramlás előállításának költségeként,
- 3.) Amortizáció.

A két összeg azonos lesz.

....azért mégsem olyan egyszerű!

A gazdasági jólét azonban nem egyszerűen ezekből a számokból vezethető le: hiszen a GNP sok olyan elemet is tartalmaz, amely **nem járul hozzá az egyének jólétéhez (pl. környezeti károk, egészségkárosodás, stb.)**

A másik oldalról pedig kimaradnak belőle az egyéni jólét kulcsfontosságú elemei, pl. a szabadidő növekedése → kevesebb munkavégzés → kisebb GNP ↔ mégis jólét növekedése.

Vagy: otthon végzett munka, amit nem a piacon adunk-veszünk.

Vagy: „földalatti gazdaság”: feketemunka, „kalákában végzett munka”: segítség-körforgás. Nem jelenik meg a nemzeti jövedelem számításban!

A gazdaságpolitika nagy kérdései azok, hogyan egyeztethető össze a társadalmi jólét és a gazdasági jólét? Hogyan oldható meg a hatékonyság – igazságosság – stabilitás problematikája? Milyen érvek szólhatnak a szabadpiaci verseny korlátozása mellett? Meddig terjedhet ez a korlátozás, és milyen eszközök vehetők igénybe? Milyen konfliktusokat szülhet a fenti három elv érvényesülésének hiányossága?

VII. A KORMÁNYZAT GAZDASÁGI SZEREPE I.: A KÖZJAVAK KÜLÖNÖS TERMÉSZETE

A modern kor elhozta azt a mindent átfogó jelenséget, hogy az egyének szükségleteiket a különböző gazdasági szervezetek útján előállított termékekkel és szolgáltatásokkal elégítik ki. Mai korunk sok tekintetben a „szervezetek társadalma” – szociológiai értelemben; és a racionális gazdasági üzem működtetésének közgazdasági értelmében. A gazdaság csakúgy, mint a társadalom, a közösség tagjai egy racionális jogrend alapján szervezett állam keretei között léteznek. Ez a társadalmi – gazdasági berendezkedés a XIX. század második felétől vált általánossá, Nyugat-Európában, és az USA-ban, míg a keleti társadalmakban, s másutt a gazdaságszervezés, társadalmi szervezési elvek más képet mutattak. (Gondoljunk itt pl. Japánra, Indiára, Kínára!) Tehát mindaz, amit mi megtanulunk, sajátosan európai és keresztény gyökerű, a racionális gazdasági ethosz és a racionálisan szervezett gazdaság, állam itt gyökerezik.

Innen ered a klasszikus közgazdaságtan is.

A XX. századra azonban sok minden megváltozott:

- a nagy gazdasági világválságok megmutatták a szabadpiaci verseny korlátait,
 - a válság megoldásánál használt intézkedések felértékeltek a kormányzatok gazdaságpolitikai erejét,
 - a nagy társadalmi konfliktusok felvetették a társadalmi újraelosztás elveinek átgondolását,
- Előtérbe kerültek a
- a növekvő jövedelemkülönbségek, az igazságosság társadalmi méretű kérdései,
 - a környezetromboló gazdasági fejlődés korlátozása, az alternatív közgazdasági gondolkodás szükségessége,
 - a kíméletlen üzleti verseny feltételei között az esélytelenek védelme,
 - a társadalmi jólét kérdésének értelmezése,
 - az üzleti etika újragondolása,
 - a jóléti gazdaságpolitikák lehetséges útjai és útvesztői,
 - az ún. „fogyasztói társadalom” negatív hatásai a társadalmi szolidaritás, az együttműködés hiányosságainak alakulására,
 - a kormányzati gazdaságpolitikák politikára gyakorolt hatása,
 - a nemzetközi együttműködés új alapokra helyezése, az Európa-fogalom EU-értelmű használata,
 - a természet és az ember alkotta gazdaság közötti megbomlott egyensúly kérdése,
 - a kultúra gazdaságra gyakorolt befolyása,
 - a tudomány fejlesztő hatása, és romboló következményei: a tudomány militáns használata.
- (Miért csak a hadiipar tud igazán jelentős pénzeket fordítani tudományos-technikai fejlesztésre?)

A kérdéseknek csak egy rövid vázlatát jeleztük, de így is látható, hogy a gazdaság fejlődése nagyon sok kérdést nemhogy megoldana, hanem „termeli” is a bajokat!

Térjünk vissza a **GDP-re, mint a nemzetgazdaság összteljesítményének mérőszámára**, amely jól mutatja azt is, hogy a fenti kérdésekre nincs egyértelmű válasz. S feltehető az a kérdés is, hogy tekinthető-e ténylegesen jó mércének, s méri-e a társadalmi jólét szintjét?

Erről így ír Bródy András közgazdász, jelezve ezeket a kérdőjeleket:

A GDP –ről másképpen:

...a földgolyóbis hatalmas küzdőtérre változott, ahol az egyes nemzetek állandó versenyfutásban állnak a GDP-jük nagyságát és növekedését illetően. A verseny bírái a statisztikai hivatalok, akik minden országban mérik és újramérik, összesítik és közrebozsátják az elért eredményeket. ..., míg végül az Egyesült Nemzetek Szervezete a maga nagy és nagy tiszteletben tartott apparátusával elvégzi az évi végösszesítést, és erről testes köteteket bocsát ki.... Az egy főre jutó GDP szintje és e szint évenkénti növekedése a siker általánosán elfogadott mutatója. Ebben a minőségében kiszorított minden egyéb számszerű vagy nem is számszerűsíthető jellemzőt, s a világon minden jelenséget egyre inkább abból a szemszögből vizsgálnak, vagy elősegíti-e vagy pedig hátráltatja e fétisszerűen bálványozott mutató alakulását. (Bródy András: *Lassuló idő*. Budapest, 1984. KJK, 15-17. o.)

A GDP – csak a piacon realizált, s számba vehető tevékenységek eredményét képes mérni, s ebből ered, hogy egy sor egyéb tényezőt figyelmen kívül hagyunk, ha csak erre a mércére támaszkodunk.

Victor Anderson angol közgazdász a **GDP-vel kapcsolatban felmerült kérdéseket** az alábbiakban foglalta össze:

- 1.) Nem számol a *háztartáson belüli munkavégzéssel* (gyerekefelügyelet, idősek gondozása, háztáji gazdálkodás, önéros házépítés)
- 2.) A GDP nem tükrözi a *háztartások közötti munka- és termékcseréket*.
- 3.) A GDP nem tükrözi az országon belüli *jövedelemkülönbségeket, egyenlőtlenségeket*: csak akkor ad reális képet az emberek átlagos jövedelmi helyzetéről, ha viszonylag egyenletes a jövedelmek eloszlása. Azokban az országokban, ahol nagyok az egyének közötti jövedelmek-különbségek, ott ez nem érvényes.
- 4.) A GDP nem mutatja, hogy az általa kifejezett javak és szolgáltatások az emberek *különböző igényeit különböző körülmények között különböző mértékben elégítik ki*.
- 5.) A GDP-értékek USA-dollárban kifejezett értéket jelentenek, a *valuta árfolyamok bizonytalanságát nem tükrözi*.
- 6.) Mivel a GDP nem tükrözi a tőke javakban bekövetkezett változást: pl. ha a fizikai tőke pusztul egy országban, akkor ez nem jelentkezik közvetlenül a GDP-ben.
- 7.) A GDP nem számolja a természet által nyújtott *életsegítő szolgáltatást*. (Pl. a tiszta ivóvíz, levegő.)
- 8.) Nem számol az *emberi tőkével*. (Azzal a szellemi, kulturális tőkével, amellyel egy országban az emberek rendelkeznek.)
- 9.) A GDP nem tud mit kezdeni a *pozícionális javakkal*: hasznosságukat abból nyerik, hogy birtoklásuk exkluzív, másoktól megkülönböztető.
- 10.) Nem tükrözi az emberek számára rendelkezésre álló *szabadidőt*.
- 11.) Nem tükrözi az emberek *munkahelyi életminőségét*.
- 12.) Alulértékeli a nem piaci áron biztosított *közzolgáltatásokat*.
- 13.) Nem tud mit kezdeni a *fogyasztói döntések irracionálisából adódó* áregyenlenségekkel.
- 14.) A GDP a *drágább termékek* gyártását és piacra vitelét többre értékeli, mint az olcsóbb termékek gyártását és piacra vitelét.
- 15.) Nem képes korrigálni az egyenlőtlen jövedelem eloszlásból eredő *torzított arányokat*.
- 16.) Nem számol a pénz *csökkenő határhasznával*: azzal, hogy egy bizonyos jövedelmi szint felett az emberek számára az egységnyi pótlólagos jövedelem már nem jár egységnyi jóléti növekménnyel.

Ezek után felmerül a kérdés, honnan tudjak, hogy mikor fejlődik egy gazdaság?

A pusztá gazdasági mutatókon kívül mérnünk kell a KÖRNYEZETMINŐSÉGET és a TÁRSADALMI JÓLÉTET. Nem a gazdaságért van a társadalom és a környezet: hanem fordítva: a

gazdaság, ha jól funkcionál, akkor nem rombolja a környezet minőségét és nem rontja le a társadalmi jólétet. Ezt persze egyáltalán nem könnyű elérni, felértékelődik az IDŐ szerepe: a RÖVID TÁVON MEGTÉRÜLŐ HASZON, a MÁSOKRA HÁRULÓ KÖLTSÉGEK és a HOSSZÚ TÁVÚ FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS kérdése.

Ezért egy nemzetgazdaság állapotát nem csupán egy-egy szintetizált gazdasági mutatóval tudjuk leírni, hanem többféle jelzőszám segítségével.

Példák a gazdaság állapotát mutató jelzőszámokról:

1. elemi iskolába járók aránya,
2. írni-olvasni tudás,
3. munkanélküliségi ráta,
4. étkezési kalóriabevitel a szükséges mennyiség százalékában,
5. a tiszta ivóvízzel ellátott népesség aránya,
6. a telefon ellátottság aránya ezer lakosra vetítve,
7. a háztartások legfelső és legalsó 20 %-nak jövedelemaránya,
8. gyerekhalandósági ráta egyéves korig,
9. gyerekhalandósági ráta ötéves korig,
10. a várható élettartam,
11. a férfiak várható élettartama,
12. a gazdaság energiafelhasználása
13. az alternatív energiatermelés aránya az összes energiatermelésben,
14. erdőpusztulás nagysága,
15. szív- és érrendszeri betegségben elhunytak aránya, növekedési-csökkenési aránya,
16. az egy főre jutó fogkefe használata évente,

és még sorolhatnánk egy sor mutatót, amelyek segítségével árnyaltabb képet kaphatunk egy-egy ország állapotáról.

További fontos kérdés azonban, hogy egy adott országban a **gazdasági javak (amelyek lehetnek magánjavak és közjavak) hogyan oszlanak el, s a kormányzat milyen elvek és gyakorlat alapján gondoskodik a helyes/méltányos elosztásról!**

A közjavakról

Mai életünk, mindennapjaink egyik legfontosabb és legkényesebb pontja éppen a közjavakkal kapcsolatos problémák. Abban mindenki egyetért, hogy a vannak olyan javak, amelyek előállítására a piac nem képes: s ezek a *közjavak: olyan termékek vagy szolgáltatások, amelyek haszna - eltérően a szokásos magánjavakétól – nem egyetlen gazdasági szereplőnél jelentkeznek.*

A közvilágítás, a közút, a közparkok: ezek használatából nem lehet kizárni senkit, azaz minden állampolgár, vagy városlakó, vagy közlekedő használhatja. Ha azonban mindenki használja – ld. Budapest közútjai – akkor előbb-utóbb zsúfolt lesz, a szabad használatot így korlátozza a túlszűfolttság. Közutak esetében ez egyszerűen megoldható: úthasználati díjjal. Igaz, hogy ekkor *kizárjuk azokat, akik nem fizetnek, tehát ez már egy más típusú közjósággá alakul.* (További probléma, hogy a nem díjköteles utakat kezdik el használni, s azok állagromlását, vagy a házak amortizációját, vagy a lakott területeken a balesetek számának növekedését **valakinek meg kell fizetnie: azaz a költségek másokra hárulnak!**)

Az igazi probléma az, amit a közgazdasági zsargon **„potyautas-problémának”** nevez: hogy a mindenki számára elérhető közjóságból az is részesülhet, aki a „közkiadásokhoz” semmilyen formában nem járul hozzá. Használja az egészségügyi szolgáltatásokat „állampolgári jogon”, a közutakat a közlekedő jogán, biztonságban él, ha jól működik a közrend védelme, de nem érvényesíthető valamilyen „ár” ezért a közszolgáltatért.

Mindezekért a közszolgáltatásokért az állam – amely biztosítja – azoktól szedi be a fizetséget, akiktől tudja: azaz pl. Adók formájában mindazoktól, akik adót fizetnek. (Személyek, jogi személyek, vagy a benzinárba beépített „útdó” formájában, vagy a jövedéki adó formájában.) De: azok is használják, akik semmilyen formában nem járulnak hozzá a közkiadásokhoz, mert:

→ szegények, nincs jövedelmük,

→ eltitkolják jövedelmüket, és megkerülik az adófizetést,

Azaz: nem tudnak, vagy nem akarnak hozzájárulni.

A költségek másokra hárulnak.

A csapdahelyzet azért alakul ki, mert utaknak, tiszta ivóvíznek, egészségügyi ellátásnak, közvilágításnak, honvédelemnek, rendvédelemnek, közigazgatásnak, stb. lennie kell, ennek előnyeit és szolgáltatásait mindenki, aki az adott ország területén él, az adott állam polgára – élvezi. Még akkor is, ha a költségekhez nem járul hozzá. A csapda még tovább szorítható: ezekre a közszolgáltatásokra nem is mondható ki, hogy „nem kérek belőle”. Hiszen az állam az egész államot védi meg a honvédségével, az egész közigazgatást építi fel, a tiszta vizet mindenki használja, stb.

Milyen is hát a közjavaknak ez a furcsa természete?

A legegyszerűbben úgy tudjuk megközelíteni, ha megvizsgáljuk a **típusait**:

A gazdasági javak típusai

	<i>Egyetemes használat</i>	<i>Versengés</i>
<i>Kizárás nem Lehetséges</i>	Tiszta közjavak	Közös javak
<i>Kizárás Lehetséges</i>	Díjköteles közjavak	Magánjavak

Példák az egyes kategóriákra:

1. **Magánjavak:** a piac szereplői állítják elő, piacon vásárolják a fogyasztók.. (A cipőtől kezdve az ingatlanig.) A klasszikus közgazdaságtan „kedvence”.
2. **Közös javak: (pool goods)** ezt nehezebb megfogalmazni, ez még mindig a piaci körben lévő javakhoz és a fogyasztáshoz kapcsolódik ugyanis, de azt jelenti, hogy a lehetséges fogyasztókat nem lehet kizárni a közös használatból, de külön ezért a jószágért nem kell fizetni, ugyanakkor, ha a konvenció, megállapodás a telítettség vagy zsúfoltság miatt mégis kizárhatja a fogyasztót gyakorlatilag, elvileg azonban nem. Gondoljunk csak egy wellness-szálloda uszoda és fürdőszolgáltatásaira: a szálló vendégeinek ezért külön nem kell fizetni (benne van az árban), ez egy közös jószág, de ha sorban állnak a használatért, akkor valamilyen megállapodás, szabály szerint kialakítanak egy használati rendszert.
3. **Díjköteles javak (toll goods):** elvileg a társadalom minden tagja számára biztosítani kell – mert pl. alkotmányos joga van rá – de az állam nem tudja díjtétel nélkül „szolgáltatni”, ezért „fizetössé” válik. A nagy viták manapság éppen erről folynak: mely államilag biztosított „közszolgáltatást” mennyiért tud az állam polgárainak juttatni? Ráadásul közgazdaságilag is eléggé vitatható kérdést vet fel a díjkötelesség megállapítása és mértéke: hiszen az egészségügyi szolgáltatásokért a külön díjtételek megfizetésével duplán fizet az azt igénybe vevő, és mondjuk az egészségügyi hozzájárulást fizető állampolgár. Ráadásul az ő egészségügyi hozzájárulásból fedezik azokat is, akik nem fizetnek, vagy pl. baleset miatt nem is az adott állam polgára. Ebben két csapda is van: az egyik a „ki fizeti és hányszor fizeti a közjószágot”, a másik, hogy a szolgáltatást nyújtó intézmény mennyire gazdálkodik hatékonyan az állam által biztosított erőforrásokkal. Rendszerint a két csapdát, vagyis a problémák két szintjét összekeverik.

4. **Tiszta közjavak:** ide sorolható pl. a közvilágítás, a tiszta levegő és ivóvíz, a rend és honvédelem, az igazságszolgáltatás, és egy sor alkotmányban felsorolt „állampolgári jogon” járó közszolgáltatás. Ezekhez a javakhoz nem a piacon jutunk hozzá, sőt gyakran észre sem vesszük, hogy mindezért valakinek komoly összegeket fizetnie kell: ugyanis mindezt az állam biztosítja a központi költségvetés révén. Az már a mindenkori parlamenti erőviszonyok függvénye, hogy ezek között a közjavak között tesznek-e különbséget, van-e közöttük prioritási sorrend. A közjavak termelése – szolgáltatása is pénzbe kerül, amelyet a központi kormányzat fizet az állam polgáraitól, a gazdaság szereplőitől beszedett adókból, tágabban : bevételekből.

PÉLDA:

Az állami költségvetés mondjuk 100 egységet szán a levegő szennyezettségének csökkentésére, további 100 egységet az általános iskolák felújítására, 10 egységet új mentőhelikopterek vásárlására, 200 egységet autóutak építésére, korszerűsítésére. 30 egységet a bírói szervezet korszerűsítésére, és 70 egységet új büntetés végrehajtási intézmény létesítésére, 30 egységet a felsőoktatásra. Természetesen sorolhatnánk tovább... Ezek az arányok a különböző közszolgáltatások között aszerint alakulnak ki, hogy a parlamentben és a kormányban az egyes területeknek milyen erős az érdekérvényesítő képessége, s milyen társadalmi-politikai egyetértés van a preferenciákban, célokban. Az év közepén azonban jön egy nagy árvíz: menteni kell, ami menthető – védeni kell a gátakat, az embereket, az épületeket. Konkrét feladatok és munkák vannak, katasztrófa-helyzetben, amelynek konkrét költségei vannak. Az erre elkülönített „tartalékalapból” kell juttatni, valamint feltehetőleg át kell csoportosítani a szépen kisakkozott költségvetést: mert az idő és a természet sürgeti a megoldást. Magyarán pl. meg kell újítani a gátrendszert. Ekkor mondják, hogy az „élet átírja a költségvetést.”!

A közjavak termelésének fedezetéből – elosztásából eredő problémák:

Az ideális állam - a makroökonómiában megismert elvek alapján - az *igazságosság –hatékonyság –és stabilitás jegyében* gondoskodik a közjavakhoz való hozzáférésről.

Mi szükséges ehhez?

- átlátható közjó-rendszer: mi tartozik a mindenkinek járó közjavakhoz, s mi a díjkötelesekhez,
- a közjó „alanyának” meghatározása az állam jogrendszerében (pl. az alkotmányban rögzített módon: az iskoláztatás, az egészséghez való jog, stb.)
- társadalmilag elismert konszenzus a prioritásokról, és a fedezet megteremtésének módjairól,
- az igazságosság-hatékonyság konkrét megvalósítási módjainak kidolgozása, mert enélkül veszélybe kerül a gazdasági és társadalmi stabilitás.

RÉSZLETEK A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ALKOTMÁNYÁBÓL
Az 1949. évi XX. Törvény.

16. § A Magyar Köztársaság különös gondot fordít az ifjúság létbiztonságára, oktatására és nevelésére, védelmezi az ifjúság érdekeit.

17. § A Magyar Köztársaság a rászorulókról kiterjedt szociális intézkedésekkel gondoskodik.

18. § A Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.

XII. fejezet

Alapvető jogok és köteleességek

54. § (1) A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.

(2) Senkit nem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek alávetni, és különösen tilos emberen a hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezni.

55. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra, senkit sem lehet szabadságától másként, mint a törvényben meghatározott okokból és a törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani.

(2) A bűncselekmény elkövetésével gyanúsított és őrizetbe vett személyt a lehető legrövidebb időn belül vagy szabadon kell bocsátani, vagy bíró elé kell állítani. A bíró köteles az elé állított személyt meghallgatni és írásbeli indokolással ellátott határozatban szabaddá helyezéséről vagy letartóztatásáról haladéktalanul dönteni.

(3) Az, aki törvénytelen letartóztatás vagy fogvatartás áldozata volt, kártérítésre jogosult.

56. § A Magyar Köztársaságban minden ember jogképes.

59. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkit megillet a jóhírnévhez, a magánlakás sérthetlenségéhez, valamint a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog.

(2) A személyes adatok védelméről szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

60. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára.

(2) Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más lelkiismereti meggyőződés szabad megválasztását vagy elfogadását, és azt a szabadságot, hogy vallását és meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon akár egyénileg, akár másokkal együttesen nyilvánosan vagy magánkörben kinyilváníthassa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolhassa vagy taníthassa.

(3) A Magyar Köztársaságban az egyház az államtól elválasztva működik.

(4) A lelkiismereti és vallásszabadságról szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

61. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze.

(2) A Magyar Köztársaság elismeri és védi a sajtó szabadságát.

(3) A közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvény, valamint a sajtószabadságról szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

(4) A közszolgálati rádió, televízió és hírügynökség felügyeletéről, valamint vezetőinek kinevezéséről, továbbá a kereskedelmi rádió és televízió engedélyezéséről, illetőleg a tájékoztatási monopóliumok megakadályozásáról szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

62. § (1) A Magyar Köztársaság elismeri a békés gyülekezés jogát és biztosítja annak szabad gyakorlását.

(2) A gyülekezési jogról szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

66. § (1) A Magyar Köztársaság biztosítja a férfiak és a nők egyenjogúságát minden polgári és politikai, valamint gazdasági, szociális és kulturális jog tekintetében.

(2) A Magyar Köztársaságban az anyáknak a gyermek születése előtt és után külön rendelkezések szerint támogatást és védelmet kell nyújtani.

(3) A munka végzése során a nők és a fiatalok védelmét külön szabályok is biztosítják.

67. § (1) A Magyar Köztársaságban minden gyermeknek joga van a családjá, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges.

(2) A szülőket megilleti az a jog, hogy a gyermeküknek adandó nevelést megválasszák.

(3) A családok és az ifjúság helyzetével és védelmével kapcsolatos állami feladatokat külön rendelkezések tartalmazzák.

70/A. § (1) A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.

(2) Az embereknek az (1) bekezdés szerinti bármilyen hátrányos megkülönböztetését a törvény szigorúan bünteti.

(3) A Magyar Köztársaság a jogegyenlőség megvalósulását az esélyegyenlőtlenségek kiküszöbölését célzó intézkedésekkel is segíti.

70/B. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a munkához, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához.

(2) Az egyenlő munkáért mindenkinek, bármilyen megkülönböztetés nélkül, egyenlő bérhez van joga.

(3) Minden dolgozónak joga van olyan jövedelemhez, amely megfelel végzett munkája mennyiségének és minőségének.

(4) Mindenkinek joga van a pihenéshez, a szabadidőhöz és a rendszeres fizetett szabadsághoz.

70/D. § (1) A Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez.

(2) Ezt a jogot a Magyar Köztársaság a munkavédelem, az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás megszervezésével, a rendszeres testedzés biztosításával, valamint az épített és a természetes környezet védelmével valósítja meg.

70/E. § (1) A Magyar Köztársaság állampolgárainak joguk van a szociális biztonsághoz; öregség, betegség, rokkantság, özvegyiség, árvaság és önhibájukon kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén a megélhetésükhöz szükséges ellátásra jogosultak.

(2) A Magyar Köztársaság az ellátáshoz való jogot a társadalombiztosítás útján és a szociális intézmények rendszerével valósítja meg.

70/F. § (1) A Magyar Köztársaság biztosítja az állampolgárok számára a művelődéshez való jogot.

(2) A Magyar Köztársaság ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, képességei alapján mindenki számára hozzáférhető közép- és felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósítja meg.

70/G. § (1) A Magyar Köztársaság tiszteletben tartja és támogatja a tudományos és művészeti élet szabadságát, a tanszabadságot és a tanítás szabadságát.

(2) Tudományos igazságok kérdésében dönteni, kutatások tudományos értékét megállapítani kizárólag a tudomány művelői jogosultak.

70/I. § Minden természetes személy, jogi személy és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet köteles jövedelmi és vagyoni viszonyainak megfelelően a közterhekhez hozzájárulni.

70/J. § A Magyar Köztársaságban a szülők, gondviselők kötelesek kiskorú gyermekük taníttatásáról gondoskodni.

VIII. A KORMÁNYZAT GAZDASÁGI SZEREPE II.: KÖZPÉNZÜGYEK ÉS ÁLLAMHÁZTARTÁS

Az előző fejezetekből láthattuk, hogy az állam – a kormányzat - különböző módon beavatkozik a gazdasági folyamatokba. Egyik fő beavatkozási vonulata a KÖZJAVAK – KÖZSZÜKSÉGLETEK kielégítése .

Az előzőekben már osztályoztuk a KÖZJAVAKAT:

Tiszta közjavak – közös javak – díjköteles közjavak kategóriáiban.

A közösség által finanszírozott közszolgáltatások további felosztása lehetséges:

- a.) hagyományosan másképp nem fedezhető szolgáltatások (pl. honvédelem, közigazgatás)
- b.) a haszonélvezők köre nem határozható meg, (pl. környezetvédelem), a feladat ellátását nem lehet függővé tenni, hogy az igénybevevő egyetért-e (pl. árvízvédelem),
- c.) a modern társadalomban „szokás” közfeladatnak nevezni (pl. közoktatás)
- d.) állami gazdasági beavatkozás.

A közkiadások egyre növekvő tendenciát mutat, ezen belül erős a centralizáció.

Mit nevezünk KÖZPÉNZÜGYEKNEK?

- az állami beavatkozással összefüggő jelenségek, pénzmozgással együtt járó kapcsolatok.

Jellemzői:

- pénzeszközök mozgását közhatalmi testületek szabályozzák (állami, önkormányzati)
- célja: a közfeladatok ellátása, közszükségletek kielégítése, egyéb gazdasági célok elérése (pl. gazdaság élénkítése)
- mindezt a GDP jelentős részének **központosításával** érik el,
- a központosított eszközöket az államháztartás alrendszerei útján **újra elosztják. (redistribúció).**

Az államháztartás alrendszerei:

1. Központi költségvetés
2. Elkülönített állami pénzalapok
3. Társadalombiztosítás
4. Helyi önkormányzatok

Az állam pénzügyi politikája

I. Fiskális (költségvetési) politika

Eszközei: foglalkoztatási programok, közmunkák, adókulcsok változtatása, progresszív adók, stb.)

II. Monetáris politika

Közvetlen eszközök – kamatszabályozás, hitelrendszerek,

Közvetett eszközök – kötelező tartalék, újraelosztási politika, piaci devizaműveletek szabályozása

Az állam jogalkotásával szabályozza a gazdasági élet szereplőinek mozgásterét, cselekvési módját, gazdálkodási módját. A JOGRENDSZEREN BELÜL – külön foglalkoznak a:

- **számviteli joggal,**
- **az államháztartási joggal,**
- **a közbevételek jogával (adó, illeték, vám)**
- **a nemzetközi pénzügyi joggal,**
- **a monetáris irányítás pénzügyi jogával (Bankjog).**

Ezek a jogszabályok mintegy hálóját jelentik a gazdasági cselekvéseknek. Nem lehet úgy gazdálkodni, hogy nem ismerjük a számviteli jogot, a bankjogot, stb. A mindennapi értelemben ez azt jelenti, hogy aki vállalkozásba kezd, annak ismernie kell a vonatkozó: **számviteli, adó, illeték, vám, bankjogot. Ezen a területen is érvényes, hogy a törvények nem ismerése nem menti fel a helytelenül cselekvőt.** Folyamatos jogszabály figyelmet is jelent a gazdálkodásban való részvétel.

Ennek első fontos lépcsője a gazdasági tevékenységek elszámolásának pontos vezetése, azaz a **gazdálkodásra vonatkozó egyedi információkat egy egységes rendszerbe kell foglalnia minden gazdálkodónak. Ez az egységes rendszer a SZÁMVITEL.**

Lényegében minden gazdálkodó számára kötelező:

- a könyvvizetés,
- a beszámoló készítése,
- nyilvánosságra hozatala,
- könyvvizsgálat.

A számvitel számokban kifejezett mérések, feljegyzések, elemzések, ellenőrzések alkotta nyilvántartási rendszer.

SZÁMVITELI ALAPELVEK:

1. Tartalmi alapelvek

- valódiság elve,
- teljesség elve,
- óvatosság elve,
- összemérhetőség elve

2. Kiegészítő alapelvek:

- időbeli elhatárolás elve,
- bruttó elszámolás elve (kötelezettségeket – követeléseket külön-külön kell nyilvántartani)
- tartalom elsődlegessége a formával szemben,
- egyedi értékelés elve,
- lényegesség elve.

3. Formai elvek:

- következetesség (saját eredmények összehasonlíthatóak legyenek),
- világosság,
- folytonosság,

BESZÁMOLÁSI KÖTELEZETTSÉG → BESZÁMOLÓ: MÉRLEG, EREDMÉNYKIMUTATÁS, KIEGÉSZÍTŐ MELLÉKLETEK.

MÉRLEG:

- olyan kimutatás, amely adott időpontra vonatkozóan, pénzürtékben tartalmazza a vállalkozás rendelkezésére álló, vagy tulajdonában lévő anyagi és nem anyagi javait összetétel (eszköz) és eredet (forrás) szerint.
- **Vagyon fogalma a számvitelben:** a gazdálkodó tulajdonában levő, rendelkezésre álló és használatára bocsátott anyagi és nem anyagi javak összessége, csökkentve a vállalkozás kötelezettségeivel.
- **Eszköz fogalma a számvitelben:** aktívák - a vállalkozás vagyoni javai, „cselekvő vagyon”,
- **Forrás fogalma a számvitelben:** passzívák – (honnan származnak) – „szenvédő vagyon”
- **Eszközök és források csoportosítva – a mérleg tételei.**

Mérlegképesség:

azok a tulajdonságok, amelyek **aktíválhatók** = révén felvehetők a mérlegbe = számvitel szerint a vállalati vagyon. Azok az **eszközök**, amelyek

- gazdasági értékkel bírnak (jövőben hasznosíthatók)
- önállóan is értékelhetők (pénz formában)
- önállóan forgalomképesek, egyedileg is elidegeníthetők.

= passzíválhatók = azok a kötelezettségek,

- amelyek az eszközökkel szemben fennálló kötelezettségeket foglalják magukba,
- teljesítésük gazdasági vagy jogi úton a vállalkozástól kikényszeríthetők,
- önállóan is értékelhetők, egymástól elhatárolhatók, pénzértékük meghatározó.

A. ESZKÖZÖK	B. FORRÁSOK
1. Befektetett eszközök	4. Saját tőke
2. Forgó eszközök	5. Céltartalék
3. Aktív időbeli elhatárolások	6. Kötelezettségek
	7. Passzív időbeli elhatárolások

A. ESZKÖZÖK CSOPORTJAI

1. *Befektetett eszközök (Egy éven túli eszközök)*

1.1. *Immateriális javak*

- nem anyagi természetű javak: vagyoni értékű jogok (önállóan is forgalomképesek – bérleti jogok, koncessziós jog, szolgalmi jog)
- Szellemi termékek
- Az üzleti vagy cégérték („goodwill”)

1.2. *Tárgyi eszközök*

- tartós anyagi javak – pl. ingatlanok, minden ingatlanhoz kapcsolódó jog,
- műszaki és egyéb berendezések

1.3. *Befektetett pénzügyi eszközök*

- tartós részesedés szerzés, tartósan adott kölcsön, befektetési célú tartós hitelviszony.

2. *Forgó eszközök (egy évnél rövidebb ideig)*

2.1. *Készletek*

- áruk, értékesítési céllal, befejezetlen, félkész termékek

2.2. *Követelések*

- szerződésből eredő, pénzben kifejezett fizetési kötelezettségek. A „vevők” mérlegtétel → áruszállításból, szolgáltatásnyújtásból származó, vevő által elismert követelések.

II.3. *Értékpapírok*

- forgatási céllal, átmeneti, nem tartós befektetésként vásárolt, hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok, tulajdoni részesedést jelentő befektetések

2.4. *Pénzeszközök*

- készpénz, csekkek, bankbetétek

3. *Aktív időbeli elhatárolás*

A gazdasági események és azok számviteli elszámolása időben eltérhet egymástól. (Mivel az üzleti év zárása – dec.31.) De: a vállalati folyamatosan működnek. A felmerüléstől eltérő üzleti

évre vonatkozó tételek helyesbítése nélkül s beszámoló a tárgyévre vonatkozóan nem lenne hiteles. Időbeli elhatárolások: a beszámoló készítésekor alkalmazott „helyesbítések”.
Aktív időbeli elhatárolás: az eredményt NÖVELŐ TÉTELEK, későbbre vonatkoznak, vagy olyan bevételek, amelyek még nem jöttek be, de a tárgyévre vonatkoznak.
Előrehozott bevétel, vagy halasztott ráfordítás.

B. FORRÁSOK

4. Saját tőke

- pénz és más anyagi eszköz, amit a tulajdonosok bocsátottak a vállalkozás rendelkezésére + a vállalkozásban bent hagyott (tulajdonosok által ki nem vett) tőke.

4.1. Jegyzett tőke: az alapításkor jegyzett tőke, vagy a tőke emelésekor a tulajdonos a vállalkozás rendelkezésére bocsátotta.

4.2. Jegyzett, de még be nem fizetett tőke.

4.3. Tőketartalék: a tulajdonosok bocsátják a vállalkozás rendelkezésére

4.4. Eredménytartalék: az előző évek adózott eredményének a vállalkozásnál maradó része.

4.5. Lekötött tartalék: nem forgalomképes, csak harmadik személy hozzájárulásával ruházhatók át. (pl. jelzálog)

4.6. Mérleg szerinti eredmény: az osztalékra igénybevett, eredménytartalékkal növelt, jóváhagyott osztalékkal csökkentett tárgyévi adózott eredmény.

5. Céltartalék: az adózás előtti eredmény terhére, a várható veszteségekre, jövőbeni kötelezettségekre elkülönített rész.

6. Kötelezettségek: szállítási, kölcsön, szolgáltatási szerződésekből eredő pénzügyi kötelezettségek kifejezett elismert tartozások.

6.1. Hátrasorolt kötelezettségek: minden olyan kapott kölcsön, aminél a hitelező egyetért, hogy betegyék az adósságállományba.

6.2. Hosszú lejáratú kötelezettségek: egy üzleti évnél hosszabb.

6.3. Rövid lejáratú kötelezettségek.

7. Passzív időbeli elhatárolások: eredményt csökkentő tételek. Ráfordítások, olyan bevételek, amelyek teljesítése a jövőben lesz.

EREDMÉNYKIMUTATÁS

Számviteli okmány, egy adott üzleti évre vonatkozóan összevontan és pénzügyi kötelezettségekben tartalmazza a vállalkozás hozamait és ráfordításait, és ezek különbségéből adódó eredményt.

± üzleti tevékenység eredménye
± pénzügyi műveletek eredménye
vállalkozási eredmény
± rendkívüli eredmény
Adózás előtti eredmény
- adó
adózott eredmény
- jóváhagyott osztalék
MÉRLEG SZERINTI EREDMÉNY

Könyvvézetés:

Egyszeres – mindent a készpénzforgalom szerint, csak a tényleges kiadást, bevételt könyveli.

Kettős – eredmény szemléletű: a gazdasági eredményeket 2 adatállományba könyveli; az eszközöket és a forrásokat külön nyilvántartó számlákra. (ún. „számlaosztályok”)

A számvitelben fontos a ***bizonylati elv: minden gazdasági mozgásnak megfelel valamilyen bizonylat.***

IX. A VÁLLALAT JELLEMZŐI, SAJÁTOSSÁGAI

A gazdálkodás szereplői: vállalatok és egyéni vállalkozók, jogi nyelven megfogalmazva: gazdasági társaságok. A jogszabályok ezt a **2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról** - ill. a **1959. évi IV. törvény a Polgári Törvényről 52.-56.§-ai** - fogalmazzák meg.

A modern államban – a Max Weber által megfogalmazottak szerint a racionális jog szerint – a gazdálkodás is nem egyéni elképzelések és szabályok szerint zajlik, hanem törvények által előírt módon. A jogszabályok természetesen csak a kereteit adják meg a gazdálkodási tartalomnak: a gazdálkodó társaság saját maga tölti meg tartalommal ezt a jogi formát. Az állam – a gazdálkodó szervezetek - az egyének, a társadalom tagjai a sokat hangoztatott „törvényességi kereteken” belül alakíthatják ki gazdálkodási tevékenységüket.

Összefoglalóan ezeket a gazdasági társulásokat vállalkozásoknak hívjuk, noha szervezeti és nagyon sok tartalmi szempontból igen különbözőek.

Mitől vállalkozás a vállalkozás?

- eredményre, többnyire pénzüjvedelem növelésére vló törekvés és gazdasági racionalitás
- gazdálkodási döntések szabályozzák tevékenységüket,
- meghatározott szervezeti formában működnek,
- gazdálkodásukról a számviteli törvények szerint kimutatást, mérleget készítenek, folyamatos működésükről könyvelést vezetnek,
- állandóan alkalmazkodniuk kell a változó környezethez – azaz folyamatosan fel kell mérni a kereslet-kínálat viszonyait, a különböző piacokat,
- az üzleti vállalkozás célja a nyereség, azaz a befektetett, felhasznált eszközök értéke feletti többlet elérése,

AZ ÜZLETI VÁLLALKOZÁS SZERKEZETI SAJÁTOSSÁGAI

A gazdasági társaságban lévő csoportok	A csoportok tagjai	Főbb tevékenységek
Tulajdonosok	- Egyéni tulajdonosok (természetes személyek), - az állam, mint tulajdonos, - jogi személyek	A vállalkozás részére a források biztosítása
Legfelső vezetői Testület	- a tagok gyűlése (Kkt, Bt.) - taggyűlés (kft) - igazgatótanács (közös vállalat) - közgyűlés (Rt, Zrt)	Követendő irányvonal, stratégia kidolgozása a végrehajtásért felelős működtető szervezetnek, Kizárólagos – törvény által előírt – feladatok

A gazdasági társaság ügyvezetése (működtető szervezet)	Vezető tisztségviselők: - ügyvezetésre jogosult tagok, - alkalmazott igazgató, - ügyvezető, - igazgatóság Vállalati területek vezetői Közép-és alsó szintű vezetők Végrehajtó szervezet	A mindennapi működtetésért felelős vezető Az egyes területek (funkciók) felelős vezetői: pénzügy, számvitel, beszerzés, értékesítés, fejlesztés, emberi erőforrások, stb irányítása, Koordinálás, irányítás, a feladatok lebontása Termelés, szolgáltatás
Felügyelő - ellenőrző Testület	Felügyelő bizottság és könyvvizsgáló (eltérően az egyes formáknál)	A társaság ügyvezetésének ellenőrzése, a beszámoló valódiságának és jogszabályoknak való megfelelésének ellenőrzése

Az egyes gazdasági társasági formák jellemzői

A vállalkozások – jogi formájukat tekintve társaságokként működnek: gazdasági társaságként. Gazdasági társaságot üzletszerű közös gazdasági tevékenység folytatására belföldi és külföldi természetes és jogi személyek, jogi személyiségnélküli gazdasági társaságok egyaránt alapíthatnak, működő ilyen társaságba beléphetnek és részesedést szerezhetnek.

A gazdasági társaságok **jogalanyok**, tehát cégnevük alatt jogokat és kötelezettségeket szerezhetnek: tulajdont, szerződést köthetnek, pert indíthatnak és perelhetők is.

Jogi személyiség nélküli gazdasági társaság:

- **közkereseti társaság,**
- **betéti társaság**

Jogi személyiséggel rendelkező gazdasági társaság:

- **korlátolt felelősségű társaság,**
- **részvénytársaság,**

A gazdasági társaság alapításához társasági szerződés megkötése, részvénytársaság esetében alapszabály, egyszemélyes gazdasági társaságnál alapító okirat elfogadása szükséges.) A társasági szerződést közjegyző által készített közokiratba vagy ügyvéd, illetve az alapító jogtanácsosa által ellenjegyzett magánokiratba kell foglalni.

A társasági szerződésben meg kell határozni:

- a gazdasági társaság cégnevét és székhelyét;
- a gazdasági társaság tagjait, mégpedig - ha a törvény másképp nem rendelkezik - nevük (cégnevük) és lakóhelyük (székhelyük), a természetes személy tag anyja nevének, jogi személy vagy jogi személyiség nélküli gazdasági társaság cégjegyzékszámának (nyilvántartási számának) feltüntetésével;
- a gazdasági társaság főtevékenységét és azon tevékenységeket, amelyeket a társaság a cégjegyzékben feltüntetni kíván;

- d) a társaság jegyzett tőkéjét, az egyes tagok vagyoni hozzájárulását, valamint a jegyzett tőke rendelkezésre bocsátásának módját és idejét;
- e) a társaság képviseletét, ideértve a cégjegyzés módját;
- f) a tagok (részvényesek) által kijelölt első vezető tisztségviselők, illetve - ha a társaságnál működik felügyelőbizottság, illetve könyvvizsgáló - az első felügyelőbizottsági tagok és az első könyvvizsgáló nevét (lakóhelyét, székhelyét), továbbá a természetes személy anyja nevét, jogi személy vagy jogi személyiség nélküli gazdasági társaság cégjegyzékszámát (nyilvántartási számát);
- g) a gazdasági társaság működésének időtartamát, ha a társaságot határozott időre alapítják; valamint
- h) mindazt, amit a törvény az egyes társasági formáknál kötelezően előír.
- (2) Gazdasági társaság bármely gazdasági tevékenységet folytathat, amit törvény nem tilt vagy nem korlátoz.
- (3) A társaság jogerős cégbejegyzéséig a társasági szerződés érvénytelenségére a Ptk. rendelkezéseit kell alkalmazni. A jogerős cégbejegyzés után a társasági szerződés megtámadására nincs mód, és a semmisség megállapításának is csak meghatározott semmisségi okokból van helye.

A tagok (részvényesek) vagyoni hozzájárulása:

A gazdasági társaság alapításához valamennyi tag (részvényes) vagyoni hozzájárulása szükséges. A tagok (részvényesek) vagyoni hozzájárulása pénzbeli hozzájárulásból, illetve a tagok (részvényesek) által a társaság javára szolgáltatott nem pénzbeli hozzájárulásból áll.

A gazdasági társaság legfőbb szerve közkereseti és betéti társaságoknál a tagok gyűlése, korlátozott felelősségű társaságnál a taggyűlés, részvénytársaságnál a közgyűlés. Az egyesülés legfőbb szerve a taggyűlés.

A **gazdasági társaság ügyvezetését** - a gazdasági társaságok egyes formáira vonatkozó rendelkezések szerint - a társaság vezető tisztségviselői vagy a vezető tisztségviselőkből álló testület látja el. **Ügyvezetésnek** minősül a társaság irányításával összefüggésben szükséges mindazon **döntések meghozatala**, amelyek törvény vagy a társasági szerződés alapján nem tartoznak a társaság legfőbb szervének vagy más társasági szervnek a hatáskörébe.

KÖZKERESETI TÁRSASÁG:

A közkereseti társaság létesítésére irányuló társasági szerződéssel a társaság tagjai arra vállalnak kötelezettséget, hogy korlátlan és egyetemleges felelősségük mellett üzletszerű közös gazdasági tevékenységet folytatnak és az ehhez szükséges vagyoni hozzájárulást a társaság rendelkezésére bocsátják.

A tag a vagyoni hozzájárulását vagy annak értékét a társaság, illetve a tagsági jogviszonya fennállása alatt nem követelheti vissza.

A közkereseti társaság legfőbb szerve a tagok gyűlése, amelynek tevékenységében való részvétel lehetőségét valamennyi tag számára biztosítani kell.

A társaság kötelezettségeiért elsősorban a társaság felel vagyonával. Ha a társasági vagyon a követelést nem fedezi, a társaság kötelezettségeiért a tagok saját vagyonukkal korlátlanul és egyetemlegesen felelnek.

BETÉTI TÁRSASÁG:

A betéti társaság létesítésére irányuló társasági szerződéssel a társaság tagjai üzletszerű, közös gazdasági tevékenység folytatására vállalnak kötelezettséget oly módon, hogy legalább egy tag (beltag) felelőssége a társasági vagyon által nem fedezett kötelezettségekért korlátlanul és a többi beltaggal egyetemleges, míg legalább egy másik tag (kültag) csak a társasági szerződésben vállalt

vagyoni betétje szolgáltatására köteles, a társaság kötelezettségeiért azonban - a törvényben meghatározott kivétellel - nem felel. Képviselőre csak beltág jogosult.
A többi sajátossága megegyezik a KKT-vel.

KORLÁTOLT FELELŐSSÉGŰ TÁRSASÁG:

A korlátolt felelősségű társaság olyan gazdasági társaság, amely előre meghatározott összegű törzsbetétekből álló törzstőkével (jegyzett tőkével) alakul, és amelynél a tag kötelezettsége a társasággal szemben csak törzsbetéteinek szolgáltatására és a társasági szerződésben esetleg megállapított egyéb vagyoni hozzájárulás szolgáltatására terjed ki. A társaság kötelezettségeiért - törvényben meghatározott kivétellel - a tag nem felel.

A társaság törzstőkéje az egyes tagok törzsbetéteinek összességéből áll. A törzstőke összege nem lehet kevesebb hárommillió forintnál.

A törzsbetét a tagok vagyoni hozzájárulása, amely pénzbeli, illetve nem pénzbeli hozzájárulásból áll.

Az egyes tagok nem pénzbeli hozzájárulásuk értékét maguk állapítják meg és azt a tagok fogadják el. Ha a tagok a nem pénzbeli hozzájárulás értékének megállapításánál nem vettek igénybe könyvvizsgálót vagy más szakértőt, úgy meg kell határozniuk, hogy milyen szempontok alapján történt meg a hozzájárulás értékelése.

A tagok törzsbetétei különböző mértékűek lehetnek, az egyes törzsbetétek mértéke azonban nem lehet kevesebb százezer forintnál. A törzsbetétnek forintban kifejezettnek és tízezerrel maradék nélkül oszthatónak kell lennie.

Minden tagnak egy törzsbetéte van; egy törzsbetétnek azonban - a közös tulajdon szabályai szerint - több tulajdonosa is lehet.

A társaság bejegyzésére csak azután kerülhet sor, ha a bejegyzési kérelem benyújtásáig minden egyes pénzbeli hozzájárulásnak legalább a felét a társaság számlájára befizették.

RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

A részvénytársaság olyan gazdasági társaság, amely előre meghatározott számú és névértékű részvényekből álló alaptőkével (jegyzett tőkével) alakul, és amelynél a tag (részvényes) kötelezettsége a részvénytársasággal szemben a részvény névértékének vagy kibocsátási értékének szolgáltatására terjed ki. A részvénytársaság kötelezettségeiért - törvényben meghatározott kivétellel - a részvényes nem felel.

A részvénytársaság **zárt körben vagy nyilvánosan** alapítható, működési formája lehet zártkörű vagy nyilvános. Részvénytársaság - zártkörű vagy nyilvános működési formában - létrejöhet e törvény szerinti átalakulással is.

A részvénytársaság elnevezést - a működési forma megjelölésével, illetve annak „zrt.” vagy „nyrt.” rövidítésével - a társaság cégnevében fel kell tüntetni.

Nyilvánosan működik az a részvénytársaság, amelynek részvényei az értékpapírokra vonatkozó külön törvényben meghatározott feltételek szerint részben vagy egészben nyilvánosan kerülnek forgalomba hozatalra. Nyilvánosan működik az a részvénytársaság is, amelynek részvényeit a nem nyilvános forgalomba hozatalt követően nyilvános értékesítésre ajánlották fel, illetve a szabályozott piacra bevezették.

Zártkörűen működik az a részvénytársaság, amelynek részvényei nem kerülnek nyilvános forgalomba hozatalra, továbbá az a részvénytársaság is, amelynek a nyilvánosan forgalomba hozott részvényeit nyilvános ajánlattétel útján már nem értékesítik, illetve azokat a szabályozott piacról kivezették.

Az összes részvény névértékének összege a részvénytársaság alaptőkéje.

A részvény névértéke meghatározható az alaptőke mindenkori összegének hányadában.

A részvény tagsági jogokat megtestesítő, névre szóló, névértékkel rendelkező forgalomképes értékpapír.

A részvény - ha törvény eltérően nem rendelkezik - szabadon átruházható. Részvényeket lehet nyomdai, vagy elektronikus úton létrehozni.

A nyomdai úton előállított részvény átruházása a részvény hátoldalára vagy a részvényhez csatolt lapra (toldatra) írt teljes vagy üres forgatmány útján történik.

A dematerializált részvény elektronikus úton létrehozott, rögzített, továbbított és nyilvántartott, az értékpapírokra vonatkozó külön törvényben meghatározott tartalmi kellékeit azonosítható módon tartalmazó adatösszesség, amelynek nincs sorszáma. Dematerializált részvény esetén a részvényes nevét, valamint az azonosításhoz szükséges egyéb adatait az értékpapír-forgalmazó által a részvényes javára vezetett értékpapírszámla tartalmazza.

A dematerializált részvény átruházása az értékpapírszámlán történő terhelés, illetve jóváírás útján történik.

A részvény a névértékétől függő mértékű szavazati jogot testesít meg, kivéve, ha e törvény vagy a törvény alapján a részvénytársaság alapszabálya a szavazati jogot a részvények meghatározott csoportjára kizárja vagy korlátozza. Azonos névértékű részvények azonos szavazati jogot biztosítanak.

Részvényfajták:

- a) a törzsrészvény,
- b) az elsőbbségi részvény,
- c) a dolgozói részvény,
- d) a kamatozó részvény,
- e) a visszaváltható részvény.

Az alapítók a részvénytársaság alapításáról, a részvények átvételére vonatkozó kötelezettségvállalásról, valamint a részvénytársaság szervezetéről és működéséről az alapszabályban rendelkeznek.

A részvénytársaság alaptőkéje nem lehet kevesebb húszmillió forintnál.

X. PÉNZ ÉS BANKRENDSZER

A pénz fogalma és kialakulása

Érme, számla, kártya, bankjegy. Mind a mai értelemben vett pénz funkcióját látja el.

Hogyan alakult ki?

A csere eszközként valamit ki kellett választani - a közvetlen árucseréről való áttéréskor - amikor sok-sok vevő versengett ugyanazért az áruért - nehézkes a csere-árut kiválasztani. A közvetlen árucseré csak akkor működik, ha mindkét félnek szüksége van a másik árujára. Minél fejlettebb a munkamegosztás, annál nehezebb ezt a közvetlen cserét lebonyolítani.

A pénz megegyezés eredménye: arról való konszenzus, hogy azt a bizonyos eszközt mindenki elfogadja általános egyenértéknek, amiben minden árut meg lehet mérni, amire lehet vonatkoztatni az adott áru egy-egy egységét.

Az első ilyen pénz - többek között a só volt - ezt, és a hasonló csereeszközt *természeti pénznek* nevezzük. Ezt ma már úgy tekintjük, mint egy rezervátum különlegességét. (Ilyen természeti pénz volt még pl. a marha, vagy a kagylók.)

További lépés az általánosan elismert csereeszközben: az arany, ill. a nemes fémek pénzként való használata.

Pénzérmé

Meghatározott súlyú és finomságú nemesfémdarab, amit valamilyen közhatalom szavatol. (Első pénzérmék már az ókorban, Kr.e. 700-tól léteztek.) De korlátozott számban álltak rendelkezésre pénzérmék, ezért az áruk gyakran konkrét pénzérmével történő fizetés nélkül is gazdát cserélhettek, ha megtalálták a megfelelő *pénzhelyettesítő eszközt*.

Az érmét helyettesíthetik - **váltóval, bankjeggyel, bankszámlapénzzel**.

Váltó

Fizetési ígérvény, amelyben az adós vállalja, hogy a kölcsön kapott pénzt az adott időpontban visszafizeti a váltó birtokosának. Fontos: **határozott időre és névre szól**. De a váltóval különböző műveletek végezhetők - a váltó eladható, továbbadható, s így az áru gyakran pénzmozgás nélkül cserél gazdát = a váltó helyettesítette a pénzt? A váltó adósa ugyanaz maradt, csak a hitelező változott. A hitelviszony akkor fog megszűnni, amikor a váltó utolsó birtokosa benyújtja a váltót, a váltóadósnak.

A fizetéskor a váltó megszűnik, mint pénzhelyettesítő, mert megszűnik a hitelviszony is.

Bankszámlapénz:

Viszonylag korán, már a középkorban kialakult, a bankok nyilvántartják a hozzájuk betett és tőlük kivett pénzeszegeket, s erről papírt is kiállítanak: ami a bank látra szóló fizetési ígérvénye. A betétek alakulását egy kétoldalú kimutatásban tartják nyilván, de rögtön tegyük hozzá, ezt nemcsak egy betétes esetében teszik meg.

PÉLDA

A		B	
Tartozik	Követel	Tartozik	Követel
	100		200
50		50	
50		250	

Lényegében ez egy folyószámla, ahol **A** valamiért fizetne **B-nek** 50 dollárt, s ha ezt valós pénzzel tenné meg, valószínűleg **B** betenné a bankba, a folyószámlájára. De **A** utasíthatja a bankot, hogy folyószámlájáról utaljon át **B-nek** 50 dollárt.

A bankszámlapénz a látra szóló folyószámla-követelések összessége.

A Bankrendszer "csodája": a bank azonban nemcsak ilyen egyszerű - két pénztulajdonos közötti tranzakciót bonyolít, hanem a betétek fedezetével - hiteleket nyújt másoknak. Ezzel kockázatot vállal - de természetesen ezt a kockázatot megfizetteti azzal, akinek hitelt nyújt: ez a kockázat jelentkezik a hitelkamatban. Tehát a bank forgatja a pénzt - gyakran nem is valós értelemben, hanem csak a folyószámlákon, s ezzel folyószámlahitelt nyújtott, s így bankszámlapénzt teremtett. Tehát: **bank hitelt nyújtott, és ezzel pénzt teremtett, bankszámlapénzt!**

Klasszikus bankjegy:

Kiindulás: ha a váltót még lejártá előtt a váltó birtokosa eladja, akkor pénzhez juthat. Ha a bank megvásárolja a váltót, akkor a továbbiakban már a bank a hitelező, de természetesen levonják a lejártig esedékes kamatokat. Ezt a folyamatot nevezzük a váltóleszámtólásnak, idegen kifejezéssel: **diszkontálásnak**, a bankok által felszámított kamat mértékét pedig **diszkontlábnak**.

De a bankár úgy is leszámítolhatja a váltót, hogy saját váltót ad ki, ezeket a váltókat a bank - előre le is gyárthatja, forgalomképességüket növelendő lejárát nélküli, látra szóló formában. Ez a **klasszikus bankjegy**, amit a bankban aranyra cserélhettek, de természetesen ez a valóságban már elszakadt ettől az aranyra való becseréléstől: "csupán" fizethettek vele bárhol, hiszen elvileg bármikor aranyra válthatók voltak, s ez képessé tette a bankjegyet arra, hogy **mindenki által elismert fizetőeszköz lehessen**.

(Az aranypénzrendszerben az igazi pénz az aranyérme, és az a bankoktól függetlenül pénz, de a valóságos gazdasági körforgásban a „helyettesítői” működnek. Ezek azonban már a bankrendszertől függő pénzek, a pénzrendszer az aranyon alapszik, de a pénz helyettesítőket a bankok teremtik hitelműveletekkel.)

El is jutottunk a pénzhez - funkcióihoz, formáihoz.

Pénz funkciói és formái:

1. **A pénz forgalmi eszköz** - a pénz közvetítésével zajlanak az ügyletek - termékek, szolgáltatások - cseréi.
2. **A pénz értékmérő** - a társadalom tagjai a tárgyakkal, tevékenységeknek, áruknak az értékét egyezményesen - megállapodás alapján - pénzben mérik. A történelem során más tárgyak is rendelkezhetek ilyen funkcióval.
3. **A pénz kötelező fizetési eszköz** - a történelem során ez a funkció talán meg is előzte a többi, hiszen fizetési eszközt igényelt a hadisarc, az adó, a védíj. A hitelezési eljárások is igényelnek közvetítő eszközt. (Bár ennek nem kell megegyeznie a forgalmi eszközként használt készpénzzel.)
4. **A pénz a megtakarítás, vagy kincsképzés eszköze** - erre a jószágpénzek már nem voltak alkalmasak, ezért fokozatosan kezdtek kiemelkedni a hosszú időn át tulajdonságait megőrző nemesfémekből készült fizetési eszközök. (A 17. századig a pénzérme gyártása nem nagyon változott: az ókorban öntötték az érméket, a középkorban "verték": vagysis bélyeget ütöttek rá, ezzel hitelesítve azokat.)

A nemesfém pénz lehetővé tette a kereskedelem és a hitelélet kifejlődését. A pénz által térben és időben elválhat egymástól az eladás és a vétel.

Közgazdasági nyelven ez azt jelenti, hogy a piaci csere már nem áru és áru között zajlik, hanem áru és pénz között. Ez további utat jelent a távolsági kereskedelem és a hitelezési eljárások fejlődése irányában.

A pénz birtokosa potenciális követelést testesít meg a piaci értékesítésre szánt termékekkel szemben.

A pénz megjelenése a gazdaságot - értelemszerűen két halmazra osztja - a **reáljavak** halmazára és a **pénzjavak** halmazára.

Mi a különbség a mai, modern pénz és a korábbi pénz között?

A modern pénz véglegesen elszakadt az aranytól, alapvetően **hitelpénz**. Hitelezési folyamatban keletkezik és szűnik meg. Mennyiségére (kínálatára) hat a központi bank (jegybank) - monetáris politikája és az állam költségvetési politikája. A pénz tartóssága gazdaságpolitikai kérdés. (A jegybank politikája, jogállása, az államháztartás rendszere, az alkotmányos szabályozás.)

A modern pénz hitelpénz, amelyet a központi hatalom - állam - nyilvánít törvényes és kötelezően elfogadandó - fizetési eszköznek. Kézpénz formája lehet érme és papír, de ha a mennyiségi forgalmat nézzük, a mai világban a pénz jórészt elektronikus jel, hiszen a fizetések jó része átutalások formájában, számítógépen keresztül zajlik.

(Gondoljunk csak arra, hogy nagyobb vállalatoknál, közhivatalokban, közintézményeknél már kötelező a munkavállalók bérét számlájukra átutalni, ha akarja az egyén, ha nem. Ez éppen azt könnyíti meg, hogy ne kelljen fizikailag hatalmas pénztömeget mozgatni, utaztatni a hónap meghatározott napjaiban.) Ez az elektronikus jel váltható mindenkor - fedezete alapján konkrét, kézzel fogható papír és fémpénzre.

Valuta: az adott ország törvény által általánosan elismert fizetési eszköze. Magyarországon a forint, HUF. Vannak olyan pénzfajták, amelyet több ország ismer el fizetési eszköznek, ilyen a dollár, vagy az euro. Ebből a szempontból eltérő a dollár és az euró: hiszen ez utóbbi az EU által, több országban elismert törvényes fizetési eszköz, hivatalos valuta.

A modern pénzrendszer

Szereplői :

- bankrendszer,
- vállalatok,
- lakosság (háztartások)
- állam (költségvetés)
- külföld

A bankrendszer

A modern bankrendszer **kétszintű**, felső szintjén a jegybank, alsó szintjén a kereskedelmi bankok és egyéb pénzintézetek állnak.

A jegybank - központi bank

Az állam bankja - elsődleges feladata az adott gazdaság pénz- és hitelforgalmának szabályozása, az árstabilitás biztosítása sajátos eszközökkel. A különböző országokban más-más néven, de mindenütt létezik, Magyarországon a központi bank a Magyar Nemzeti Bank. A központi bank működését törvények szabályozzák. (2001. évi LVIII. Törvény a Magyar Nemzeti Bankról)

A jegybank alapfunkciói

1. Bankjegyet és érmét bocsát ki - a jegybank által kibocsátott kézpénz az ország törvényes fizető eszköze, mindenki köteles elfogadni, de a központi banknak nincs aranybeváltási kötelezettsége.

2. A "bankok bankja" - a különböző bankok közötti tranzakciók működtetése, a bankok betéteket helyeznek el a központi bankban, a kötelezően előírt tartalékokat központi bankban helyezik el. A jegybanki számlák alapján a központi bank fontos információkhoz juthat a monetáris szabályozás folyamatairól.

3. A kormányzat bankja - A kormányzat pénzeszközeinek jelentős részét jegybanki folyószámlákon tartja. Az állam által kibocsátott értékpapírokat kezeli, ellenőrzi és szabályozza a pénz kínálatát.

4. A jegybank monetáris politikája - végső célja, jogosítványai révén - a fizetőeszköz vásárlóerejének védelme, befolyásolhatja a hitel-és pénzkínálatot, hat a piaci kamatlábakra, valamint a fizetőeszköz árfolyamára. A központi bankok vezetik a kereskedelmi bankok pénzforgalmi (elszámolási) számláit, őrzik a bankok kötelező és szabad tartalékait. Fontos szerepet játszanak a pénzforgalmi rendszerek fenntartásában. A legtöbb esetben felelősek a pénzügyi rendszer stabilitásáért: a bankok és más hitelintézetek ellenőrzése révén.

Kis kitérő a magyar központi bank - a Magyar Nemzeti Bank - történetéről

Történelmünkben eredően a Habsburgok a török elleni harc során meghódított területnek tekintették Magyarországot, és ez tükröződött a központi bank létrehozásában is. A napóleoni háborúk komoly inflációt hoztak Európára, s pénzromlással jártak, ez indokolta, hogy az osztrák kormány önálló állambankot hozzon létre. 1816. június 1-én létrehozták az Osztrák Nemzeti Bankot, mint amely az "államigazgatás különleges védelme alatt áll" Bankjegy-kibocsátási és fiókállítási monopóliummal rendelkezett, államkölcsonöket nyújtott. A magyar rendek kezdettől fogva közjogilag vitatták az ONB Magyarországra is kiterjedő bankjegy-kibocsátási jogát, s a Batthyány-kormány a Pesti Magyar Bankon keresztül saját pénz kibocsátást is megkísérelte, de a kísérlet a szabadságharccal együtt megbukott. A kiegyezés egyik kérdése lett az önálló magyar jegybank felállítása, végül kompromisszumos megoldás született: a dualista Osztrák-Magyar Bank létrehozásával zárult a vita. S 1878. szeptember 30.-án hozták létre az OMB-t. Az így létrejött OMB a Monarchia teljes területének központi bankja lett, de egyúttal Bécs és Budapest szervezetileg két elkülönült szervezeti egységgel rendelkezett. Az aranyfedezetre épült a bank, de az első világháború kitörése, az államadósságok jelentős növekedése, a hadikötvények kibocsátása, az állam háborús kiadásainak fedezése lett a feladata. A háború befejeződése, a trianoni békeszerződés a bankrendszer tekintetében is új helyzetet teremtett. A háború utáni összeomlott pénzügyi világban hozták létre - angol segítséggel - a Magyar Nemzeti Bankot, amikor a jegybanksági függetlenség erősítésére törekedtek. Az 1920-as évek közepére a háborúban győztes hatalmak túljutottak a gazdasági és politikai válságon - egy időre - s a kontinens egészének stabilizálása került előtérbe. Így kerülhetett sor - a Népszövetségi kölcsön feltételeként - az önálló magyar jegybank felállítására. 1921-ben állították fel a Magyar Királyi Állami Jegyintézetet, 1924-ben a Jótétemeli Bizottság elfogadta a szanálási programot, és a magyar állam hitelképessége érdekében feloldotta a jótétemeli zálogjogokat, s 1924. évi V. törvény rendelkezett a Magyar Nemzeti Bank létrehozásáról. Kizárólagos jogot kapott -1943. december 31-ig a bankjegy-kibocsátásra. Az infláció jelentősen mérséklődött, az MNB stabilizálta és az angol fonthoz kötötte a korona árfolyamát, majd bevezették a pengőt, 1926, decemberétől. 1938-tól, a hadigazdálkodásra való áttérés következtében növekedett a bankjegy-kibocsátás és az államadósság. Emiatt korlátozták az MNB önállóságát és az állam hitelezésére kötelezték. A háborús évek fokozták az inflációt, a háború után elképesztő méreteket öltött, a fegyverszüneti egyezmény, az új politikai berendezkedés, a tervgazdaság és a kommunista diktatúra körülményei között a jegybank fokozatosan elvesztette önállóságát, s csak a bankóprésként működött. Megszűnt a kétszintű bankrendszer az MNB kereskedelmi banki funkciókat is teljesített, ill. később az ún. "profiltisztítás" jegyében specializált pénzügyintézeteket hoztak létre: Beruházási Bankot, Szövetkezeti Hitelintézetet, Országos Takarékpénztárt, Külkereskedelmi Bankot. Egyre inkább politikai szempontok uralták a bankigazgatást. Csak az 1980-as években jutnak el odáig, hogy a jelentős államadósság felhalmozásának következményeként felismerték az egyszintű bankrendszer alkalmatlanságát - igaz ehhez még az MSZMP KB-nak kellett "politikai határozatot" hoznia! 1987. január 1.-től ismét kétszintűvé vált bankrendszerünk, s az MNB ebben a rendszerben a bankok bankja és az állam bankja lett. Az MNB továbbra is felelős volt az állami számlák vezetéséért, és a költségvetésnek nyújtott hitelezésért, valamint hatáskörében maradt a devizaforgalom engedélyezése. Kereskedelmi bankok jöttek létre. Az 1990-es választások után újabb törvények születtek, amelyek kialakították a jelenlegi MNB szervezetét és funkcióit. A 2001. LVIII. törvény újradefiniálta a jegybank elsődleges céljait, erősítette függetlenségét, az Állami Számvevőszék felügyelete alá helyezte a bank működését.

A Magyar Nemzeti Bank funkciói

Magyarországon a jegybank alapvető feladatairól legmagasabb szinten az Alkotmány rendelkezik, kimondja, hogy az MNB feladata a törvényes fizetőeszköz kibocsátása, a nemzeti fizetőeszköz

értékállóságának védelme, és a pénzforgalom szabályozása. E feladatok konkrét ellátásáról a 2001. LVIII. törvény rendelkezik. Ebben a fentieken kívül még kimondják, hogy támogassa a kormány gazdaságpolitikájának megvalósítását. Az MNB függetlenségének fenntartásával.

De fontos kiemelni, hogy az **elsődleges cél az árstabilitás elérése, s ennek veszélyeztetése nélkül monetáris politikai eszközökkel támogatja a kormány gazdaságpolitikáját.** De törvény mondja ki, hogy az MNB nem adhat hitelt a központi költségvetésnek.

Ezen kívül biztosítja fizetési forgalom zavartalanságát, kezeli a deviza- és aranytartalékokat, statisztikai tevékenységet végez, jegybanki rendelkezéseket ad ki, szabályozó funkciója van.

Az MNB, mint a "bankok bankja"

→ a jegybank irányadó kamattal befolyást gyakorol a pénzmennyiségre (pénzkinálatra), valamint a hitel- és betéti kamatokra.

→ szabályozási feladataiból eredően - a pénzintézeteknek és kiegészítő pénzügyi szolgáltatásokat végző intézmények számára kötelező előírásokat adhat, így szabályozva:

- a kötelező jegybanki tartalék mértékét, kiszámítását, ill. képzésének és elhelyezésének módját,
- hatósági és statisztikai feladatai ellátásához szolgáltatandó információk körét, módját és határidejét,
- a nyilvánosságra hozott statisztikai adatokat és nyilvánosságra hozataluk módját,
- külföldi pénznemben, és külföldiekkel forintban végzett pénzügyi szolgáltatási, befektetési tevékenységet,
- pénzforgalmat,
- engedélyezve a pénzügyi szolgáltatások végzését, tárgyi feltételeit.

Az MNB, mint a végső hitelező („utolsó mentsvár” funkció)

Rendkívüli hitelt nyújthat, végső helyzetben a megszorult, likviditáshiánnyal küzdő hitelintézetnek.

Miért segít? Ok: a válság továbbgyűrűzésének megakadályozása, a bankcsőd elkerülése. Csak akkor teszi meg, ha az adott intézmény válsága teljes pénzpiaci bizonytalanságot okozna.

A központi bank törvényes felhatalmazás alapján részletesen és folyamatosan ellenőrizheti a kereskedelmi bankok és egyéb hitelélettel és pénzforgalommal foglalkozó vállalkozások belső ügyeit. (Nálunk ez az ellenőrzési jog megoszlik az MNB és az ÁSZ, ill. PSZÁF között.)

A központi bank szabályozó elemei

1. Kötelező tartalékok meghatározása – a tartalékot a bankok a jegybanknál helyezik el. (Ezekre a tartalékokra nem mindig fizetnek kamatot, vagy alacsony a kamata.) E tartalékráta segítségével szabályozza a bankok hitelteremtési képességét. Ha a ráta emelkedik, gyengül a bankok hitelnyújtási képessége. → kevesebb hiteligénylő jut kölcsönhöz → a piaci kamatszint nő → gyengül a beruházási szándék. Ha csökken a kötelező tartalékráta → nő a kereskedelmi bankok hitelnyújtási képessége → mérséklődik a kamatszint. Minél nagyobb a tartalékráta → nő az átlagos betéti kamatok és az átlagos hitelkamatok közötti **kamatrés**.

2. Tőke-megfelelési mutatók előírása

Értelme: csak olyan pénzintézetek működhetnek, amelyek mögött elcsúszás méretű saját tőke áll. (A saját tőkéhez viszonyítva mekkora az idegen tőke aránya, ill. milyen nagy a követelés-állomány a saját tőkéjéhez képest. De a követelésekhez mindig járul valamilyen kockázati tényező: mekkora az esélye a követelés tényleges behajtásának! Ezért ezeket az **aktívákat – követeléseket – kockázati osztályokba sorolják. Ezt bonyolult számítások révén lehet kimutatni.**

3. A bankok forrás és eszközzrendszerének szabályozása

Komoly kockázatot jelent a lejáratú összetétel: a betétesek rövid lejáratra helyezik el megtakarításaikat, s ezzel ellentétben a hitelfelvevők hosszú lejáratra vesznek fel. Ellentét

keletkezik: a betétesek nem kaphatják vissza rövid távon a betéteiket, mert a hitelfelvevő hosszú távon fizet vissza. **A következmény: likviditás hiánya.**

Probléma lehet a devizális meg nem felelés miatt is: árfolyamproblémák.

Kerülni kell a hitelező és az adós közötti túlzott mértékű összefonódást, ill. az szabályozni kell az egy adósra nyújtható hitelplafont. (Ez ugyanis túl nagy kockázatot jelentene.)

4. Jegybank és a devizapiac

A központi bankoknak **központi szerepe van a nemzetközi pénzügyi kapcsolatok alakításában.** Devizakódexben határozzák meg a devizaszabályokat. Ez függ attól, hogy az ország konvertibilitása milyen fokú.

A hazai valuta iránti kereslet és kínálat befolyásolását devizapiaci beavatkozások révén érik el. Deviza megvételekor a nemzeti valutából több kerül a gazdaságba, míg a deviza eladásakor a jegybank a hazai fizetőeszközt vásárolja fel, → így mérséklődik annak mennyisége. → Pénz kínálat befolyásolása.

Az árfolyamrendszerek jelentősége

A monetáris politika alaprendeltetése, hogy a nemzeti valuta belső értékállóságát megőrizze. Igaz ez, a külső értékállóságra is: a külkereskedelemtől erősen függő országokban az árfolyam-ingadozás komoly költségekkel jár, kockázatokkal, → a külsőleg nyitott gazdaságú országok a rögzített (fix) árfolyam politikát folytatják: = a nemzeti valuta árfolyamát egy másik, nemzetközileg fontos és értékálló valutához kötik. (Ez különösen akkor jó döntés, ha az adott ország külkereskedelmében a kiválasztott valuta döntő szerepet játszik.) DE: a rögzített árfolyam-politikát választó országban a jegybank nem élhet a kamatpolitika rugalmas eszközével, mert a kamatszint nem térhet el jelentősen a kiválasztott kulcsvaluta országában érvényesülő kamattól.

A lebegő árfolyamrendszer teret enged a kamatlábak aktív befolyásának. A jegybank a kamatok révén szabályozza pénzmennyiséget, de ez csak közvetve és bizonyos késéssel hat. (A megtakarítói, befektetői, termelési, készletezési, devizavételi és eladási, bér-megállapítási és termékárakra vonatkozó döntésekre.)

Mit nem lehet egyszerre tenni? – nem lehet egyszerre nyitott tőkepiac, rögzített árfolyam-rendszer és önálló kamatpolitika.

→ A lebegő árfolyam-rendszerben lehet önálló kamatpolitikája a központi banknak, de nem képes szabadon megszabni a nemzeti valutának más valutákkal szembeni átváltási arányait. (Lehet, hogy az árszint kiegyensúlyozott, de az árfolyamok ingadoznak.)

Lebegő árfolyam-rendszerben az árfolyam értékét a hazai és nemzetközi valuták iránti piaci kereslet és kínálat szabja meg, a jegybank a devizapiacot tekintve passzív.

Kötött, vagy irányított árfolyam-rendszerben a valuta hivatalos árfolyamát a jegybank határozza meg.

A magyar árfolyamrendszer

Magyarországon az utóbbi időben három jól elkülöníthető árfolyamrendszert alkalmaztak. 1990-1995 között a **rögzített, de kiigazított árfolyamrendszer** volt érvényben. Lényege: a forint árfolyamát meghatározatlan időre rögzítették a valutakosárral szemben, de az MNB által szükségesnek tartott időközönként a forintot leértékeltek. Ezeket a leértékeléseket a folyó fizetési mérleg és az infláció szabta meg. 1995-től felváltotta ezt a rendszert a **csúszó leértékeléses rendszer**. Előre meghirdetették az éves és havi leértékelések tervét, s az árfolyam csak a jegybank által meghatározott szűk ($\pm 2,25$ %-os) lebegési sávban ingadozott. A cél az infláció megakadályozása volt, de így a meghirdetett leértékelés előre rögzítette annak mértékét, hogy a forint mennyit veszít értékéből. Ez éppen hozzájárult az infláció megszokottá válásához. Ez a csúszó árfolyamrendszer azonban a nemzetközi szabályokkal sem fért össze. Ezért 2001-től a kormány és az MNB döntése alapján a forintnak az euróhoz viszonyított árfolyamát az akkori árfolyamérték ± 15 %-os sávjában hagyják „lebegni”. **Széles sávú lebegtetés.** Egy ilyen széles sáv akár 30 %-os mozgást is megenged.

A pénzügyi rendszer

Pénzügyi rendszer: az a rendszer, amely kapcsolatot teremt a megtakarítások létrehozói és azok felhasználói között, a megtakarított pénz kínálata és a beruházási (befektetési) és egyéb kölcsönök, tőkék kereslete között.

A pénzügyi rendszer központi eleme a **pénzügyi piac**: ahol a pénz használati joga cserél gazdát meghatározott feltételekkel, megszabott ideig. Aszerint, hogy milyen lejáratú (idejű) ügyleteket kötnek, a pénzügyi piac két részre osztható:

→ **pénzpiac** - rövid lejáratú kölcsöntőkék forognak

→ **tőkepiac** - hosszú lejáratú tőkék forognak

A megtakarítók és befektetők nem közvetlenül találkoznak, hanem **közvetítő rendszeren keresztül: különböző pénzintézetek révén.**

Monetáris közvetítők: a kereskedelmi bankok, nem monetáris közvetítők: a különböző pénzügyi vállalkozások (pl. befektetési alapok, biztosítók, nyugdíjalapok).

A tőkepiac központi eleme a **tőzsde**: ahol az értékpapírok cserélnek gazdát bankári közvetítés nélkül. (Az értékpapír-tőzsde mellett létezik áru-tőzsde is.)

A pénzügyi rendszerek típusai:

1. Bank-központú pénzügyi rendszer – kereskedelmi bankok, mint alapintézmények. De egyre inkább jellemzőek a szakosodott bankok: **betétgyűjtő** (hitelnyújtó és számlavezető) bankok, valamint **beruházási** (investment bank) típusú bankok, amelyek kötvény-kibocsátásokra, üzleti befektetésekre és egyéb, viszonylag kockázatos ügyletekre szakosodnak.

Univerzális bankoka saját keretein belül mindkét típusra jellemző műveleteket is végez.

Manapság azonban egyre erőteljesebben a **tőkepiaci intézmények** elégítik ki a tőkeigényt: a tőzsdék, az értékpapír-kereskedő cégek, a beruházási bankok és pénzügyi vállalatok. Oka: világszerte egyre inkább látszik az eltolódás a hagyományos pénzpiaci termékektől az **értékpapírok** irányába.

Az értékpapírok és kereskedelmük

A tőzsde is tulajdonképpen egy piac – azaz cserehely – ahol olyan árura kötnek üzletet, amely nincs is jelen, s a vásárló nem is akarja megtartani magának, hanem nyereséggel tovább akarja adni. A tőzsde az áruk, pénzek, értékpapírok koncentrált kereskedésének helye, ahol szabványosított reáljavak (termékek) és pénzügyi termékek tömeges kereskedése történik, mind tényleges adás-vételi szándékkal, mind pedig árumozgással nem járó műveletek formájában spekulációs céllal. A tőzsdei szabályozás szigorú: meghatározott időben és helyen, megfelelő jogosultsággal rendelkező személyek adhatnak és vehetnek, meghatározott feltételekkel.

Tőzsde-típusok:

- **árutőzsde**: fizikai áruk cseréjétörténik,
- **értéktőzsde**: értékpapírok, devizák, ill. nemesfémek cseréje történik.
- **Szolgáltatás-tőzsdék**: biztosítások (ez újabb keletű)

Milyen ügyleteket lehet kötni a tőzsdén?

► **azonnali (prompt)**

► **határidős (termin)** ügyleteket.

Az eredeti termékek adás-vétele kiegészülhet **származtatott (derivatív)** ügyletekkel – az áruk, értékpapírok, devizák értékváltozásai alapján számított indexek, pénzügyi termékek, jogok: részvényindexek, kötvényindexek, a határidős deviza-adásvételek, a pénzügyi termékekhez kapcsolódó adás és vételi jogok.

Tőkepiac → **tőkeértékű jogok adás-vétele.** Tartós betétek, hosszú lejáratra nyújtott hitelek, pl. a megtakarított pénzt lejárat nélkül „költsi el” részvény-vásárlásra, vagy egy vállalkozásba fekteti be tőkét. Ide sorolhatók a vállalati és állami kötvények, záloglevelek.

Értékpapír-piac → számlakövetelések.

Értékpapír típusok:

- **hozam szerint** → nem kamatozó, fix kamatozású, változó hozamú és vegyes formák
- **lejárat szerint** → rövid (1 évnél nem hosszabb kincstárjegyek, betétjegyek, letéti jegyek), közép (1-5 éves vállalati kötvények, jelzáloglevelek, államkötvények), lejárat nélküli pl. részvények.
- **közforgalomban megjelenik-e** → nyilvános, zártkörű, magánjellegű.

Az értékpapír-piac számos ponton találkozik a pénzpiaccal és a tőkepiaccal.

XI. DÖNTÉSELMÉLET - A RACIONALITÁSON TÚL?

1978-ban **H. Simon** közgazdász professzor azért kapott Nobel-díjat, mert meghaladta azt a fajta közgazdaságtani modellben való gondolkodást, amely minden tényezőt a racionálisan cselekvő "gazdasági ember" cselekvéseként ír le: azaz úgy, mintha minden cselekvését a haszon maximalizálása irányítaná.

Milyen a közgazdasági értelemben vett „racionális ember”? A haszon maximalizálásra törekszik, és csak a legjobb megoldásokat fogadja el. Ez azonban a valós életben, a gazdasági cselekvés ezernyi területén mégsem érvényesül.

Nevéhez fűződik a **korlátozott racionalitás elmélet**, amit ma már mindenki komolyan vesz, és enélkül egyáltalán nem érthetőek pl. a bizonytalan helyzetben hozott döntések, vagy a nagy horderejű társadalmpolitikai döntések, amelyek jóindulattal sem mondhatók racionálisnak, minden alternatívát figyelembevevőnek. Mi hát a baj velük? Egyáltalán hogyan hozunk döntéseket? Mi jellemző a mindennapi ember mindennapi döntéseire, s a vállalati vezetők döntéseire, s a politikusok, közigazgatási szakemberek döntéseire? Hogyan tudjuk leírni ezeket a döntéseket? Hogyan oldjuk meg a problémákat, hogyan oldjuk meg a "szüksős erőforrások" elosztását? Tényleg minden esetben a haszon maximalizálására törekszünk? Vajon kinek a hasznát vesszük figyelembe, s milyen időkeretek között?

Hogyan döntünk, amikor ténylegesen nagy pénzekről, erőforrások elosztásáról kell döntenünk? Hogyan kezeljük a konfliktusokat, a probléma-megoldás során?

Nem fogunk tudni minden kérdésre válaszolni, csak néhány terelő cöveket tudunk elhelyezni tovább gondolás céljából.

A korlátozott racionalitás esetei

"A racionalitás akkor korlátozott, ha nem beszélhetünk mindenre kiterjedő ismeretekről, ha nem ismerjük az összes alternatívát; ha bizonytalanok vagyunk fontos külső események bekövetkeztét illetően, s nem tudjuk kiszámítani a döntéseink minden következményét." (Simon, 39.o.)

Alapvető probléma abból adódik, hogy eléggé nagy szakadék van a döntések valóságos környezete és a cselekvés szereplői által ténylegesen észlelt környezet között. S a cselekvők akkor racionálisak, ha nem esnek pánikba attól, hogy tudják: csak bizonyos tényezőket képesek számba venni, felmérni, s ebben a korlátozottan észlelt környezetben mégis hoznak döntéseket.

Keresés és megelégedésre törekvés - mint két kulcsfogalom: ha nem állnak rendelkezésre "eleve adott" alternatívák, keresnünk kell azokat, s addig keresünk, míg meg nem elégedünk az éppen eléünk kerülővel. Nem vizsgálunk meg minden szóba jöhető alternatívát, s azoknak minden következményét. A döntéshozónak vannak előre kialakult aspirációi, arra vonatkozóan, hogy mit tekint *elfogadható alternatívának*. Mihelyt talál egy ilyet, *abbahagyja a keresést: megelégszik az aspirációs szintjének megfelelő alternatívával*. (Az aspirációs szintekről a pszichológia tud sokat mondani, többek között azt is, hogy állandóan változik.) Ha jóindulatú a környezet, az aspirációs szint is magasabb, ha ellenséges, a szint csökken.

Kutatások - viselkedés-lélektaniak, döntéselméletiek - a következő kérdéseket tették fel, ami megkérdőjelezte a klasszikus közgazdaságtant, ill. megalapozta a korlátozott racionalitás elméletét:

1. Vajon az emberek - egyszerű döntési helyzetekben vajon a várt hasznosság maximalizálásra törekednek-e?
2. Milyenek az emberi döntéshozatal belső folyamatai?
3. Hogyan történnek szervezeti és gazdasági döntések a valóságban?

4. Hogyan viselkednek a vállalatok a döntési helyzetekben?
5. Hogyan döntünk az idő szorításában, az erőforrások szűkössége mellett?
6. Hogyan kezeljük a "rendelkezésre álló információkat"? És hogyan válogatunk közülük?
7. Hogyan tudjuk csoportosítani az információkat, hogyan tudjuk hozzárendelni az alternatívákhoz? Hogyan választjuk ki, hogy mit nevezünk "szóba jöhető" alternatívának?
8. Fel tudjuk-e mérni az összes - általunk feltárt - alternatíva összes következményeit?
9. Össze tudjuk-e mérni az alternatívákat? Milyen szempontokat alakítunk ki az összemérésre? Ezeket a szempontokat mikor dolgozzuk ki? Változnak-e a szempontok? Változnak-e az értékelési kritériumok?
10. Meddig terjed a "szemhatárunk"? Vannak-e az általunk - döntéshozó által - kialakított "elfogadási határvonal" kívül is alternatívák?
11. Ha "megelégedtünk" egy kiválasztott döntési alternatívával, akkor minek alapján állítjuk, hogy "jó döntés" született? Mi a jó döntés kritériuma?
12. Hogyan döntjük el, hogy mikor kell abbahagyni a keresést?
13. Végül is a kérdések kérdése: hogyan vagyunk képesek egyáltalán dönteni, egy számunkra ténylegesen áttekinthetetlenül bonyolult világban, ahol a ránk zúduló információ áradat csak az illúzióját teremti meg annak, hogy ezt az óriási információhalmazt egyáltalán fel tudjuk fogni!

Ezekre a kérdésekre csak vázaltszerűen tudunk válaszolni, de lényegében az összes társadalompolitikailag, gazdaságpolitikailag fontos döntéseknél felmerülnek ezek a kérdések.

A bonyolultság leküzdése:

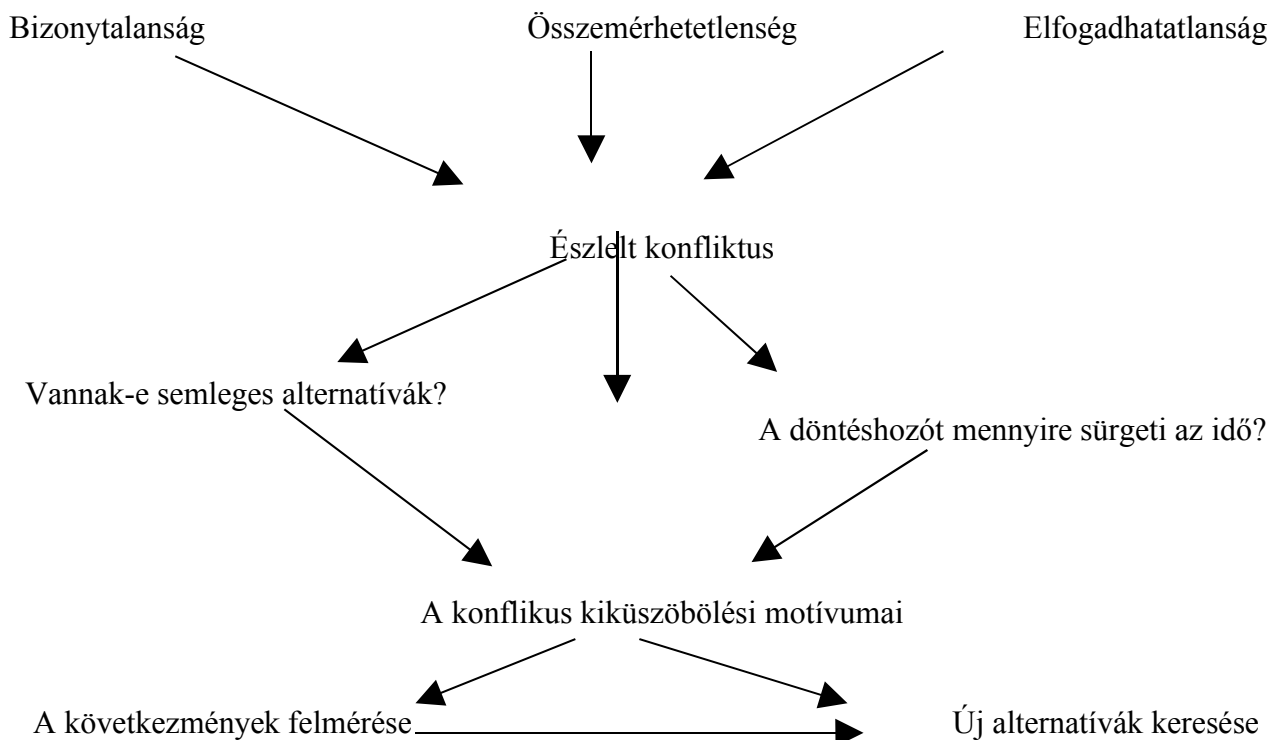
- "ágak és korlátok" (branch and bounds) módszer - az optimális értéket egyre szűkebb korlátok közé szorítja, s így a keresés az ígéretesnek tűnő problématerre korlátozódik.
 - közelítő eljárások keresése: a megoldással szemben támasztott követelmények csökkentése révén.
- Lényegében minden döntés bonyolult rendszerekben zajlik. (Hierarchikus, szimbolikus és társadalmi rendszerek)

A figyelem mint szűkös erőforrás:

- csak bizonyos vonalon futunk végig a keresésben - figyelmen kívül hagyunk másokat, mert korlátozottak a "figyelem-kapacitások". Szelektálunk a "fontos és nem fontos" dolgok között.
- Próba-szerencse módszerek alkalmazása.

Konfliktus mint döntési helyzet

Alternatívák esetében: elfogadhatatlanság, összemérhetetlenség, bizonytalanság.

Elfogadhatatlanság: ismerjük az összes cselekvési alternatíva lehetséges következményeit, s különösebb nehézség nélkül meghatározható a legjobb alternatíva, de ez elfogadhatatlan. → új irányban kell keresni.

Összemérhetetlenség: ismerjük az a következményeket, de nem tudjuk meghatározni, melyik a legjobb alternatíva.

Bizonytalanság: nem ismerjük az alternatívák következményeit.

Hogyan küszöböljük ki a fenti konfliktushelyzeteket?

1. Ha nem találunk elfogadható alternatívát, magát az „elfogadhatósági” szintet, vagy kritériumot változtatjuk meg. Kérdés: mennyi kudarcot kell átélnünk, hogy megváltoztassuk az aspirációs szintet? (Hányszor kell a „szőke nőben” csalódnunk, hogy egy barna után nézzünk?) Befolyásoló tényező: vannak-e semleges alternatívák, és mennyire sürget az idő?
2. Ha összemérhetetlenségből fakad a döntési konfliktus, akkor a választás a figyelemtől, az időtől fog függeni, ill. az alternatívák felmerülési sorrendjétől.
3. Ha bizonytalanságból ered a konfliktus, akkor az egyén megpróbálja előbb a bizonytalanságot leküzdeni. Mozdósítjuk a múltbeli tapasztalatokat.

Mi jelenti a probléma-megoldás, azaz a döntés kulcskérdését?

Szokratész megfogalmazásában: „...és hogyan akarod felkutatni azt,... amit egyáltalán nem ismersz? Hogyan kutathatsz olyasvalamit, amiről nincsen ismereted? Vagy ha a lehető legjobban eltalálsz a helyeset, honnan fogod tudni, hogy az az, amit azelőtt ismertél?”

Problémáink jó része → **rosszul strukturált probléma.**

Döntéshozatal, mint a „keresztülevickélés” tudománya (Ch. Lindblom)

Ch. Lindblom hívta fel először a figyelmet 1959-ben, a Public Administration Review-ben megjelent tanulmányában („The Science of Muddling Through”), hogy a hagyományos, racionális emberképen alapuló döntéshozattal „bajok vannak”. Bizonyos helyzetekben, társadalompolitikai kérdéseknél, nagy horderejű problémák megoldásában, az idő sürgetésében, és a tényleges közigazgatási, államigazgatási döntéseknél másfajta módon döntenek. Azt is lehetne mondani, hogy elindította azt a viselkedéstudományi alapú és alternatív közgazdasági gondolkodásmódot, amelyben arra próbálnak választ keresni, hogyan zajlanak a valóságban ezek a döntések. Néhány gondolatát – mely ma is érvényes és jellemző a döntések gyakorlatában érdemes összegezni, és felvázolni.

Hogyan dönt az az államigazgatási vezető, akinek a feladata az inflációs politika megfogalmazása? *Először összegyűjti és sorrendbe állítja az összes ide vonatkozó értéket (gazdaság- és társadalompolitikai): teljes foglalkoztatottság, kis bankbetétek védelme, az államháztartási mérleg egyensúlya, a tőzsdekrach megelőzése, az elszegényedés, ill. egyes társadalmi csoportok leszakadásának megakadályozása, stb. Ezek után számba veszi az összes lehetséges politikát, aszerint, hogy ezekben az értékekben mennyire hatékony. Ez óriási kutatómunkát jelent. Ezek után hozzálatna az alternatívák összehasonlításához. S ebben a pillanatban láthatóan összekeverednek a célok és az értékek: az egyes alternatívákat nem tudja anélkül értékelni, hogy melyik értéket és melyik célt hova rangsorolja.*

Ráadásul olyan bonyolultak ezek a kérdések, hogy a cél eléréséhez vezető utak számtalan elméleti kutatást és modellezést igényelnek. Ezért számos alternatívát, és annak következményeit nem veszi figyelembe. Mégis döntenie fog. Hogyan? Apró lépéseket és összehasonlításokat tesznek, a figyelmet a kedvezőbb alternatívák, vagy éppen a felmerülés sorrendjében első helyeken álló változatokat fogják előnyben részesíteni. Mindazonáltal úgy tesznek, mintha egyszerű problémát

Racionális, átfogó (gyökér) módszer	Sorozatos korlátozott összehasonlítások (ág) módszer
1. Az értékek és célok tisztázása elválik az alternatív politikák elemzésétől, s rendszerint az elemzés előfeltételét jelenti. 2. A politika megfogalmazását cél-eszköz elemzéssel közelítik meg: először a célokat különítik el, azután keresik az elérésükhöz szükséges eszközöket. 3. A „jó” politika kritériuma az, hogy megmutatható, ez a legalkalmasabb eszköz a célok eléréséhez. 4. Az elemzés átfogó, minden fontos tényezőt figyelembe vesznek. 5. Gyakran nagyon erősen támaszkodnak az elméletre.	1. A célok és értékek kiválasztása és a szükséges cselekvés elemzése nem válik szét, hanem szorosan összefonódik. 2. Mivel az eszközök és célok nincsenek elválasztva, a cél-eszköz elemzés használhatatlan, vagy korlátozott. 3. A „jó” politika kritériuma csak az, hogy a különböző elemzők egyetértének a politikában (anélkül, hogy egyetértének abban, hogy ez a legmegfelelőbb eszköz a kitűzött célhoz.) 4. Az elemzés erősen korlátozott: - fontos, lehetséges következményeket mellőznek, - fontos, lehetséges politikai alternatívákat mellőznek, - fontos, kapcsolódó értékeket hagynak figyelmen kívül. 5. A sorozatos összehasonlítások nagymértékben csökkentik vagy szükségtelenné teszik az elméletre való támaszkodást.

Mindennapjainkat átszövik a **döntési helyzetek** – azaz a **cselekvési alternatívák közötti választások**. Vannak látszólag egyszerűbb és bonyolultabb döntési problémák, s gyakran az egyszerűnek látszó problémákról kiderül, hogy nehezen oldhatók meg. Sokszor a tüneti jelenségek megoldására törekszünk, anélkül, hogy elkészítenénk egy diagnózist, és a problémák mélyére ásnánk.

A döntéseket legtöbbször bonyolult helyzetekben kell hoznunk, amikor:

- sürget az idő,
- korlátozottak az erőforrások,
- barátságtalan a környezet,
- sokféle bizonytalanság nehezíti az értékelést,
- összemérhetetlenek vagy elfogadhatatlanok az alternatívák,
- nem tudjuk felmérni, sőt még csak belátni sem az összes választási lehetőséget
- nem egyértelműen megfogalmazottak a célok és az értékek,
- nincs lehetőség globális áttekintésre.

Ilyenkor **döntési konfliktus keletkezik**.

A döntés cselekvésre vonatkozó választást jelent → a döntéshozó választ az általa jónak ítélt cselekvési lehetőség közül, de a megoldás helyessége előre nem látható, és nem kísérletezhető ki, a következmények beláthatatlanok és bizonytalanok.

Kiküszöbölhetőek-e ezek a konfliktusok?

Gyakran kísérletet teszünk erre: → **vannak-e semleges alternatívák,**

→ **mennyire sürget az idő: azaz lehetséges-e időben eltolni a döntést.**

Megelégedésre törekvés, mint döntési módszer:

→ Leegyszerűsítjük a problémákat, nem veszünk tudomást róla, egy tényezőre egyszerűsítünk, analógiákat keresünk, a múltbéli tapasztalatokat kivetítjük a jelenre, ok-okozati magyarázatokat keresünk ott is, ahol ilyen nincs.

→ Megváltoztatjuk az ún. „aspirációs” vagy elfogadhatósági szintet: azaz egyre lejjebb megyünk az elfogadhatóságban.

Mit mérlegelünk a döntési helyzetekben?

→ a választási lehetőségeket,

→ az események bekövetkezési valószínűségét,

→ az események hasznát és kárát.

Az események bekövetkezési valószínűsége:

A köznapi életben elég sok esetben meg tudjuk becsülni egy eseményről, hogy bekövetkezik-e vagy sem. A legjobb példa a meteorológia: előrejelzéseiben időjárási bekövetkezési valószínűségeket jelez. A legmodernebb eszközökkel sem tudja azonban teljes pontossággal előre jelezni egy nagyobb vihar jövetelét mondjuk egy nappal korábban.

Ha egy főiskolai hallgató nem tanul a vizsgára, akkor nagy a valószínűsége, hogy megbukik a vizsgán, de lehet szerencséje is, és fordítva.

Ha újabb olajmezőket tárnak fel, akkor nagy valószínűséggel csökken az olaj ára, kivéve, ha az olajtermelők nem döntenek úgy, hogy visszafogják a kitermelést, és ezzel magas szinten tartják az árakat.

És sosem lehet előre tudni, hogy miből lesz sikerkönyv, vagy sikerfilm...

Pedig komoly közvélemény kutatási rendszereket működtetünk, s mégsem sikerül pontosan előre jelezni, hogy milyen lesz konkrétan egyé-egy választás eredménye.

Vajon mi ennek az oka?

Ha emberi cselekvésre vonatkozó valószínűségi becsléseket teszünk, akkor a viselkedésünkben rejlő szubjektivizmus miatt inog ez a becslés.

Ha gazdasági történésekre vonatkozik, részben az emberi magatartás, részben a háttérben húzódó gazdasági érdekcsoportok döntései miatt nem sikerül a becslés.

A kockázatok kezelése:

Nem tudjuk igazán felmérni sem társadalompolitikai, sem köznapi értelemben a lehetséges kockázatokat. Miért?

- Szubjektív valószínűségeket becsülünk, mert bonyolult társadalmi, szervezeti problémáknál ***nincsenek előzetes gyakoriságok.***
- ***Nincsenek adatok*** az események minden következményéről.
- Nem tudjuk kezelni a ***kis valószínűséggel bekövetkező eseményeket.***
- Megoldatlan pszichológiai problémák merülnek fel (pl. hogyan alkotunk ítéletet bizonytalanságban, hogyan látjuk aa bizonytalanságot?) Problémát okoznak a mindennapi élet egyszerűsítő stratégiái.
- Az új információkat kevésbé használjuk ki.
- A kockázatokat az ***ismertség alapján*** nézzük, amit nem ismerünk, azt figyelmen kívül hagyjuk.
- ***Személyes érintettség szerint értékelünk.***

XII. VÁLLALKOZÁSOK TERVEZÉSE I. (A vállalkozói folyamat) Gyakorlati lépések

1. A vállalkozói folyamat szakaszai

1.1. A lehetőségek felismerése és értékelése

- A lehetőségek felismerése és értékelése – honnan tudhatjuk, hogy az adott ötlet „piacképes”?
- Saját képességek és erőforrások felmérése, feltérképezése: miben vagyunk jártasak és milyen embereket tudunk bevonni ?
- A felmerült ötletek elemzése.
- A lehetőség időtartamának becslése.
- Melyek a személyes célok, s hogyan egyeztethető össze egy lehetséges vállalkozás céljaival.
- Hever-e az utcán vállalkozási lehetőség?

1.2. Stratégia kialakítása

A lehetőség értékelése: stratégia –kialakításának elemei:

- a makrokörnyezet elemzése,
- piackutatás (szegmentálás)
- a mikrokörnyezet elemzése – versenytársak, szállítók, helyettesítő termékek, vevők)
- hozzáférhető erőforrások
- kockázatok

Jövőkép – célok – tevékenységek – időbeli eloszlás

Költségbecslés

1.3. Üzleti terv készítése

AZ ÜZLETI TERV

Az üzleti terv célja:

- **összefoglalja**, hogy mit kell tennünk a siker érdekében, milyen lépéseket, hogy gazdaságilag életképes legyen a vállalkozás. Nemcsak vállalkozásnál érdemes ezt megtenni, egy hosszabb távú elképzelés összefoglalását, és a konkrét lépéseket tartalmazza.
- Mikor érdemes:
 - kezdő vállalkozásnál,
 - jelentős beruházás, hitelfelvétel, változtatás előtt
 - külső finanszírozót keresünk, forráshiányos helyzetben
- összefoglalja a vállalkozás **jövőképét**, az üzletre vonatkozó elképzeléseket, és bizonyítani akarja azoknak az **életképességét, realitását**.
- reális adatokon alapul.
- **segíti** a vállalkozás belső érintettjeit a kezdeti időszak céljainak, tennivalóinak megfogalmazásában,
- **útmutatóul** szolgál a tervező tevékenységhez, s annak eldöntésében ,hogy milyen erőfeszítéseket tegyen,
- **eszköz a saját információs rendszer ellenőrzéséhez**,
- **előírásként is szolgálhat** finanszírozási problémák kidolgozásához, megoldásához (pl. ha egy bankhoz adjuk be)
- az üzleti terv készítése, előkészítése során végiggondolásra késztet,

- a tervezés egyúttal **önértékelés** is, méghozzá az alábbi pontok szerint:
 - van-e értelme az elképzelésemnek,
 - hogyan fog működni az üzlet,
 - lesznek-e ügyfeleim erre a tevékenységre,
 - képes lesz e az üzlet a fogyasztók igényeit kielégíteni,
 - hogyan lehetek hatékonyabb üzlettársaimnál

Az üzleti terv tartalma és szerkezete:

• szakértelem, szakszerűség, felkészültség, dokumentáció •

- A terv megvalósításáról szóló **összefoglalás** röviden bemutatja a vállalkozást, a tevékenységet, az igényelt befektetést, életképességet és megvalósíthatóságot
- **Üzletági és iparági elemzés** elemezni kell a „külső környezet” részeként az adott iparágat, szolgáltatási ágazatot, piacelemzés.
- **Mennyiségi elemzés** során bemutatni a vállalkozás múltját és jelenét a számok tükrében.

VÁLTOZATOK AZ ÜZLETI TERV SZERKEZETÉRE

I. Hagyományos modell

1. BEVEZETŐ OLDAL:

Ez az oldal röviden, tartalomjegyzékszerűen összefoglalja, hogy mit tartalmaz maga a terv, a vállalat neve, címe, telefonja, a jellege (mivel foglalkozik).

2. ÖSSZEFOGLALÓ FEJEZET:

Rövidített, tömör formában, 2-3 oldalon meggyőzően megvilágítja a lényeges pontokat: a vállalkozás természete, a szükséges finanszírozás, a piac felvevőképessége, és annak indoklása, hogy miért számítunk piaci sikerre. Ezt a 2-3 oldalt fogja pl. a befektető elolvasni ahhoz, hogy eldöntse, hogy egyáltalán érdemes-e energiát befektetni abba, hogy foglalkozzon az üggyel.

3. AZ IPARÁG - ANNAK AZ ÁGAZATNAK - AZ ELEMZÉSE, AMELYBEN A VÁLLALKOZÁS/SZERVEZET MŰKÖDIK:

A kellő összefüggésrendszer felrajzolása, a trendek és kilátások, a versenyhelyzet és versenytársak feltérképezése, előrejelzések.

4. A VÁLLALKOZÁS LEÍRÁSA:

A vállalkozás mérete, a tervezett új tevékenységek, az iroda, a személyzet, maga a teljes szervezet leírása.

5. A MEGVALÓSÍTÁSI TERV – MIT AKARUNK:

Mit csinálunk, milyen eszközökkel

6. MARKETINGTERV:

Az üzleti terv egyik legfontosabb része, amelynek alapján döntenek. A terv készítője felvázolja, hogyan képzel el a forgalmazást és értékesítést, hogyan alakítja ki az árat, milyen akciókat képzel, milyen reklámeszközöket tervez, hogyan vezeti be a terméket/szolgáltatást, hogyan látja a a különböző termék-életciklusban mindezt?

7. SZERVEZETI TERV:

A szervezeti felépítés, tulajdonforma, belső információs hálózat leírása.

8. KOCKÁZATBECSLÉS:

A vállalkozásnak mindig szembe kell nézni az üzleti kockázatokkal. Fontos, hogy felismerjék, s megoldási, kockázatkezelési módokat dolgozzanak ki, ezt kell ennek a résznek tartalmaznia.

9. PÉNZÜGYI TERV:

Nyitó mérleg, nyereség-veszteség számítás, a pénzforgalomra vonatkozó becslések, az első év végére tervezett zárómérleg, s további éveket.

10. FÜGGELÉK:

Háttéranyagok, dokumentációk, levelek, piackutatási anyagok, szerződések, szállítók ajánlatai, referenciák, stb.

II. PIAC CENTRIKUS ÜZLETI TERV:

1. ÖSSZEGEZÉS

2. AZ ÜZLETI VÁLLALKOZÁS CÉLJA

3. FŐBB ELŐÍRÁNYZATOK

3.1. A termelés

3.2. Marketing

3.3. Pénzügyek

3.4. Személyzeti ügyek

4. PIACI ÖSSZKÉP

5. MARKETINGTERV

6. TERMELÉSSZERVEZÉS

7. SZERVEZETI FELÉPÍTÉS ÉS SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY

8. A VEZETÉS

9. PÉNZÜGYI PROGNÓZIS

* * *

VÁLLALKOZÁS BEINDÍTÁSÁHOZ SZÜKSÉGES LÉPÉSEK

Gyakorlati lépések listája – avagy türelemjáték a cégbeindításnál

1. Társasági szerződést, alapító okiratot írni, ügyvéddel ellenjegyeztetni. Több példányban! (Cégbejegyzési kérelemhez, APEH-hez, bankhoz kell.)
2. Egyéni vállalkozónál – **vállalkozói igazolvány** szükséges. (Lakóhely szerint illetékes okmányiroda adja ki.)
3. A vállalat elnevezése (cégnév 3 fő része: vezérnév –alaptevékenység – jogi forma megnevezése)
4. Bélyegző készíttetése.
5. Közjegyzőnél el kell készíttetni az **aláírási címpéldányokat**. (Ezeket az adóhatóságnál, a cégbejegyzésnél és a banknál le kell adni).
6. SZJA szerint a tevékenységi listát összeállítani.
7. KSH számot kérni.
8. Adószámot kérni.
9. Társadalombiztosítási azonosítót kérni.
10. Bankszámlát nyitni, bankszámlaszerződést kötni.
11. A szükséges alaptőkét a számlára befizetni.
12. Számlakönyvet nyitni – milyen számlát fogad el az APEH, hogyan kell számlát kitölteni?
13. Adózási naptárat csinálni – mikor milyen adókat kell bevallani és befizetni.
14. Társadalombiztosítási járulékok naptára – befizetési kötelezettségek.

Gyakorlati példa: cégbejegyzési kérelem, társasági szerződés

XIII. VÁLLALKOZÁSOK TERVEZÉSE – II. A MARKETING SZEREPE

Philip KOTLER: Marketing management c. könyve minden vállalkozásba kezdő, gyakorló vezető számára kiindulópont: az ő nevéhez fűződik a marketing szemlélet fontosságának felismerése. Sokan, sokfelét írtak már erről, szinte minden nagyobb vállalatnál már külön osztály, vagy külön személy foglalkozik a cég marketing feladataival, a mindennapi életben is eléggé elterjedt a fogalom. Vizsgáljuk meg közelebbről, mit jelent a szemlélet, a tervezés és hogyan valósul meg a gyakorlatban?

1. A marketing gazdasági szerepe:

- ▶ feltárja és elemzi a kielégítetlen szükségleteket és igényeket,
- ▶ méri és értelmezi jelentőségüket,
- ▶ eldönti, hogy milyen célokat tudna a szervezet a legjobban teljesíteni,
- ▶ meghatározza a piacokhoz legjobban illeszkedő termékeket és szolgáltatásokat, programokat,
- ▶ a szervezet tagjainak figyelmét felhívja a fogyasztó-központú gondolkodásmódra.

A marketing nem azonos az ötletes termék-értékesítési módszerekkel!

Piacorientált gondolkodást jelent, a mai globális és nehéz piaci versenyhelyzetben, ahol nem egyszerűen a „piacra kell betörni”, hanem igen nagy feladat piacon maradni. Ehhez nem csupán reklám kell, hanem megbízhatóság, korrektség, minőség, vevőszolgálat, a fogyasztók igényeinek felmérése, a társadalmi-gazdasági környezet ismerete.

2. Marketing alapfogalmak:

Folyamata:

Szükségletek, Igények, kereslet	→ Termék	→ Hasznosság, Érték, Elégedettség	→ Cserügyletek, Kapcsolatok	→ Piacok	→ Marketing
---------------------------------------	----------	---	--------------------------------	----------	-------------

A marketing a tervezésnek és a végrehajtásnak az a folyamata, melynek során elképzelések, áruk, szolgáltatások teremtése, árazása, ösztönzése és elosztása megy végbe annak érdekében, hogy a cserén keresztül megvalósuljanak az egyéni és a szervezeti célok. (Kotler)

3. Marketingtervezési lépések

3.1. Stratégiai tervezés

Relatív piaci részesedés mérése: egy adott vállalat különböző termékeinek piaci részesedésének jellemzésére **4 típust** különböztetünk meg.

- A. Kérdőjelek:** azok a termékek, amelyek a gyorsan bővülő piacokon működnek, relatív piaci részesedésük alacsony. A legtöbb üzleti vállalkozás kérdőjelként indul. A kérdőjelek sok befektetést igényelnek, és folyamatosan értékelni kell, hogy megéri-e a befektetést.
- B. Sztárok:** A befutott kérdőjelekből válnak sztárokká. A gyorsan bővülő piac főszereplője. Nem feltétlenül nyereségesek, de azzá válhatnak, még mindig sok befektetést igényel.
- C. Fejőstehenek:** Amikor a piac bővülése 10 % alá esik, a sztárokból fejőstehenek válnak. A piac nem bővül, nem kell kapacitásbővítésre gondolni, ez az üzletág (termék) tarol a piacon, nyereséges, de előfordulhat, hogy megjelennek erős versenytársak a piacon, ezért új befektetés szükséges a meghatározó piaci pozíció megtartásához.

D. Sereghajtók: Gyengén növekvő piacon, alacsony piaci részesedéssel. Alacsony nyereséggel, időnként veszteséggel. Mindig meggondolás tárgya, hogy érdemes-e az adott üzletágot, termékeket megtartani.

A vállalatnak azt kell eldönteni, stratégiai tervezés során, hogy a fenti 4 típusú üzletággal kapcsolatban milyen döntéseket hozzon. **Célok – stratégia – költségvetés hozzárendelése az egyes típusokhoz.**

Célok típusai:

1. **Fejlesztés** – valamelyik üzletág esetében még a bevételről is le kell mondani a fejlesztés érdekében. Legtöbbször a **kérdőjelekhez** rendelhető cél.
2. **Szinten tartás** – az üzletág piaci részesedésének megtartása a cél. Ezt általában a magas hozadéku fejőstehenekhez rendelik.
3. **Felélés** – a hosszú távú hatások figyelmen kívül hagyásával a stratégiai üzletág rövid távú pénzbevételeinek növelése a cél. Meggyengült fejőstehén üzletágnál, vagy a sereghajtóknál, s kérdőjeleknél célravezető, ahol bizonytalan a jövő.
4. **Felszámolás** – az üzletág kiárúsítása, eladása a cél. A kérdőjeleknél és sereghajtóknál is célravezető, amelyek reménytelenül csak pénzt emésztnek.

3.2. A lehetőségek és veszélyek elemzése (külső-belső)

Lehetséges szempontok az osztályozáshoz:

- a vállalat közismertsége, elismertsége	erős – gyenge
- a piaci részesedés mértéke	erős – ygyenge
- hírnév a minőség kapcsán	erős – gyenge
- hírnév a szolgáltatások kapcsán	erős – gyenge
- gyártási költségek szintje	erős – gyenge
- értékesítési költségek szintje	erős – gyenge
- értékesítő személyzet színvonala	erős – gyenge
- területi elhelyezkedés	erős – gyenge
- tőkekölttség szintje	erős – gyenge
- nyereségesség szintje	erős – gyenge
- pénzügyi stabilitás	erős – gyenge
- a munkaerős elkötelezettsége és szakmai hozzáértése	erős – gyenge
- szervezeti működés	erős – gyenge
- rugalmasság, alkalmazkodóképesség	erős – gyenge

Üzletági stratégiai tervezés után egyes üzletágak piaci lehetőségeinek felkutatása,, célpiacok felkutatása és az azokhoz rendelhető cselekvési tervek kidolgozása jelenti a marketing tervezés folyamatát.

1.	2.	3.	4.	5.
Marketing-lehetőségek elemzése	Célpiacok felkutatása és szelektálása	Marketingstratégia kialakítása	Marketingprogramok kialakítása	Marketingműveletek megtervezése, végrehajtása és ellenőrzése

3.3.Marketing stratégia kialakítása

A marketing stratégia meghatározza azokat az átfogó elveket, amelyekre alapozva az üzletág teljesíteni kívánja célpiaci marketing elképzeléseit. Alapvető döntéseket jelent, amelyek a marketing kiadásaira, eszközrendszerére (marketingmix) és forrásainak szétosztására vonatkoznak.

Négytényezős marketingmix: (4P módszer) eladóra összpontosítva

Termék – ár – értékesítési hely – vásárlásösztönzés = Product – Price – Place – Promotion
--

E négy tényező elemzése. Ez a módszer a termelői, eladói oldalról fogják értelmezni a marketing lényegét. Ezeket az elemeket tartalmazó marketingstratégiák az eladóra koncentrálnak. Van azonban másik módszer is.

Négytényezős marketingmix: (4C módszer) a vevőre összpontosítva

Fogyasztói érték – minimális költség – hozzájárulás kényelme – párbeszéd = = Customer Value – Cost – Convenience – Communication
--

3.4. A marketingkörnyezet elemzése

A vállalat marketingkörnyezete a külső tényezők és erők összessége, amelyek befolyásolják a vállalat teljesítőképességét a megcélzott fogyasztókkal való kapcsolat fejlesztésében és megőrzésében.

Makrokörnyezeti dimenziók:

- demográfiai – születési ráta, korösszetétel, családszerkezet, háztartások megoszlása, népesség földrajzi elhelyezkedése, iskolai végzettség népességen belüli megoszlása, etnikai összetétel, egészségügyi helyzet
- gazdasági – reáljövedelem alakulása, megtakarítások-hitelek alakulása, kiadási szerkezet változása
- természeti – nyersanyagok szűkössége, energiaárak bizonytalansága, szennyeződés növekedése, élőhelyek szűkülése, környezet- és természetvédelem helyzete és érdekérvényesítő szerepe
- technológiai – technikai újítások robbanásszerű növekedése, egy-egy iparág fellendülése információrobbanás, kommunikációs rendszerek gyors mértékű fejlődése, kutatásra-fejlesztésre költött források növekedése, hadiipari technológiák a „békeiparágakban, egészségmegőrzés technológiai fejlődése
- politikai és jogi - az üzleti életet befolyásoló jogi szabályozása, az állam szerepe: költségvetési és monetáris politika, érdekérvényesítő csoportok hatása
- társadalmi – társadalmi mobilitás, rétegződés, a legfelső 10 % és a legalsó 10 % közötti különbségek, elszegényedés, nagy társadalmi különbségek éleződése, esélyek egyenlőtlensége életkor, település, nemi hovatartozás, családi háttér, iskolai végzettség, szakmai pozíciók, gyerekszám alapján
- kulturális – kulturális értékek, hagyományok, új értékek, értékörzés, értékátadás formái és intézményei, a fogyasztás kultúrájának változása, a szabadidő eltöltésének változása, felértékelődése

3.5. A fogyasztói piac elemzése

A fogyasztói piac elemzésének módszere: a „7 O” módszer:

Kik képezik a piacot?	Vevők	Occupants
Mit vásárolnak?	Termékeket	Objects

Miért vásárolnak?	Céljaik miatt	<i>Objectives</i>
Ki vesz részt a vásárlásban?	Szervezetek	<i>Organizations</i>
Hogyan vásárolnak?	Műveletekkel	<i>Operations</i>
Mikor vásárolnak?	Alkalmakkor	<i>Occasions</i>
Hol vásárolnak?	Boltokban	<i>Outlets</i>

A Vevő „fekete doboza” – lényegében minden reklám, minden vásárlásösztönző módszer erre irányul: megérteni a vásárlói magatartást, a vásárlói döntéseket, és hatni ezekre.

A legkényesebb kérdés: mi befolyásolja a vásárlói magatartást?

Összegezve: társadalmi, kulturális, személyes, pszichológiai jellemzők. Ezek mind hatnak a fenti 7 kérdésre.

- a fogyasztó társadalmi pozíciója: döntően meghatározza a pénzügyi kereteit, mennyit és mit költ, milyen szokásokat alakíthat ki. (De a pénz birtoklása önmagában még nem jelent biztos támpontot a fogyasztói szokásokra, pl. „újgazdag” rétegek és a hagyományos régóta vagyonos rétegek közötti különbségek.)

- a fogyasztó kulturális hovatartozása, szokásai, hagyományai: (pl. a protestáns hagyományok és fogyasztási szokások, puritán életvitel, vagy a falusi közösségek életmódbeli sajátosságai.)

- a fogyasztó vonatkoztatási csoportjai: kit szeretne utánozni, kire tekint, mely csoportokhoz szeretne tartozni, s ezt milyen külsődleges, esetleges fogyasztási sajátosságokkal támasztja alá. A divat és a sznobéria szerepe. A tényleges tagsági csoport hovatartozás és az aspirációs csoportok szerepe. (Különösen erős az öltözködési, látványos fogyasztási cikkek, életmódbeli szolgáltatások fogyasztásánál. Márka-örület.)

- a fogyasztó családi helyzete: a családi pozíciók, létszám, a gyerekek életkora, (Pl. a családi vásárlást megcélzó eladói stratégiák: hol mit érnek el a boltban, milyen termékeket kinek a nyelvén mutassák be, stb.)

- a fogyasztó képzettsége, foglalkozása: a választott termékeket és szolgáltatásokat befolyásolja, bár itt is kereshetünk a racionálisan elvárható magatartást egy esetleges presztízs-fogyasztás: számítógép az alsó képzettségi, de gazdag kategóriába tartozóknál.

- társadalmi presztízs, és státushelyzet: az emberek jóval többet költenek olyan termékekre, szolgáltatásokra, amelyeknek birtoklásával azt tudják önmagukkal elhitetni, hogy bizonyos társadalmi rangot, státust jelent. Szimbolikus fogyasztás.

- az életmód: szabadidő eltöltése, hobbi, közösségi élet, sportolás, munkavégzés, bevásárlási szokások.

Mindezeket állandóan kérdőívekkel és egyéb módszerekkel a piackutató szervezetek, vagy egy adott vállalat piackutató részlege vizsgálja és elemzi.

A kérdés mindig egyszerű és gazdasági: mit tegyünk, hogy egy új terméket a piacra dobjunk?

Gondoljunk csak egy új mobiltelefon bevezetésére – „fiatalos külső, árkedvezmények, „régit beszámítjuk”, minden technikai újdonságot tartalmaz, ez a telefon a legújabb generáció, a „jövő telefonja”, stb...

Vagy: kábeltv-szolgáltatók előfizetőket megnyerő akciói: „egyet fizet hármat kap: tv+telefon+internet”, családi kedvezmények, hűségjutalmak, stb...

A példák vég nélkül sorolhatóak!

A fogyasztó a különböző termékek esetében mindig eltérő szempontokat érvényesít: azaz a terméket tulajdonképpen tulajdonsághalmaznak tekinti. Pl: milyen a megvásárolható: *sajt, saláta, számítógép, hűtőgép, szekrény, lakás, kád, fodrászati szolgáltatás, színházi „szolgáltatás”, kávé, éttermi szolgáltatás, autó, ruha, stb...*

Minden egye termék esetében speciális tulajdonságok alapján fog dönteni, s az egyik termékre vonatkozó értékelési szempontot nem viszi át a másikkra, de: vannak preferenciái, ami meghatározza

minden döntését. Pl. kerüli a nem természetes anyagokat, ez az elv több termék esetében megjelenhet; nem szereti a feltűnő színeket, nem szereti a tömegáru, stb...

3.6. Marketingstratégiák a versenytársak piacán: eltérő vállalati piaci pozíciókban

Vállalatok csoportjai az adott piaci szektorban elfoglalt helyük szerint (A.D. Little felosztása):

1. **Domináns vállalat** –
2. **Erős vállalat** –
3. **Kedvező helyzetű vállalat** –
4. **Tűrhető helyzetű vállalat** –
5. **Gyenge vállalat** –
6. **Életképtelen vállalat** –

Ugyanez más megközelítésben (Kotler):

1. **Piacvezető vállalatok**
2. **Piackihívó vállalatok**
3. **Piackövető vállalatok**
4. **Piacmehúzódó vállalatok**

Néhány példa a különböző vállalati stratégiára:

1. Piacvezető:

Bővíti a piacot: új felhasználókat, új felhasználási módokat keresnek, megvédik piaci részesedésüket, s a részarányt növelik, ha a piac nem nő. (Pl. légitársaságok új utas rétegeket vonnak be; Johnson babasampon esete: nemcsak a babák, hanem a felnőttek is szeretnek azzal haját mosni, s a reklámokat a felnőttekre irányították.)

Új felhasználási módok, fokozott felhasználás.

A piaci részesedés megvédése – Coca Cola ↔ Pepsi Cola, Burger King ↔ McDonalds, Fuji ↔ Kodak, Yamaha ↔ Honda, Nokia ↔ Motorola, Pannon ↔ T-Com,

„Az ember nem bízhat abban, hogy az ellenség nem fogja megtámadni.” Kínai mondás → folyamatos újítás szükséges, offenzív magatartás. Pozícióvédelem önmagában nem elég, be kell törni új területekre.

2. Piaci kihívók:

A piaci vezetők mögötti másodvonal, az „üldözőboly”. (Pl. a Colgate, a Pepsi-Cola, Wizzair,). Felfutó vállalatok közül az offenzív magatartást választók. A legkeményebb verseny a legnagyobb fix költségű, jelentős készletezési költségű és stagnáló alapkeresletű ágazatokban van. Különböző támadási stratégiák: frontális, bekerítő, megkerülő, gerilla. Minden esetben a piaci részesedés megszerzése a cél. A fedetlenül hagyott piaci részek kitöltése.

3. Piaci követők:

Szoros és távolból követés: termékutánzás, nem a nyílt összeütközést választják. Lényegében a piacvezetőt követik, különböző módszerekkel. Szelektív követés: a vállalat innovatív ugyan, de kerüli a nyílt összeütközést, s a vezető stratégiáját követi. Ide sorolhatók a „parazita” termelők, az utánzatok gyártói: a megszólalásig hasonló termékeket gyártók. (Ld. kínai termékek, márkautánzatok: sportcipőknél, ruháznál, parfümőknél.)

4. Meghúzódók:

Kisebb vállalatok, a piac kis részére szakosodva. E cégek – a szakzsargon szerint – a „*piaci fülkét*” foglalják el, olyan kis helyeket, amelyre szakosodni tudnak. A nagyok számára nem jelentenek komoly veszélyt, nem támadóak.

Milyen egy ideális „piaci fülke”?

- elég nagy ahhoz, hogy vásárlóereje jövedelmezőséget biztosítson, lehetőség legyen növekedésre, a nagy versenytársak érdekei szempontjából elhanyagolható legyen, a vállalat legyen elég ügyes, hogy hatékonyan tudja kiszolgálni.

A meghúzóadás kulcsszava a szakosodás:

- * végső felhasználók szerint,
- * vertikális szintek szerint,
- * fogyasztói kör nagysága szerint,
- * földrajzi hely szerint,
- * termékcsoporthoz szerint,
- * termékjellemzők szerint,
- * minőség és ár szerint, (a piac alsó vagy felső végén)
- * szolgáltatás szerint, (különleges szolgáltatást nyújt)
- * értékesítési csatorna szerint („Lépj rá szőnyeg!”)

3.7. Marketingstratégiák a termék életciklusának különböző szakaszaiban

Egy áru forgalmazás történetében jellegzetes szakaszok különíthetők el. E szakaszoknak a marketingstratégia és jövedelmezőség szempontjából sajátos lehetőségei és problémái vannak. Egy vállalatnak mindig tudnia kell, hogy az adott terméke éppen milyen forgalmazási életszakaszban van.

Jellemzők.

- ▶ A termék élettartama véges. (már nem veszi meg senki.)
- ▶ A termék forgalmazása különböző szakaszokban különböző kihívásokat jelent.
- ▶ A termék életciklus különböző szakaszaiban a jövedelmezőség emelkedik, vagy csökken.
- ▶ A termékek életciklusuk eltérő szakaszaiban eltérő marketing, pénzügyi, termelési, beszerzési és személyzeti stratégiát kívánnak meg.

A termék életciklusai:

Bevezetés → Növekedés → Érettség → Hanyatlás

1. **Bevezetés:** lassan növekvő forgalom, nagy költségek, nincs még profit.
2. **Növekedés:** a piac elfogadja a terméket, a gyors növekedés jelentős profitot hoz.
3. **Érettség:** a termék eléri piacának lehetséges határait, forgalma megáll egy szinten, stabilizálódik, vagy elkezd csökkenni. A termék védelmére növekvő marketingköltségeket kell áldozni, csökken a profit.
4. **Hanyatlás:** a forgalom jelentős csökkenésével elfogy a profit.

Az életciklusokat jelentősen befolyásolhatja a divathullám, stílusváltozás, vagy bármilyen külső tényező. (Társadalmi, kulturális, életmódbeli szokások változása, technológiai változás, természeti változás.)

A termék életciklusaihoz alkalmazkodó marketingstratégiák:

1. **Bevezetés – a.) gyors leförlözés:** magas áron, magas reklámköltségekkel vezetik be a piacra.

(Ha ismeretlen a termék, cég tart a versenytársaktól, és meg akarja védeni saját termékét.)

b.) **lassú leförlözés:** magas áron, alacsony

reklámköltséggel vezetik be a piacra.

(Ha a piac mérete korlátozott, vagy nagy része ismeri a terméket, a vevők hajlandók magasabb árat is fizetni, az új terméket a várható versenytől nem kell féltetni.)

c.) **gyors behatolás:** alacsony áron, magas

reklámköltséggel.

(Ha a piac nagy méretű, nem ismeri a terméket, a vevők zöme árérzékeny, erős verseny várható, a termelési költségek várhatóan csökkenni fognak.)

d.) lassú behatolás: a termék alacsony áron,

alacsony reklámköltséggel kerül piacra.

(Ha a piac inkább árérzékeny, nagy méretű, jól ismerik az árut, s bizonyos verseny várható.)

2. Növekedés – minőségjavítás, új termékjellemzők beépítése, kapcsolódó termékek megjelentetése, új piaci területekre lép be, új elosztási csatornába lép be, a reklámot a termék megismertetése helyett inkább a vásárlók meggyőzésére fordítja.

3. Érettség – a.) piac bővítése

A nem használók megnyerése, új területek feltérképezése, a vetélytárs fogyasztóinak megnyerése, gyakoribb használatra buzdítás, új és változatosabb felhasználási módok.

b.) a termék módosítása

Minőségjavítás, a termék funkcionális

tulajdonságainak vonzóbbá tétele.

c.) stílusjavítás

4. Hanyatlás – felkutatni a hanyatlás okait. (Ízlésváltozás, technológiaváltozás, korszerűtlenné váló termék. Nehéz döntés: a gyenge termék felismerése, és döntés a piacról való kivonásról. (Gyakran éppen azt a terméket szeretjük a legjobban!))

3.8. Marketing szolgáltatások esetében

Megfoghatatlanság – Elválaszthatatlanság – Ingadozás – Romlékonyság
--

A szolgáltatások különleges jelenségei, értelmezésük.

Ajánlott irodalom:

Philip KOTLER: Marketing management (Budapest, Műszaki Könyvkiadó.)

NONPROFIT GAZDÁLKODÁS – NONPROFIT SZERVEZETEK

A Nonprofit Kutatócsoport 1998-ban megjelent könyve: „Hívjuk talán nonprofitnak”, - mely a csoport kutatási beszámolóinak 7. kötete volt - jól jelezte, hogy a 90-es évek vége felé már kutatási szinten is külön területet jelentett a gazdálkodásnak és a szervezeti életnek egy sajátos ága: a civil vagy nonprofit szektor.

Rögtön az elején – amit a könyv címe is jelzett – már a szektor megnevezése is gondot okozott: hiszen a mögötte rejlő tevékenység-struktúrák, gazdálkodási jellemzők több irányt mutattak. Ide sorolhatók az *öntevékeny, adományozásra épülő civil kezdeményezések*, azok a csoportok, amelyek még nem feltétlenül öltöttek szervezeti formát, de feltétlenül komoly társadalmi igényt, szükségletet elégítettek ki: pl. szegényeket, gyerekeket, sérülteket támogattak. *A tevékenység az önkéntes segítségnyújtás elvére épült – nem feltétlenül szervezeti formát öltve.*

Ugyanakkor *a nem haszonra építő szervezetek tevékenysége* évszázadokra nyúlik vissza: ezek azonban igen korán szervezeti formát öltöttek: egyesületekben megtestesülve.

Tehát a könyvben jelzett „bizonytalanság” jól jelezte a szektor sajátosságaiban rejlő sokféleséget.

A hazai közgazdasági szakirodalomban kezdetben a KSH Nonprofit Kutatócsoportja végezte a legtöbb idevágó kutatást: Kuti Éva, Marschall Miklós, Harsányi László, és mások nevéhez fűződnek ezek a kutatások.

A hazai és nemzetközi szakirodalom azóta sokféle megközelítésben tárgyalta kérdést, s jellemző, hogy 2006-ban már a „Nonprofit Kutatások” sorozatnak a 14. kötete jelent meg.

A nonprofit szektor definíció (Kuti-Marschall, 1991.) alapvetően *negatív meghatározás*: *azokat a sajátosságokat próbálja meg összegyűjteni, amely megkülönbözteti ezt a szektort a többitől.*

Nevezhetnénk azonban – ahogy sokan mások nevezik is – *civil társadalomnak, társadalmi önszerveződéseknek, nem-kormányzati szektornak, alapítványi és egyesületi szektornak, vagy éppen jótékony szervezeteknek.*

Mi jelöli ki a szektor határait? – a nonprofit szektor kritériumai -

► *A profitszétosztás tilalma* - az ide tartozó szervezeteket nem a haszonszerzés vezérli, nem tartoznak a piaci szektorhoz, bár sok esetben vállalkozási tevékenységgel nyereségre tesznek szert, de azt *nem osztják szét a tagok, az alapítók, a vezetők és támogatók között, hanem eredeti, alapítói céljaik érdekében használják fel.*

► *Működési autonómia és szervezeti elkülönülés a kormányzati szektortól* - azaz közvetlenül nem függenek a kormányzattól, sőt lényegi vonásuk, hogy nem kormányzati, állami szervezetek, de ez nem zárja ki azt, hogy *közfeladatokat lássanak el*, ill. ennek érdekében állami támogatásokban részesüljenek. Ennek megfelelően a *közhasznúságnak* különböző – jogilag meghatározott formája van - , s különböző szervezeti megjelenése. (Pl. közalapítvány, amelyet éppen most szüntetnek meg, mint jogi formulát.) Magyarországon a néhány éve létrejött *Nemzeti Civil Alapprogram által kiírt pályázatok* jelentik a civil szervezetek számára a működéshez, programokhoz szükséges erőforrásokat. A lényege az ilyen finanszírozási formának, hogy nem állami hivatal dönti el a források elosztását, hanem az adott civil terület szakmai küldötteiből álló kollégiumok. (A NCA-nak is több pályázati kollégiuma van, amelyet részletesen az NCA.hu weboldalon lehet megtekinteni.)

► **Intézményesültség, önálló jogi személyiség** – nonprofit szervezetnek csak a hivatalosan bejegyzett szervezetek tekinthetők: alapítványok, egyesületek.

► **Önkéntesség, öntevékenység, jótékonyosság, civil kezdeményezések** - azaz egy-egy szervezet működésének van olyan eleme, - pl. önkéntes munka, magánadományok igénybevétele – amely civil támogatottságot jelez.

► **Közhasznúság, a közjó szolgálata** - a szervezetek tevékenysége – közvetlenül vagy áttételesen – a tágabb közösség érdekeit szolgálja.

Történelmi előzmények

Nem a XX. század „találta fel” a civil szektort!

A jótékonyosság és az önkéntes segítségnyújtás mélyen gyökerezik a társadalmi egyenlőtlenségek, egymásrautaltság tapasztalatában. A közösségi érdekek mindig arra indítják az egyéneket, hogy a gyengéket, a rászorulókat, az elesetteket támogassák.

(Ennek első jele a magyar történelemben István király intézkedése volt: a lázadó pogány vezetőktől elkobzott vagyon egy részét a katolikus egyháznak és a szerzetesrendeknek adományozta – s ez gyakorlatilag a mai alapítványtétel „előképének” tekinthető. Az alapító a vagyont tartós közérdekű célra adományozta, azt később vissza nem vonhatta, joga volt viszont, hogy előírásaival befolyásolja a vagyonból származó jövedelmek felhasználását, hiszen az adományozott vagyont többek között a szükségét szenvedők, az özvegyek és árvák megsegítésére kellett felhasználni. Vagy: István II. törvénykönyvében a tized „negyedelése”: a tized negyed részét a szegények istápolására kellett fordítani.

A magyarországi szerzetesrendek története azt mutatja, hogy világiaktól kapott adományokkal is szolgálták a köz javát, a kolostorok mellett ispotályokban ápolták a betegeket. Ezek a rendek később önálló betegápoló rendekké váltak.

Jótékonyossági tevékenységet a lovagrendek is folytattak: pl. kórházakat alapítottak.

Más típusú egyesület is létrejött már a középkorban is: pl. a Szent György Társulat, 1326-ban, melyet 50 lovag alapított a király védelmére, de tagjai egymás kölcsönös támogatására is fogadalmat tettek. A városi polgárok is hoztak létre ilyen társaságokat, amelyek szociális gondoskodást biztosítottak az adott társasághoz tartozók számára. Majd később a céhek is ilyen szerveződések voltak. E szervezeteknek – gazdasági céljuk mellett – a tagjaik közötti kölcsönös segítségnyújtás is feladatuk volt. Számos céh a jótékonykodást is részletesen szabályozta.

A török hódoltság visszavetette ebben is az országot, s csak a XVIII. század második felében alakultak újabb kezdeményezések ezen a téren. Ebben az időszakban már szó van „kegyes alapítványokról”, természetesen éppen abban az összefüggésben, hogy a Habsburg udvar a központi felügyeletre vonatkozó rendelkezéseket szigorította. Mária Terézia, 1768-ban pl. utasította a főispánokat, hogy a vármegyékben- mai szóval: mérjék fel – azaz tudakolják ki, hogy minő alapítványok léteznek, s vagyonukkal mi történik. De az uralkodók is hoztak létre alapítványokat „nemes célokkal”: árva gyerekek megsegítésére, tehetséges fiatalok felsőfokú oktatásáért. (Pl. a jezsuita rend feloszlatakor Mária Terézia, 1773-ban a rend vagyonának egy részét a Tanulmányi Alapba helyezte, amely önálló közjogi szervezetként működött.

A reformkor lendületet hozott az önkéntes szerveződéseknek: egyesületek, olvasóköri, kaszinók, irodalmi társaságok jöttek létre. Ezekben az önművelési célok mellett polgári és nemzeti célokat is megfogalmaztak. Jellemző példa: a Honi Védegylet története: 1844-ben jött létre, s hamarosan 138 regionális tagszervezet alkotta. Ezek jelentették a polgári gondolkodás alappilléreit. A szabadságharc után formálisan nem tiltották be ezeket a szervezeteket, de lényegében működésüket akadályozták.

Érdekes táblázatot idéz Kuti könyve:

<i>Év</i>	<i>Az egyesületek száma</i>
1862-ig	319
1878	1.917
1932	14.365
1970	8.886
1989	8.514

A kiegyezés után, ismét erőteljesen növekszik az egyesületek száma, s a trianoni Magyarországon, ahol az ország területe egyharmadára, a lakosság kevesebb mint felére csökkent – az öntevékeny szervezetek tevékenysége tovább fejlődött. A két világháború közötti Magyarországon igen fejlett volt az egyesületi szektor, valamennyi társadalmi réteg létrehozta saját szervezeteit. Sokféle alapítvány is működött: kulturális, vallási, szabadidős, oktatási szakmai területeken.

1945 ezen a téren is visszaesést jelentett: a kommunista diktatúra nem tűrhette az állampolgárok önálló szervezeti kezdeményezéseit, s lényegében minden háború előtt ilyen szervezet működését betiltotta, ill. működésüket minden módon gátolta. Egy diktatúra kormányzata természetes módon rettegett minden olyan szerveződéstől, amelyet nem tudott ellenőrzése alá vonni.

Nem véletlen, hogy 1956 ebben a tekintetben is szabadságharc volt: az önkéntesség mellett, az állami, központilag irányított szervezeti lét ellen.

1956 leverése az önkéntes szektor elnémulását is jelentette, s a szabadabb levegővételt jelezték a 80-as években sorra alakuló alapítványok és egyesületek.)

A jelenlegi helyzetet az 1989. évi II. törvény, - amely az egyesülési jogot szabályozta – alakította ki. A törvényi szabályozás lehetővé tette az önkéntes szervezetek működését, alapítását, de egyúttal egy sor kérdést is felvetett. Tisztázni kellett a szervezetek közhasznúsági fokát, mely szervezeteket lehet közpénzekből támogatni, s hogyan lehet az adott szervezet társadalmi hasznosságát igazolni.

Egy sor jogi kérdést is rendezni kellett.

► **adókedvezmények kérdése** – köre, kiket illet meg,

► **a közvetett állami támogatások kérdése** –

► **a támogatási rendszer civil rendszerének kiépítése** – azok döntsének, akik érintettek elv: választott döntési kollégiumok

► **a közhasznúság fokozatainak világos megfogalmazása** - (közhasznú és kiemelkedően közhasznú)

A nonprofit szektorban lezajlott változások legfontosabb mutatói, 1990-1996.

Kuti könyvében található táblázat (131.o.)

Megnevezés	1990	1996
<i>A nonprofit szervezetek száma</i>	<i>15 945 db</i>	<i>45 316 db</i>
<i>A szektor összes bevétele folyó áron, milliárd Ft</i>	<i>31,4</i>	<i>239,0</i>
<i>A szektor összes bevétele 1990-es áron, milliárd Ft</i>	<i>31,4</i>	<i>62,4</i>
<i>A foglalkoztatottak becsült száma, fő</i>	<i>32 738</i>	<i>47 352</i>
<i>A szektor szerkezete, %</i>		
<i>Az alapítványok aránya</i>	<i>11,7</i>	<i>37,8</i>
<i>Az alapítványi bevételek aránya</i>	<i>20,4</i>	<i>40,9</i>
<i>Sport és szabadidős szervezetek aránya</i>	<i>41,0</i>	<i>32,0</i>
<i>Sport/szabadidős szervezetek bevételeinek aránya</i>	<i>38,4</i>	<i>17,3</i>
<i>Oktatási/kutatási szervezetek aránya</i>	<i>6,3</i>	<i>13,4</i>
<i>Oktatási/kutatási szervezetek bevételeinek aránya</i>	<i>7,0</i>	<i>13,5</i>

Látható, hogy a nonprofit szervezetek száma és aránya jelentősen növekedett, s kialakult egy sokszínű, sokféle tevékenységet ellátó szervezeti rendszer. Megszülettek a szervezetek érdekvédelmi és együttműködési „ernyőszervezetei” is: pl. a Nonprofit Humán Szolgáltatók Szövetsége.

Milyen szervezetek tartoznak ma e területhez?

Alapítványok, közalapítványok, egyesületek, klubok, körök, önszegélyező csoportok, tömegszervezetek, szakmai és gazdasági érdekképviselők, szövetségek, köztestületek és közhasznú társaságok.

A nonprofit szervezetek létrehozásának motívumai:

- ▶ *szabaidő eltöltés, társas együttlét – szabadidő és sportklubok*
- ▶ *azonos problémákkal küzdő csoportok, emberek – nyugdíjasok szervezetei*
- ▶ *kölcsönös segítségnyújtás, közös erőfeszítés kiutkeresésben – mozgáskorlátozottak*
- ▶ *hajléktalanok, szegények önszegélyező csoportjai*
- ▶ *jóléti szolgáltatások*
- ▶ *kiszolgáltatottak támogatása*
- ▶ *jogvédő tevékenység*
- ▶ *kulturális örökség, hagyományok őrzése, védelme*
- ▶ *közrend, közbiztonság, tűzvédelem - önkéntes tűzoltók, polgárőrök*
- ▶ *környezetvédelem*
- ▶ *helyi, települési értékek védelme, őrzése*
- ▶ *oktatási célok*
- ▶ *egyres építkezések, események támogatása: Dévai gyerekek, templomépítés, emlékmű építés*
- ▶ *szakmai, munkavállalói érdekek érvényesítése szakmai kamarák, szövetségek, gazdakörök, ipartestületek formájában*
- ▶ *bizonyos eszmei közösség kifejezése*

Nonprofit szervezetek által betöltött funkció szerinti típusok:

- ▶ *adományosztó*
- ▶ *adománygyűjtő*
- ▶ *szolgáltatásokat nyújtó*
- ▶ *érdekvédelmi*
- ▶ *felhalmozási célú, önszegélyező*
- ▶ *társadalmi érintkezést szolgáló, klubjellegű*
- ▶ *korábbi állami feladatot átvállaló köztestületek*

A nonprofit szervezetek bevételei igen változatosak, de – a külföldi példákkal ellentétben – még mindig igen jelentős az állami bevételek aránya.

A nonprofit szervezetek bevételeinek közel egyötöde (20-22 %) állami, másik egyötöde (20-22 %) vállalati-lakossági-külföldi magántámogatás, alaptevékenységből származik a bevételek közel egyharmada (28-30 %). S gazdálkodási tevékenységből közel egynegyede (25-27 %).

A nonprofit szervezetek jelentős szerepet játszanak a kultúra területén, s ezért vezetési, döntési, gazdálkodási problémáikkal a második félévben részletesen foglalkozunk.

Hivatkozott irodalom:

Kuti Éva: Hívjuk talán nonprofitnak... (Budapest, Nonprofit Kutatások, 1998.)

Tartalomjegyzék

	Oldal
I. Bevezetés a közgazdaság tudományba: a tudomány tárgya, alapfogalmai	2
II. A gazdaságszervezés alapvető problémái	7
III. A gazdasági körforgás - a fogyasztói magatartás szemszögéből	11
IV. Tőke – munkamegosztás – pénz összefüggései	16
V. Néhány makroökonómiai fogalom értelmezése: eligazodás a nemzetgazdaságtan útvesztőjében	17
VI. Makroökonómiai ráfordítások és kibocsátások	19
VII. A kormányzat gazdasági szerepe I: a közjavak különös természete	23
VIII. A kormányzat gazdasági szerepe II. közpénzügyek és államháztartás	30
IX. A vállalat jellemzői, sajátosságai	35
X. Pénz és bankrendszer	40
XI. Döntésmélet – a racionalitáson túl?	48 54
XII. Vállalkozások tervezése I.	
XIII. Vállalkozások tervezése II. – A marketing szerepe	57
XIV. A nonprofit gazdálkodás – nonprofit szervezetek	64

KÖTELEZŐ IRODALOM:

- Bod Péter Ákos: A gazdaságtan és a gazdaságpolitika alapjai, Budapest, 1999. Egyetemi jegyzet (Károli Gáspár Református Egyetem)

AJÁNLOTT IRODALOM:

- Fukuyama, Francis: Bizalom. Gondolat, 1998.
- Korten, David C.: Tőkés társaságok világuralma. Kapu Kiadó, 1996.
- Alford O. P. Helen – Naughton, M.I. : Menedzsment, ha számít a hit. Keresztény társadalmi elvek a modern korban, Budapest, Kairosz, 2004.
- Kindler, József – Zsolnai, László: Etika a gazdaságban – Budapest, Kereban Kiadó
- Kuti Éva: Hívjuk talán nonprofitnak... - Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 1998.